

Historie evangelické církve v Čermné

Radomil Jindra

**HISTORIE
EVANGELICKÉ CÍRKVE
V ČERMNÉ**

Radomil Jindra

isbn

OBSAH

ÚVOD	7
„PREHISTORIE“ – OBDOBÍ DO TOLERANČNÍHO PATENTU	9
Rané dějiny církve v Čermné	9
Byla v Čermné Jednota bratrská?	10
Nekatolíci v období rekatolizace	12
TOLERANČNÍ DOBA (1781–1861)	16
Vznik sboru	16
První maďarští faráři	22
Evangelíci do roku 1848	33
Vznik čermenské evangelické školy	35
Ustálení poměrů	38
Stavba kostela	42
Revoluce 1848 a její důsledky	45
OBDOBÍ ROVNOPRÁVNOSTI (1861–1918)	48
Protestantský patent	48
V sousedství Jednoty bratrské	51
Velké stavby	54
Další osudy evangelické školy	61
Nové století a první světová válka	66
NOVÁ CÍRKEV V NOVÉM STÁTĚ	69
Vznik Českobratské církve evangelické	69
Přestupové hnutí a rozšíření sborové práce do Lanškrouna a Kyšperka	72
Sbor v období první republiky	74

OD MNICHOVA K ÚNORU 1948	81
Rozdělení sboru	81
Válečná léta	84
Převratné poválečné změny 87	
V KOMUNISTICKÉ TOTALITĚ	92
Změny v novém politickém systému	92
Kazatelská stanice Horní Třešňovec	95
Léta stagnace	98
Stavební úpravy v nadějném i beznadějném období	101
Konec jedné éry	103
OBDOBÍ PO ROCE 1989	109
Impuls k novým aktivitám	109
Úprava fary	112
Současný život sboru	116
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	123
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	125

ÚVOD

Tato publikace si klade za cíl uceleně zpracovat dějiny evangelické církve v Čermné. Studium dějin čermenského sboru rozhodně není polem neoraným. Ačkoli byla v minulosti zpracována řada studií zabývajících se výseky tohoto tématu, z nichž některé byly i knižně vydány, stať shrnující tyto poznatky dosud chyběla.

Nejvýznamnějším badatelem zabývajícím se tématem byl bezesporu František Šilar. Nezabýval se jen historií sboru, ale i obce či rodů. Ačkoli neměl odborné historické vzdělání, snesou jeho práce nejprísnější hodnocení. František Šilar umně pracoval s archivními materiály i literaturou. Výsledky svého bádání navíc dokázal čtivě podat. Jeho nejzásadnější práce *Náš rod a Náš rod II* obsahují poznámkový aparát, což v současnosti velmi usnadňuje další bádání. Druhý díl publikace o rodu Šilarů jsou v podstatě dějiny evangelické církve do poloviny 19. století šikovně navázané na osobní příběhy významných Šilarů. Kromě těchto dvou publikací vyšlých tiskem zůstala po F. Šilarovi řada drobných i větších studií o dějinách sboru, jdoucích zpravidla do velké hloubky.

Zásadním zdrojem informací k danému tématu je archiv sboru ČCE v Horní Čermné umístěný na faře. Obsahuje obrovské množství materiálu od rané toleranční doby až do současnosti. Nebylo možné v krátkém čase projít veškeré archivní dokumenty. „Vytěženy“ byly všechny kroniky nalézající se v archivu. Je to čermenská a čenkovická kronika od druhého faráře sboru Štěpána Szeremleje, dále kronika Janů Šilarů (otce a syna), kronika Josefa Šilara a kronika evangelické školy. Pro období 1. poloviny 19. století jsou nejzásadnější materiály z proveniencie někdejšího kurátora sboru Františka Duška, včetně *Knihy oučtovní* podrobně pojednávající o stavbě kostela. Dalším zásadním zdrojem informací pak byly pamětní listiny ukládané postupně do bány věže. Neocenitelné jsou zápisy ze schůzí staršovstva a sborových shromáždění vedené souvisle od konce 19. století do současnosti. K jednotlivým tématům pak samozřejmě posloužil i další listinný materiál.

Použitá literatura zabývající se dějinami evangelické církve obecně i dějinami regionálními snad dostatečně posloužila k tomu, aby minulost evangelického společenství v Čermné byla zařazena do širšího kontextu.

Ačkoli běžného čtenáře poznámkový aparát možná spíše obtěžuje, rozhodl jsem se ho zařadit jako nedílnou součást práce. Předejde se tak případným nedorozuměním, odkud že autor čerpal, a dalším zájemcům o studium tématu poznámky značně usnadní práci.

Tato práce nechce ani nemůže zpracovat všechny události z bohaté historie sboru vyčerpávajícím způsobem. Práce Františka Šilara jdou často do větší hloubky. Do značné míry je tato práce kompilátem dosavadních poznatků, předkládaných zde jednoduším způsobem. Kromě toho jsou zpracována i témata dosud málo nebo vůbec zkoumaná. To se týká například osudů německých evangelíků v Čenkovicích či Kuttelbergu, života sboru během 2. světové války či zamotaných diskusí ohledně prodeje školy a nerealizované stavby sborového domu. Snad tato práce pomůže otevřít některé další historické otázky, na které bude možno v budoucnu nalézt odpovědi ve sborovém archivu či jinde.

„PREHISTORIE“ – OBDOBÍ DO TOLERANČNÍHO PATENTU

Rané dějiny církve v Čermné

Dá se předpokládat, že již v době založení vesnice¹ kolonisté postavili první dřevěný kostelík. Jako jedna z farních vsí děkanátu lanškrounského je Čermná uváděna v listině arcibiskupa Arnošta z Pardubic z roku 1350. Čermná sice mohla být jen tzv. plebánií, do níž kněz dojížděl, ale též už mohla mít vlastní faru a vlastního kněze. Prvním známým duchovním byl roku 1367 uváděný kněz Jan. V této době patřilo lanškrounsko – lanšperské panství, jehož byla Čermná součástí, litomyšlskému biskupství. Tak tomu bylo až do roku 1421, kdy byla Litomyšl dobyta husity. Dobyť byl také Lanškroun. Celá oblast se tak dostala pod husitskou správu. Zdejší obyvatelstvo se pak přidávalo na stranu husitů. Zhruba v polovině 15. století koupili lanškrounské panství Kostkové z Postupic – kališnická šlechta. Spolehlivě víme, že od této doby až do Bílé hory byl čermenský kostel s farou obsazen utrakvistickými kněžími. Z roku 1536 pochází zvon sv. Jiří zavěšený dodnes ve věži stejnojmenného kostela. Samotná věž však pochází až z roku 1559, takže zvon musel být původně umístěn ve staré dřevěné zvonici. Samotný kostel byl až do konce 17. století dřevěný. V publikaci Památník Českobratrské církve evangelické z roku 1924 je uváděn jako důkaz husitské minulosti Čermné dosud existující znak kohouta na věži kostela sv. Jiří. Kohouta jako symbol ostražitosti, bdělosti nebo také Kristova vzkříšení však používala již raná křesťanská církev.²

1 První písemná zmínka o obci pochází z roku 1304.

2 Otázku kohouta řešil už Jan Šilar. Kohouta za husitský symbol nepovažoval. Uvádí, že symbol kohouta má například i katedrála sv. Víta a mnoho dalších chrámů u nás i v cizině (Čermná naučnými stezkami. Dolní Čermná 1999, s. 13). Jeho závěry převzal také František Šilar (Šilar, F. Náš rod. Ústí nad Orlicí 1993, s. 52).

Byla v Čermné Jednota bratrská?

O tom, že kostel a s ním i většina obyvatelstva, byl před rokem 1620 nekatolický není pochyb (viz dále). V té době však v Čechách existovaly tři významnější skupiny nekatolíků – utrakvisté – potomci husitů, luteráni – ovlivnění německou reformací a Jednota bratrská. Otázka působení jedné z protestantských církví – Jednoty bratrské v předbělohorském období v Čermné je přinejmenším diskutabilní.

Tato církev vznikla v nedalekém Kunvaldě v polovině 15. století a v době svého pronásledování (pronásledovali ji i utrakvisté) nacházela ve východních Čechách útočiště na panství Jiřího z Poděbrad. Později se tato církev početně rozrostla. Mezi českými nekatolíky však její přívrženci tvořili menšinu. Protože Čermná leží v podhůří Orlických hor, kde Jednota bratrská živě působila, dalo by se usuzovat, že čeští bratři žili i zde. Z dostupného materiálu však o tom nemáme žádné zcela jasné důkazy.

Staří písmáci pozdějšího evangelického sboru se všichni ve shodě hlásí k odkazu Jednoty bratrské a považují se za její potomky. „*Evangelická reformovaná církev Páně v Čermné u Lanškrouna jest potomkyní slavné Jednoty českých bratří, kterážto v krajích těchto až d. r. 1622 květa.*“³ „*Církev Čermenská pozůstatky slavné Jednoty Česko Bratrské, která vzdejší vůkolí vnejlepším květu stala, až po smutné Bělohorské katastrofě, veřejnosti ustopyt musela, nebyli však sto nepřátele do kořene ji vihladýti...*“⁴

Čeští evangelíci se obecně k odkazu Jednoty bratrské hlásili a hlásí velmi vehementně. Do značné míry to však může být způsobeno tím, že po vyhlášení tolerančního patentu si nekatolíci museli vybrat jednu z evropských konfesí – augšpurskou nebo helvetskou. K ryze české Jednotě bratrské se hlásit nemohli, tím více pak ožíval její odkaz. Ilja Burian uvádí, že čeští evangelíci se k odkazu Jednoty bratrské začali hlásit až po roce 1713. Velký podíl na tom mělo tzv. přestupové hnutí na počátku 18. století, kdy se někteří evangeličtí duchovní blízcí Jednotě pokoušeli působit na katolíky. Novým impulsem potom bylo obnovení Jednoty v Ochranově. S tou pak čeští evangelíci, včetně Čermáků, měli cílé kontakty. „*Hlavními šířiteli myš-*

3 Vančura, V. Pamětní listiny vložené do báně věže (1884). Archiv česko-bratrského evangelického sboru Horní Čermná, R-III-D-11.

4 Šilar, Josef. Kniha obsahující... Archiv česko-bratrského evangelického sboru Horní Čermná (dále jen AČES HČ) R-III-B-41.

lenky, že čeští evangelíci jsou potomky Jednoty bratrské se stali (mimo Martina Rohlíčka z Velimi) otec a syn Jan a Jakub Pecháčkové z Čermné.⁶⁵

Jaroslav Jansa ve svém příspěvku uveřejněném v publikaci 700 let obce Čermná uvádí, že se po roce 1460 v horní části Čermné někteří obyvatelé přidali k náboženskému hnutí Českých bratří.⁶⁶ V Památníku českobratrské církve evangelické je uváděno následující: „V 16. stol. byla Čermná s okolím českobratrská. V každé větší osadě byl sbor bratrský. Připomínají se Lanškroun, Žichlínek, Lukava, Výprachtice aj., jež vznikly záhy po ustavení Jednoty. Zvláště Lanškroun zaujímá vynikající místo a z jeho kazatelů se připomíná Tůma Němec, jenž s br. Lukášem r. 1495 byl v Itálii a Francii, Michal Weisz, překladatel kancionálu bratrského do němčiny, Pavel Slovák, člen užší rady a spisovatel a jiní. Jednota zde prožila trpké chvíle: r. 1578 byly sbory na panství Vratislava z Pernštýna zavřeny, shromáždění zapovězena a sbor lanškrounský zbořen. Adam Hřán z Harasu, stojící za Českou konfessí, zase obnovení jich dovolil.“⁶⁷ Zdroj těchto informací však bohužel není uveden. Peripetie Lanškrounských nekatolíků za Vratislava z Pernštejna popisuje obdobným způsobem také Šárka Pavelková: „... Vztah samotného Vratislava k nekatolíkům byl někdy volný a obratem zase nepřátelský. R. 1579 dal lanškrounský nekatolický sbor zavřít a r. 1582 zakázal i Jednotu bratrskou. Dokázal však jen přinutit nejvýznamnější představitele k odchodu z místa a sbory jak v Lanškrouně, tak v okolních obcích fungovaly dál. Další vrchnost, rodina Hrzánů, se hlásila k luteránství...“⁶⁸ O existenci sboru Jednoty bratrské v Lanškrouně tedy není pochyb.

František Šilar ve svém popisu Čermné v době příchodu prvního Šilara píše o Jednotě daleko střízlivěji: „Čermná byla velmi důležitou vesnicí na trase z Kunvaldu, kde vznikla Jednota bratrská, na Moravu, kudy procházeli mnozí pronásledovaní Čeští bratři...“⁶⁹ O přímém působení Jednoty bratrské v Čermné se tedy můžeme spíše jen dohadovat.

5 Burian, I. Vývoj církevní organizace evangelíků za protireformace.

In: Čeští evangelíci a toleranční patent. Praha 1982, s. 106–107.

6 Náboženské poměry a církevní správa obce Čermná od založení vesnice.

In: 700 let obce Čermná, s. 105.

7 Bednář, F. Památník českobratrské církve evangelické. Praha 1924, s. 355–356.

8 Pavelková, Š. Čermná v proměnách staletí. Horní Čermná 2004, s. 12.

9 Šilar, F. Náš rod. Ústí nad Orlicí 1993, s. 52.

Nekatolíci v období rekatolizace

O tom, že vesnice byla až do bělohorské bitvy nekatolická máme spolehlivý důkaz. Je jím zpráva katolického kněze z roku 1651. „*Ve vsi čermenská jest kostel... a fara. Paměti není aby pořádný kněz (tj. katolický) tu bydlel. Toliko před 30 lety predikant (kazatel nekatolík).*“¹⁰

Po bitvě na Bílé hoře započala v Čechách rekatolizace. Nekatoličtí duchovní a šlechta mohli zemi opustit nebo přistoupit ke katolicismu. Poddaní takový výběr neměli. Čekala je rekatolizace, jinou možností byl pouze riskantní ilegální útek do zahraničí. Ve válečných zmatcích však odchody přes hranice nebyli takovým problémem. Později bylo hůř.

Roku 1622 koupil Lanškrounské panství Karel z Lichtenštejna. Lichtenštejnové byli katolíci, Karel byl dokonce rádcem císaře Ferdinanda II. Přestože nástup rekatolizace na panství byl razantní, ukázalo se, že to nebude úkol snadný. Navíc nadále trvala třicetiletá válka. Zemí procházela švédská i císařská vojska, šířily se nemoci, odhaduje se, že až 1/3 obyvatelstva v důsledku válečných útrap zemřela. Ještě v berní rule z roku 1672 je Čermná uváděna jako vesnice z poloviny zpustlá. Katolická farnost v Čermné byla obnovována jen s velkými problémy. Místní fara byla neobyvatelná. Široké okolí včetně Čermné spravoval jediný kněz z Ústí nad Orlicí. Do vesnice tak pravděpodobně dorazil jen párkrát do roka, aby křtil, pohřbíval či odával. Vlastního katolického faráře získala obec až v roce 1671.

Při sčítání obyvatel podle víry v roce 1651 jsou již všichni obyvatelé zapsáni jako katolíci. Tento úřední údaj však byl spíše toužebným přáním rekatolizátorů a zdaleka neodpovídal realitě. Přestože se obyvatelstvo oficiálně hlásilo ke katolické církvi, značná část zůstávala tajnými evangelíky, bylo tomu tak zejména v horní části obce. Kvůli relativní odlehlosti obce a neutěšené situaci při obnově katolické farnosti nebyla protireformace v 17. století tak úspěšná jako jinde. Svůj podíl na tom jistě měli také rychtáři, kteří byli tolerantní, nebo dokonce byli tajnými evangelíky. Přesto i zde byli nekatolíci perzekuováni. „*Kteří z evangelíků se nevystěhovali, ti byli kruté pronásledováni, biti a žalářováni.*“¹¹

Podle Františka Duška měl ještě nějakou dobu po započetí rekatolizace bydlet v Čermné nekatolický duchovní, snad v čísle 201 u rybníka. Živil se

10 Tamtéž. F. Šilar se odvolává na Soupis poddaných podle víry z roku 1651.

11 Kronika Jana Šilara, opis v AČES HČ, R-III-D-11, s. 3

běžným občanským zaměstnáním a ve svém volnu vykonával poslání duchovního.¹² Rekatolizace byla dlouhodobým procesem. Bylo při ní používáno násilí i rafinované výchovné metody. Velká pozornost byla zaměřena na pátrání po evangelické literatuře a její ničení. Zdejší písmácká tradice uvádí, že knihy byly páleny na hranicích u kříže stojícího poblíž katolické fary.

Nové období pro čermenské tajné evangelíky nastalo v 18. století. Císař Karel VI. se snažil novými nařízeními zasáhnout proti stále aktivním nekatolíkům. Byla to však snaha spíše kontraproduktivní. Se zhoršujícím se daňovým a robotním zatížením venkovského obyvatelstva po roce 1700 odešli z Čermné další skupinky exulantů do Slezska (to bylo součástí habsburského státu, ale nekatolíci tam měli určité svobody). Jednalo se opět zejména o nekatolíky. Na exulanty v této době nikdo nečekal s otevřenou náručí. Kromě starostí o holé živobytí je zasahovaly také vzájemné konflikty mezi evangelickými církvemi ve Slezsku i Sasku. Často pak následovaly další vynucené změny domovů. Někteří z exulantů se dokonce vraceli zpět do českých zemí. V roce 1732 odešel z Čermné i tehdejší rychtář Jan Dušek.

V roce 1722 byla v Sasku založena moravskými exulanty osada Ochranov (Herrnhut), kde byla obnovena Jednota bratrská. *„Zprávu o tom přinesl do Čermné čenkovický občan Michal Sontag, který Ochranov tajně navštívil a později tam i emigroval. Ochranovský sbor byl německý, což vyhovovalo zejména evangelíkům z Čenkovic“*¹³ Zakladatel Ochranova Kristián David navštívil později Čermnou, nějakou dobu zde pobýval a vybízel obyvatele k emigraci.

Velká skupina vystěhovalců odešla v letech 1736 (70 lidí) a 1742 (100 lidí¹⁴) do Pruska, kde jim král Friedrich, v té době válčící s Marií Terezií, povolil založit osadu Rixdorf. V Rixdorfu se sešli lidé odcházející do exilu v různých obdobích. Osada si dlouho udržela svůj český ráz. Dnes je bývalá osada součástí Berlína a tamní obyvatelé se dodnes hlásí k českým kořenům. Hornočermenský sbor udržuje s rixdorfskými kontakty.

Jan Šilar uvádí ve své kronice například tento příběh exulantů: *„Bylo to asi roku 1873, když přišli do Čermi dva potomci čermenských utečenců, kte-*

12 Např. tamtéž, s. 4.

13 Pavelková, s. 16.

14 Počty exulantů se v jednotlivých zdrojích dosti odlišují. Srov. Pavelková, s. 17 a Jansa, J. s. 79 (In: 700 let obce Čermná.)

říž vyprávěli následovně: *Naši předci... ..nechali v chlévě 10 kusů hovězího dobytka, 2 koně, nakladli jim do žlabu hojnost potravy, aby je skrz bučení nevyzradili že utekli. Nemocná stařena prosila je, aby ji zde nezanedali, oni připravili nosidla a ji odnesli.*¹⁵ Příbuzní exulantů pak byli pochopitelně vystaveni dalšímu útlaku ze strany vrchnosti a katolické církve. Už samotné opuštění země nebylo bez problémů. Vrchnost nabízela odměny za odhale- ní exulantů, takže mezi lidmi kvetlo udavačství.¹⁶

U víry svých předků dokázala část čermenských evangelíků setrvat až do vydání tolerančního patentu – tj. více než 150 let! Přestože osobní sta- tečnost jednotlivců zde hrála hlavní roli, nemohli by evangelíci přežít dobu rekatolizace bez vzájemné podpory. Netýkalo se to jen lidí v rámci obce. Důležitý byl kontakt s evangelíky z jiných končin naší země i ze zahraničí. Velký význam měly náboženské knihy, ať už předávané z generace na gene- raci, nebo přinášené kolportéry z ciziny. Bez nich by nebylo možné udržet potřebnou teologickou úroveň. Evangelíci v předtoleranční době byli mno- hem lépe organizováni, než si obvykle myslíme. Tvořili skutečnou církev, byť ilegální, a s krajovými odlišnostmi.

Vyhnaním nekatolických kněží měla být ukončena činnost nekatolických církví. Ty se však v době třicetileté války přeměnily z církví kněžských na církve presbyterní. Exulantské církve potom ze zahraničí do Čech vysílaly kazatele k tajné práci mezi evangelíky. Důležitou roli měli v této době tzv. průvodci kazatelů, kteří vodili kazatele a zprostředkovali kontakt mezi skupinami tajných evangelíků. Černá ležela na důležité spojnici Čech a severní Moravy, kudy tito kazatelé procházeli. Činnost kazatelů a jejich průvodců byla samozřejmě velmi nebezpečná. Ordinovaní kazatelé z cizi- ny vykonávali svátostná shromáždění. Důležitá každodenní práce organi- zační i teologická zůstala na kazatelích lidových. Do této doby také patří zavedení tradice užívání chleba při večeři Páně místo dosavadních oplatek. Oplatky byly těžko dostupné.

Dřívější konfesní rozdíly mezi českými nekatolíky rychle mizely. „*O evangelících v českých zemích v té době nutno mluvit jako o církvi v jed- notném čísle.*“¹⁷ Černá se stala jedním ze středisek s významem pro široké okolí. Její význam však později poklesl. Relativní izolovanost jednotlivých

15 Tamtéž

16 Podrobněji o exulantech a poměrech před vydáním tolerančního patentu viz. Šilar, F. *Náš rod II*. Ústí nad Orlicí 2001, s. 33–42.

17 Burian, s. 104.

skupin tajných evangelíků mohla lehkou sklouznout k sektářství. O období těsně před tolerančním patentem píše I. Burian toto: „Kolektivy litomyšlský a černilovsko – kláštersko – čermenský byly vlastními poměry, sklonem řady údu k sektářství, pěstovanému už v druhé nebo třetí generaci, tak zaneprázdněny, že neměly významnějšího vlivu mimo svůj okruh.“¹⁸ Postupně počet kazatelů z ciziny klesal. Mimo jiné proto, že v cizině nebyl dostatek kazatelů, kteří by ovládali češtinu. Vyrůstal tak význam lidových vůdců. „Byly to spíše kolektivy než jednotlivci... Tyto kolektivy dovedly církev do tolerančního patentu a přežily jej. Staly se základem samosprávy toleranční církve.“¹⁹

18 Burian, s. 114.

19 Burian, s. 112.

TOLERANČÍ DOBA (1781–1861)

Vznik sboru

Toleranční patent byl vydán císařem Josefem II. 13. 10. 1781. Pro tajné evangelíky to byl dokument zcela zásadního významu. Se svým náboženským přesvědčením se již nemuseli skrývat. Mohli se veřejně přihlásit k jedné ze dvou povolených konfesí – augšpurské nebo helvetské. Jiné druhy evangelických církví včetně Jednoty bratrské povoleny nebyly. Evangelíci však měli být pouze tolerováni, trpěni. O rovnoprávnosti s katolickou církví nemohla být řeč. Evangeličtí duchovní neměli titul farář, ale pastor. Nemohli vést vlastní matriky, všechny úkony byly zaznamenávány do matrik katolických. Evangelické matriky však přesto vznikaly, byť jen jako dokumenty soukromé povahy. Matriky z této doby se dochovaly dodnes v archivu hornočermenského sboru. „*Výsledek prohlášení tolerančního patentu byl podivuhodný. Jakoby se hroby otevřely a z nich vyvstávali ti, co dávno pokládáni za mrtvé*“²⁰ Také na Lanškrounsku se řada lidí chtěla přihlásit k evangelické víře. Tajní evangelíci zde přežili téměř výhradně ve dvou obcích – Čermné a Čenkovicích. Jinde šlo pouze o jednotlivce. F. Šilar se domnívá, že kdyby přišel toleranční patent o 40 let dříve, přihlásily by se desítky evangelíků také ve Výprachticích, Bystřeci, Dobrouči či Jamném²¹.

Prostí venkovští nekatolíci pochopitelně nemohli znát rozdíly mezi augšpurskou (německá reformace, Luther) a helvetskou konfesí (švýcarská reformace, Kalvín). Jejich přihlášení k tomu či onomu vyznání bylo obvykle motivováno různými shodami okolností. Lidé spíše jen cítili, že se jedná o dva náboženské směry odlišující se bohoslužebným pořádkem a vysluhováním večeře Páně. Více evangelíků se přihlásilo k helvetské konfesi. Pro ni hovořilo konání bohoslužeb bez formalit a ceremonií, k nimž čeští evangelíci perzekuováni katolickým prostředím neměli důvěru. Nutno ale konstatovat, že mezi konfesemi nebylo příliš mnoho zásadních rozdílů, a pro české evangelíky byla daleko důležitější skutečnost, že již nemusí

20 Bednář, F. Památník..., s. 17.

21 Šilar, F. Náš rod II. Ústí nad Orlicí 2001, s. 48.

podléhat Římu. Například v Černilově však vznikly sbory obou konfesí. Jinde docházelo ke změnám konfesí celých sborů pod vlivem nově příchodících duchovních.

Zásadní vliv na rozhodování Čermenských a Čenkovických evangelíků, ke které konfesi se přikloní, měl překvapivě královehradecký katolický biskup Hay. Szeremley a po něm i místní písmácká tradice hodnotí Hayovu misi na Lanškrounsko vyloženě pozitivně: „*Přihodilo se pak, že právě toho času onen znamenitý biskup hradecký p. Háj na visitaci i na toto panství přijel. A když slyšel, že mnoho nepokojů bývalo mezi katolíky a novými reformovanými v příčině náboženství, dal si obojích předvolati a jich k společnému snášení napomínal, a když i toho se dověděl, že ti noví evangelíci pro sprostnost nerozuměli tomu, jaký by byl rozdíl mezi obojím vyznáním, a protož když od vrchnosti tázáni byli k jakému vyznání by se přihlásili, tedy žádného vyznání jmenovati nemohli, než jen k zákonu aneb k evangelickému náboženství se hlásili, protož ten pan biskup katolický toho jim vyložil, totiž jaký by byl rozdíl mezi obojím vyznáním, a podle toho přihlásili se k helvetskému vyznání.*“²²

Z literatury²³ však vyplývá skutečná motivace Hayova jednání. Jeho snahou bylo, aby si před přihlašovací komisí co nejvíce lidí rozmyslelo svůj úmysl přihlásit se k evangelickému náboženství. Na lanškrounském panství se při prvním přihlašování nejvíce evangelíků přihlásilo v Čenkovicích – 50, v Čermné 39, v Nepomukách 14 a v České Třebové 1. Znepokojený Hay na tuto skutečnost reagoval zřízením samostatné katolické farnosti v Čenkovicích, na kterou byl dosazen razantní kaplan Janisch, jenž byl zároveň ustanoven duchovním komisařem pro přihlašování evangelíků v Lanškrouně. Dosavadní čenkovický kaplan byl totiž Hayem hodnocen takto: „... je v zásadě dobrý muž, avšak se svou truchlivou dobrotou nepřivede čenkovické nekatolíky do lůna církve.“²⁴ Ani Janisch však nedokázal čenkovické odvrátit od jejich víry.

Hlavním Hayovým problémem však byl výskyt velkého počtu tzv. „nezařazených“ v Chrudimském, Čáslavském, Bydžovském a Hradeckém kraji. Jednalo se nejčastěji o lidi, kterým nevyhovoval skromný výběr mezi augšpurskou a helvetskou konfesi. Snažili se přihlásit k různým jiným náboženským uskupením či sektám, mnohdy také k Jednotě bratrské. Takové lidi stát i katolická církev dále pronásledovala. Cílem mělo

22 Szeremley, Š, čermenská kronika kapitola I., částka I., AČES HČ, R-III-D-11.

23 Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě, 2. díl. Praha 1995.

24 Evangelíci v rané..., s. 79.

být jejich přiřazení k některé z povolených církví. Na boj proti „nezařazeným“ vynaložil Hay mnoho úsilí. Zde je patrně nutné hledat důvody Hayova laskavého vysvětlování rozdílů mezi augšpurskou a helvetskou konfesí čermenským evangelíkům. Jejich přihlášením k některé z povolených konfesí, lhotejno ke které, si alespoň v tomto regionu pomohl od nebezpečných „nezařazených“. Hay tedy jednal spíše pragmaticky. Přesto jako náboženský komisař měl z titulu své funkce evangelíkům život spíše komplikovat a usilovat o to, aby zůstali součástí katolické církve. Hay však jednal velmi osvěceně, když v době, kdy řada jiných katolických duchovních podněcovala perzekuci evangelíků, vyzval zvláštním listem duchovenstvo své diecéze k mírnému jednání s evangelíky.²⁵ F. Šilar hodnotí Haje spíše kladně, upozorňuje však na pro evangelíky negativní dopad jeho mírného působení. *„Právě touto laskavostí a smířlivostí se stal evangelické církvi velmi nebezpečný. On to asi byl, který silně zabrzdil příliv nových věřících do evangelických církví.“*²⁶

Jak již bylo řečeno, vybrali si čermenští evangelíci helvetskou konfesi. Protože však ani v Čermné ani v Čenkovicích nebyl dostatečný počet duší k založení samostatného sboru, čermenští Češi ve všem podstatném spolupracovali s čenkovickými Němci. Ani dohromady jich ale nebylo tolik, aby splnili limit stanovený tolerančním patentem, tzn. 100 rodin nebo 500 duší. To se brzy ukázalo být smrtelně nebezpečným problémem. Později vznikl v Čermné sbor farní, a v Čenkovicích sbor filiální. Oba sbory pak měly téměř sto let společného kazatele. Čenkovický filiální sbor se tak stal raritou – jediným německým sborem helvetského vyznání. Němečtí evangelíci v jiných oblastech se logicky hlásili k odkazu Luthera – augšpurské konfesi. Již samotná koexistence Čechů a Němců byla v rámci českých evangelických poměrů raritou. Zejména po roce 1918 měla tehdy vzniklá ČCE tendenci líčit minulost evangelíků s velkou dávkou českého nacionalismu. Na německé evangelíky, byť jich nebylo mnoho, se pozapomínalo.

Vlastní provádění patentu bylo v rukou vrchnosti. Ta pochopitelně obvykle evangelíkům nijak nepomáhala. Toleranční patent tak byl někde zcela utajován, jinde byly zveřejňovány dezinformace, či dělány různé problémy byrokratického charakteru. Nemáme zprávu o tom, kdy byl toleranční patent zveřejněn na lanškrounském panství. František Šilar se dokonce domnívá, že ani úředně vyhlášen být nemusel a tajní evangelíci se o něm

25 Bednář, F. Památník..., s. 48.

26 Šilar, F. Náš rod II. Ústí nad Orlicí 2001, s. 52.

dozvěděli od evangelíků ze Sloupnice, se kterými udržovali mimo jiné i obchodní kontakty.²⁷ Jisté je, že první evangelíci se na vrchnostenském úřadě v Lanškrouně hlásili 15. května 1782. Byli mezi nimi Češi z Čermné (jako první byli zapsaní Václav Marek a Pavel Coufal) a Němci z Čenkovic (16. května se přihlásili Jan Matějka a Antonín Sonntag). V tomto období nebylo přihlašování tak ztěžováno jako později. Stačilo odpovědět na několik nepříjemných otázek o důvodu konvertace. Lanškrounský vrchní inspektor Rieder nechtěl na panství žádné evangelíky trpět. Proto se jim snažil všemožně znepríjemnit život, ve snaze je od jejich náboženství odvrátit. Když se to nedařilo, měl úmysl přesunout zdejší nekatolíky na panství Litomyšlské do Sloupnice, kde taktéž vznikala evangelický sbor. Nepovedlo se ani to.

Evangelíci v rané toleranční době museli vytrpět četné ústrky. Co nezvládla nepřející vrchnost nebo katolická církev, vzali rádi do rukou katolíčtí sousedé. Situace byla podobná téměř ve všech tolerančních sborech. Zdá se však, že v Čermné a zejména v Čenkovicích dosáhla perzekuce raně tolerančních evangelíků obzvlášť velké intenzity. Szeremley o tom ve svých kronikách píše následující: „Založitel této historie řízením Božím již před tím u dvou shromáždění konal z milosti Boží ouřad pastýřský a obojího shromáždění historii podobně dal poznamenati (Szeremley před příchodem do Čermné působil ve Velimi a v Krabčicích) ale ani u těch dvou neviděl ani o jiných neslyšel, takové těžké věci, jaké se staly u tohoto malého shromáždění.“²⁸ V čenkovicke i čermenské kronice pak podrobně zachycuje konkrétní příklady útisku a násilí.

Jak katolíci vnímali toleranční patent dokazuje např. zápis v čermenské farní (katolické) kronice: „V tomto čase postihla tohoto muže, horlivého ve své víře (tj. faráře Jana Nepomuka Schlesingera) přesmutná událost. Již dávno doutnaly pod popelem v Čermné kalvínské myšlenky. Zbaveni však možnosti vyjít na veřejnost, skrývali do té doby pokrytecky kacířské názory. Když však byl Josefem II. vydán Toleranční patent, otevřely se všechny dveře kacířské špatnosti. Tu nejen duchové, zkažení zwingliovskými lstmi si pospíšili, aby se přidali k vyznání helvetskému, nýbrž i mnozí slaboši a mnozí dřímající stržení vírem odpadli od katolické víry...“²⁹

27 Šilar, F., *Náš rod II. Ústí nad Orlicí 2001*, s. 48–49.

28 např. Szeremley, Š. *Čermenská kronika – předmluva, částka III. AČES HČ, R-III-B-43*.

29 Šilar, F. *Náš rod II. Ústí nad Orlicí 2001*, s. 48.

Už o svatodušních svátcích 21. května 1782 nahnali čenkovičtí násilně všechny zdejší evangelíky před rychtáře a tvrdili jim, že toleranční patent platí jen pro cizince. Následně byli Antonín Sonntag a Jan Matějka surově zbiti. Po této události se k evangelické víře přihlásil jeden z čenkovických radních Jan Otava, načež musel opustit svou funkci.

Když se v lednu roku 1783 chtělo dalších 16 osob z Čenkovic přihlásit v Lanškrouně k evangelickému náboženství, bylo jim zde oznámeno, že je to již zakázáno. Po návratu do obce bylo všech 16 evangelíků zatčeno a předvoláno k rychtáři, kde jim bylo vyhrožováno, že kdo se příště přihlásí bude potrestán na hrdle. Od roku 1783 bylo císařským nařízením skutečně zkomplikováno přihlašování nových evangelíků. Museli se podrobit tzv. šestinedělnímu cvičení (examen). Toto nařízení platilo až do roku 1861! Každý člověk hlásící se k evangelické víře musel po dobu šesti týdnů docházet ke katolickému faráři. Teprve, když se ukázalo, že cvičení je bezvýsledné a člověk nehodlá setrvat u katolické církve, bylo mu vydáno potvrzení nutné pro přestup. Cvičení bylo značnou zátěží jak po psychické, tak po ekonomické stránce. Polovinu nákladů musel hradit člověk podrobující se examenu. V některých případech však katolická církev požadovala platit náklady celé.

Další trýznění evangelíků nastalo poté, co byl o Velikonocích vykraden čenkovický katolický kostel. Pachatel zde navíc rozházel hostie. Krádež byla bez vyšetřování svedena na evangelíky. „*Téměř celá ves se shromáždila a hnala s takovým vztekem a řevem do horní obce, kde bydleli protestanti, že i někteří z papeženců počali utíkatí ze svých domů, tak jakoby byla vesnice napadena nepřitelem.*“³⁰ Evangelíci pak byli znovu dovlečeni před soud a všelijak týráni. Když byl pak Antonín Sonntag znovu tlučen, doběhla Terezie Stöhrová pro faráře, aby pomohl. Ani farář však s rozvášněným davem nepořídil. Zanedlouho byl skutečný zloděj dopaden na Moravě, když se snažil prodat v Čenkovicích ukradený kalich.

Čenkovičtí evangelíci se rozhodli, že zmíněné příkoří nebudou dále snášet a z obce odejdou. Jejich zástupci se vydali na Moravu do Náměště nad Oslavou, kde se s hrabětem Haugwitzem dohodli, že je přijme na své panství a odprodá jim některé pozemky. Jako zálohu mu složili 74 zlatých. Hrabě však své slovo nedodržel, slib zrušil a čenkovické evangelíky připravil o složenou zálohu. K tomu je potřeba připočíst četné finanční výlohy

30 Szeremley, Š. Čenkovická kronika, ilustrovaný opis, s. 27. AČES HČ, R-III-B-40

související s cestami do Náměště. U Lanškrounské vrchnosti pochopitelně čenkovičtí s jakýmkoli dovoláním nepochodili. Zdejší inspektor by totiž velmi rád uvítal, kdyby se evangelíci z Čenkovic skutečně vystěhovali. Dokonce žádal gubernium o povolení, aby mohl evangelíky z panství vystěhovat. Navíc začal nabízet domy patřící evangelíkům v dražbě, aby je přiměl k odchodu. Jiří Häusler a František Černožský své domy skutečně prodali. Po návratu do Čenkovic byli předáci Jan Matějka a Václav Sonntag znovu fyzicky týráni.

Evangelíci v Čechách i na Moravě museli až do roku 1784, kdy to Josef II. zakázal, pracovat zdarma na stavbách katolických kostelů nebo vozit s koňmi katolické faráře do vzdálených obcí. Také v Čenkovicích se katolíci rozhodli, že místo starého dřevěného kostela postaví nový kamenný. Na této stavbě byli nuceni pracovat jak čenkovičtí, tak čermensští evangelíci.

Ani v Čermné neměli evangelíci na růžích ustláno. Důkazy o tom opět přináší Szeremleyova kronika. Razance útoků proti nim však byla menší než tomu bylo v Čenkovicích. Vojtěch Balcar byl roku 1783 zatčen v Jamném, kam šel navštívit svou nemocnou matku. Byl obviněn, že tam chodí, aby převáděl obyvatele na evangelickou víru. Rozvášněným davem byl potom bit. Vrchnostenská komise, které byl případ hlášen, podobně jako v jiných případech spravedlnost nezjedнала. Mnoho ústrků si vytrpěl také jediný evangelík v Herbortvicích Josef Lešikar³¹. Před čermenskou rychtou byl zbit Martin Šilar z Horního Třešňovce.

Protože rodící se sbor dosud neměl kostel, kde by se mohly konat bohoslužby, scházeli se věřící po domech, mimo jiné také u Josefa Marka. Čermenský rychtář tam vyslal své lidi, aby zjistili, zda tam nedochází k hanění katolického náboženství. Vyslanci však při příchodu ani nesmekli klobouky, ani nepřestali kouřit dýmky. Když se proti tomu evangelíci ohradili u rychtáře, byli někteří z nich opět zbiti.

Známý je případ zemřelého Františka Coufala z roku 1783. Kvůli protestům katolíků neměli být evangelíci pochovááni na katolickém hřbitově. Evangelíkům bylo vrchností vyhrazeno zvláštní místo - palouk. Š. Pavelková uvádí, že to mělo být na místě, kde evangelíci plánovali stavbu své modlitebny.³² Když mělo dojít k pohřbu, dav asi 200 katolíků tomu zabránil. Za

31 O Lešikarovi podrobněji: Šilar, F. *Náš rod II*. Ústí nad Orlicí 2001, s. 82–93.

32 Pavelková, Š. *Čermná v proměnách staletí*. Horní Čermná 2004, s. 20. Vychází pravděpodobně z F. Šilara (*Náš rod II*, s. 54), který tuto informaci čerpá z hodnověrné zprávy o incidentu lanškrounského vrchního Riedera.

vrchnostenská asistence byla potom mrtvola pohřbena tajně, v době katolických bohoslužeb. Když na to katolíci přišli, tělo vykopali. Vrchnostenský úředník potom vyhradil pro pohřbení jiné místo. S velkou pravděpodobností to bylo na místě, kde je evangelický hřbitov dodnes. Místo nebylo tak „prestižní“, neboť se nacházelo u výběhu pro dobytek, katolíci tak proti pohřbívání zde již neprotestovali.

V roce 1783, když ještě zdejší evangelíci neměli vlastního duchovního byl do Čermné povolán duchovní Štěpán Gaal z Telecího, aby zde vedl bohoslužby a vysluhoval večeri Páně. Již zmíněný herbortický Josef Lešikar byl společně s čenkovickým Janem Otavou při cestě na bohoslužby zadržen skupinou katolíků, k nimž se rychle přidávali další. Když došli ke kříži nutili Lešikara a Otavu smeknout. Když to odmítli udělat, byli zbiti, načež museli vyhledat lékařské ošetření v Lanškrouně. Vrchnostenský úřad sice rozhodl, že výlohy za lékaře mají násilníci uhradit, ti to ale neučinili. Nevydařily se ani dychtivě očekávané bohoslužby. Duchovní byl katolíky z Čermné vyhnán.

Všechna zmiňovaná příkoří oba rodící se sbory přestály a ve svém důsledku jimi byly v zápase o svou víru spíše povzbuzeny. Přihlášení se k evangelické víře a uhájení vlastní existence však bylo jen prvním krokem, který obě společenství čekal.

První maďarští faráři

Zcela zásadní bylo zajistit pro sbor duchovní vedení. 25. února 1783 zavítal do Čermné farář František Kovác z Krouny. V prosinci téhož roku se odehrála již zmiňovaná nezdařená návštěva faráře Štěpána Gaala z Telecího. Bylo však jasné, že pro sbor je třeba zajistit vlastního duchovního pastýře. Sbory augšpurského vyznání měly tu výhodu, že se mohly s prosbou o kazatele obrátit na Slovensko. Získaly tak obvykle kazatele, který nemusel překonávat jazykovou bariéru. Situace helvetských sborů byla horší. Protože toleranční patent nepovoloval pozvat duchovní z Pruska, jedinou možností bylo oslovit uherskou církev. Drtivá většina duchovních českých a moravských tolerančních sborů tak přišla z Uher. O poskytnutí kazatelů pro české země žádala uherskou církev sama rakouská vláda. Každý vznikající sbor pak logicky sám vyvíjel aktivitu k zajištění duchovního. Prvními dvěma faráři, kteří dorazili do Čech byli František Kovacz, jenž se ujal prá-

ce v Krouně, a Michal Vicenc, který zamířil do Svratouchu. Právě Kovacz se hodně zasloužil o obsazování dalších vznikajících sborů, včetně Čermné, kazateli z Uher. Největším problémem ve vztahu sborů a maďarských farářů byla jazyková bariéra. Ta způsobovala řadu nedorozumění. Vesměš však převažovala radost z obsazení sborů.

Čermenští Češi a čenkovičtí Němci postupovali v toleranční době společně. V srpnu 1783 se tak Karel Dušek z Čermné a Václav Otava z Čenkovic vydali do Krouny požádat Františka Kovacze, zda by také pro jejich sbor nepozval z Uher faráře. Vozka Matyáš Roubínek z Luže pak skutečně v prosinci 1783 dovezl do Čech dalších 8 duchovních, mezi nimiž byl také Samuel Szüts, jenž se měl stát prvním čermenským evangelickým farářem.

Pro Szütse se do Krouny opět vypravili Karel Dušek a Václav Otava. Protože tušili, že by po příjezdu na lanškrounské panství mohly nastat problémy, hodlali si opatřit svolení krajského úřadu v Chrudimi. Hejtman, byl ale v té době na „služební cestě“, delegace ho však dohonila v Poličce a získala od něj písemný souhlas pro působení Samuela Szütse v Čermné. V Lanškrouně na vrchnostenském úřadě pak od inspektora získal také nařízení, aby mu nebylo překáženo v duchovní činnosti. Duchovní pastýř pro Čermnou a Čenkovice tak do Čermné dorazil někdy koncem roku 1783.

Vzápětí po příchodu do obce vykonal farář Szüts první helvetský křest. Již při Szütsových prvních bohoslužbách v Čenkovicích došlo k dalšímu incidentu s katolíky. Průběh bohoslužeb narušili tradiční organizátoři protievangelických akcí bratři Landkammerové a Antonín Krögler. *„Po ukončení sv. kázání, když se právě chtěl modliti, vrazili uvedení rozzuření tři muži do světnice, šli s barbarským řevem k pastorovi, žádali k nahlédnutí povolení, které ho opravňuje k činnosti a seznam jemu svěřených lidí. Ten pak, aby byl zachován klid, co bylo třeba mírně a klidně zodpověděl.“*³³ Když se buřiči neuspěli, vydali se žalovat k vrchnostenskému inspektorovi, že pastor rušil katolické bohoslužby křikem a jásosem. Ten bez dalšího vyšetřování hlásil tuto verzi incidentu krajskému úřadu v Chrudimi.

Samuel Szüts se po tomto incidentu obrátil s žádostí o pomoc a podporu ke krajskému úřadu, načež v Lanškrouně zasedla vyšetřovací komise. Evangelíci se však pomoci nedovolali. Naopak. Protože zdejších evangelíků nebylo tolik, kolik stanovoval toleranční patent - 100 rodin nebo 500 duší

33 Szeremley, Š. Čenkovičká kronika s. 43.

(Celkem se přihlásilo 234 duší, z nichž však 15 nevydrželo tlak a později odpadlo, zbylo tedy 219 duší³⁴), konstatovala komise, že zde nemůže existovat sbor. Duchovnímu tak bylo zakázáno další působení. Szüts se pokusil dostat se do Velimi, kde se konalo shromáždění evangelických duchovních, aby žádal o radu. Kvůli jarním povodním se však do Velimi nedostal. Nadále zůstával v Čermné, vykonávat své povolání však nemohl. Veškeré duchovní úkony tak byly opět, jak v Čermné, tak v Čenkovicích, svěřeny katolickým duchovním.

Protože nebyla naděje na změnu situace, rozhodl se Samuel Szüts vydat společně s Antonínem Sonntagem z Čenkovic do Vídně, žádat o pomoc ke dvoru. Zde intervenoval nejprve u majitele lanškrounského panství, knížete Lichtenštejna, ten však svého inspektora obhajoval. Nakonec se poutníkům podařilo vyprosit si osobní audienci u samotného císaře Josefa II. *„Císař se tázal přítomného zástupce obce, zda by chtěli a byli schopni vydržovati svého duchovního bez ohledu na nedostatečný počet, a když od něho slyšel, že to chtějí učiniti, slíbil hned na místě, že ráčí udělití obci žádanou dispensaci v krátkosti prostřednictvím příslušných úřadů.“*³⁵ Mise do Vídně tedy přinesla kýžené povolení, aby v Čermné skutečně mohl vzniknout evangelický sbor helvetského vyznání. Cesta do Vídně a pobyt tam byl pro rodící se sbor značnou finanční zátěží. Stála přes 130 zlatých. Čermněnský sbor nebyl jediný, který byl kvůli nedostatečnému počtu členů povolen až císařskou milostí. Ve stejné době (1783 a 1784) takto vznikly sbory v Horních Dubenkách, Horních Vilémovicích, Moraveči či Habřině. Císař přitom nebyl veden sympatiemi k evangelíkům, ale snahou o konsolidaci poměrů.

Když se vrchnostenský inspektor dozvěděl o císařské milosti pro evangelíky a dané podmínce, že si sami budou vydržovat duchovního, neváhal použít lsti, a pokusil se situaci zvrátit. Nechal si předvolat několik čermenských evangelíků a poradil jim, aby požádali císaře prosebným listem o finanční podporu, protože jich je málo. Ti si však nechali čas na rozmyšlenou. Mezitím se do Čermné z Vídně vrátil Szüts. Ten se věřícím snažil vysvětlit, že jde o lest. *„Protože však škodlivá rada pánů tělu více lichotila, rozhodla se většina, nedbajíc odvolání mnoha jiných, že pošle prosebný list ke dvoru...“*³⁶ Szüts a Sonntag byli pochopitelně zděšeni, protože prosebným listem byli přímo usvědčeni, že není pravda, co císaři osobně slíbili.

34 Údaje viz. Šilar, F. *Náš rod II. Ústí nad Orlicí* 2001, s. 52.

35 Szeremley, Š. *Čenkovická kronika*, s. 50.

36 Tamtéž, s. 52.

Rodící se sbor se tak ocitl ve skutečné krizi. Řada věřících odmítala poskytovat další finance. Duchovního v této době vydržoval Karel Dušek³⁷, u něhož Szüts také bydlel. Karel Dušek se také rozhodl vyřešit komplikovanou situaci posláním vysvětlujícího dopisu dvorské kanceláři. Uváděl v něm, že prosebný list nebyl poslán s vědomím celého sboru a byl vynucen lstí. Celá situace se vyřešila, když byl Szüts povolán do Chrudimi, kde obdržel povolení k působení v Čermné.

Trvalo tedy téměř celý rok 1784, než se komplikovaná situace vyřešila. Ačkoli církev v této době nemohla využívat farářových služeb, platila mu celý jeho plat 300 zlatých. Přestože se první evangelíci na Lanškrounsku hlásili již v květnu 1782, farní sbor v Čermné a filiální sbor v Čenkovicích byly ustaveny až na základě císařské milosti roku 1784. Kromě čermenských a čenkovických patřili ke sboru i evangelíci z Horního Třešňovce, Dolního Dobrouče a Herbortice.³⁸ Čermenský sbor se tedy rozkládal v pěti obcích, což znamená, že byl spíše soustředěného charakteru. Mnohé toleranční sbory měly své členy i v několika desítkách obcí!

Roku 1785, když bylo jisté, že sbor uhájil svou existenci a měl svého duchovního, začala být aktuální otázka stavby modlitebny. V té době se bohoslužby konaly v domě Vojtěcha Balcara č. p. 174. V létě ve stodole byla situace únosná, ve světnici, kde se věřící shromažďovali v zimě, však k tomu nebyly vhodné podmínky. Problémem se opět ukázaly být finance. Poslové, kteří byli vysláni do evangelických sborů v Čechách i na Moravě s žádostí o podporu, nebyli příliš úspěšní. Všechny sbory řešily v té době obdobné problémy a peněz se nedostávalo. Nově vzniklé tzv. toleranční sbory měly mnoho společného. Ze 72 sborů vzniklých do roku 1785 jich 66 vzniklo na vesnici, navíc obvykle v méně vyspělých a odlehlých oblastech. Jen tam se mohlo podařit tak dlouhou dobu vzdorovat rekatolizaci. Naprostou většinu věřících tvořili chudí zemědělci. Nekatolická šlechta a inteligence zemi po Bílé hoře opustila, měšťané byly donuceni se přizpůsobit.

37 Karel Dušek, mladý sedlák, byl hlavou čermenských evangelíků. Později, v letech 1794–1802 byl dokonce čermenským rychtářem. Někdy je uváděna mylná informace, že právě on jel na koni do Vídně, aby zařídil císařskou výjimku pro čermenský sbor – např. Pavelková, Š. Čermná v proměnách staletí. Horní Čermná 2004, s. 19.

38 Viz. např. Szeremley, čermenská kronika, Kapitola III, částka III – Počet rodin a duší toho času.

Dle tolerančního patentu nesměly mít evangelické kostely věže ani zvonny, vchod nesměl být z hlavní ulice. To do značné míry ovlivňovalo vzhled tolerančních kostelů. K tomu musíme přičíst chudobu tolerančních sborů. Kostelíky, či spíše modlitebny, které se v této době stavěly byly skromné dřevěné stavby. Autoři Památníku Českobratrské církve evangelické z roku 1924 na této skutečnosti našli i pozitiva. Stavby měly dobrou akustiku a byly přiměřených rozměrů. Každé slovo tak bylo srozumitelné, což nebylo vždy pravidlem u kostelů katolických či pozdějších velkých zděných evangelických kostelů.

Řada sborů získala pozemky pro církevní budovy od obce. Obec Čermná však žádný pozemek poskytnout nechtěla. Pozemky pro kostelík i pozdější faru tedy věnoval sboru Josef Langr. Kostelík nestál přesně v místech kostela současného, ale na jeho horní straně, souběžně s ním. Když byl postaven kostel nový, stály totiž obě stavby krátkou dobu vedle sebe. Čermenský kostelík byl postaven v roce 1786 nákladem 470 zlatých. Tato částka byla převážně z dobrovolných darů věřících.³⁹ Pro srovnání: veškeré výdaje spojené s povolením vzniku sboru a opatřením duchovního činily 780 zlatých! Čenkovičtí Němci přispěli ke stavbě půjčkou 50 zlatých. Z toho se dá usuzovat, že už v této době uvažovali o stavbě vlastní modlitebny, i když zatím bylo konání bohoslužeb v Čenkovicích úředně zakázáno a věřící museli chodit do Čermné. Zejména zimní cesty z Čenkovic byly pro množství sněhu velmi komplikované. Při jedné z nich v roce 1788 převrátili výprachtí katolíci saně na nichž jely čenkovičské ženy. Vdova Veronika Fischerová přitom utrpěla těžký úraz a byla trvale zmrzačena.

Po dokončení stavby kostela bylo třeba myslet také na důstojné obydlí pro faráře. Ten bydlel nejprve u Karla Duška, později mu střechu nad hlavou poskytli další čermenští evangelíci. Se stavbou fary by finančně vyčerpaný sbor patrně otálel delší dobu, nebýt následující události. Faráři Szütsovi přišla nabídka na působení v Černilově. Ten se rozhodl setrvat v Čermné, pokud bude postavena fara. Důležitým prvním krokem ke stavbě fary potom byl dar 50 zlatých od čenkovičského Jana Otavy. Na stavbu bylo použito dříví, které zbylo ze stavby kostelíka. Protože všechnu práci na stavbě fary vykonávali čermenští, čenkovičtí přispívali více finančně. Fara

39 V Szeremleyově čermenské kronice nalezneme podrobný seznam členů sboru a výši jejich příspěvku na stavbu. Kromě čermenských a Nepomuckých přispěli na stavbu i evangelíci z Herbortice a Dolního Dobrouče.

byla postavena v letech 1787 až 1789. Již koncem roku 1788 ale byla její část uzpůsobena k obývání.

Posledním důležitým problémem bylo založení hřbitova. Evangelíci měli být původně pohřbíváni na katolických hřbitovech. V Čermné, stejně jako jinde, to však způsobovalo četné protesty katolického obyvatelstva (viz. popsany případ Františka Coufala). Proto musela vrchnost vyhradit pro evangelíky hřbitovy vlastní. Podle Vašíčkovy obecní kroniky mělo první takové místo být na zahradě č. p. 7, následně měl být zřízen hřbitov u evangelického kostela a až po roce 1813 se mělo pohřbívát na nynějším místě. Zdá se však, že jde o mylnou informaci, a že již první nebožtík, zmiňovaný František Coufal byl pohřben na bývalém obecním průhoně pro dobytek, kde se hřbitov nachází dodnes.⁴⁰

Hřbitov pro evangelíky byl zřízen také v Čenkovicích. Byl založen roku 1784 na pozemku Franze Sonntaga. Právě v době vzniku čenkovického hřbitova vyšlo císařské nařízení, že se mají mrtvolky z úsporných důvodů pohřbívát v pytlích, bez rakví. První takto pohřbenou byla Anna Otavová, dcera Václava Otavy. Také v Čermné se nějaký čas pochovávalo tímto zvláštním způsobem. Pro všeobecný odpor lidu však bylo císařské nařízení brzy odvoláno.

Ze všeho výše uvedeného vyplývá, že evangelíci v Čermné a v Čenkovicích nejen dokázali v nepříznivých podmínkách uhájit svoji víru, ale dokázali také zajistit všechny nejdůležitější hmotné potřeby sboru. Několik rodin nevydrželo pronásledování a od církve odpadlo. Jádro sborů se však ještě více stmelilo. V době působení druhého faráře Szeremley tak již byly poměry více méně konsolidované. Podle zvyklostí reformované církve byli také v Čermné ustaveni první bratři starší. Stalo se tak nedlouho před odchodem Samuela Szütse. Prvními presbytery byli v Čermné: Karel Dušek, František Coufal, Josef Marek, Martin Marek, Jan Bednář, Václav Šilar, Pavel Šilar z Horního Třešňovce a Vojtěch Balcar⁴¹. V Čenkovicích byli prvními presbytery: Václav Otava, Jan Matějka, Antonín Sonntag, Antonín Otava a František Häusler. Samuel Szüts odešel z Čermné poté, co byl zvo-

40 K tomu Pavelková, Š. Čermná v proměnách staletí. Horní Čermná 2004, s. 20. Pavelková se odvolává na zjištění badatele Františka Šilara.

Ze Szeremleyových kronik není umístění hřbitova zcela zřejmé.

41 „...kterýž ale ze společné vůle celé církve vyloučen byl, jelikož osobu s kterou 2 děti zplodil zavrhl a sobě za manželku jinou vzal.“ Szeremley, čermenská kronika, verš 78.

len superintendentem – nejvyšším představitelem helvetské církve u nás. Tuto funkci nemohl dost dobře vykonávat z odlehlé Čermné. 18. února 1789 tak odešel do Semtěše.

Historicky druhý duchovní Štěpán Szeremley přišel do sboru 4. února 1789. Z uvedených dat se zdá pravděpodobné, že se oba maďarští faráři v Čermné ještě potkali. Štěpán Szeremley je zajímavá postava toleranční doby. Narodil se roku 1758 v Uhrách. Přišel do Čech v roce 1783 jako jeden z prvních maďarských farářů. Vybral si ho sbor ve Velimi. Předtím se nějakou dobu připravoval ke svému poslání zejména studiem češtiny. Ve Velimi Szeremleye čekaly všechny obvyklé potíže související se vznikem evangelických sborů. Koncem února 1784 se tam konala již zmiňovaná schůze farářů, na kterou se vydal i čermenský Szüts, kvůli povodním se však do Velimi nedostal.

V říjnu 1785 změnil Štěpán Szeremley své působíště, když se stal farářem v Krabčicích. V Krabčicích a okolí docházelo v té době ke sporům mezi augšpurskou a helvetskou církví. Szeremley se stal prvním zdejším duchovním helvetského vyznání. Dne 19. dubna 1787 dorazil do Krabčic posel z Čermné prosící o finanční podporu na stavbu modlitebny. F. Šilar cituje krabčickou kroniku, kde se píše toto: „*Bratrovi z církve, která ve vsi Čerma pozůstává, na lanškrounském panství v chrudimském kraji, na tamní kostel, po církvích almužnu sbírajícímu dalo se z pokladnice 2 zl.*“⁴² Szeremley tehdy samozřejmě nemohl tušit, že přispívá na chrám v němž bude později kázat. Z Krabčic odešel Szeremley 2. listopadu 1788. Do Čermné však dorazil až 4. února 1789. F. Šilar se domnívá, že během 3 měsíců mezi odchodem z Krabčic a příchodem do Čermné navštívil Szeremley Uhry, pravděpodobně za účelem sňatku.

Ve všech místech, kde Szeremley působil, psal kroniky. Vyšší církevní místa si byla vědoma převratnosti tehdejší doby, proto nakazovala farářům, aby takové kroniky vedli. Ne všichni faráři však kronikářskou práci odváděli tak důkladně jako Szeremley. Navíc při sepisování čermenské a čenkovické kroniky měl již Szeremley bohaté zkušenosti s touto činností, takže kroniky dosahují velmi vysoké úrovně. Všechny jeho kroniky prostudoval F. Šilar a na jejich základě sepsal roku 1956 životopisnou práci Štěpán Szeremley... a jeho pamětní knihy.

42 Šilar, F. Štěpán Szeremley, toleranční kazatel ve Velimi, Krabčicích a Čermné a jeho pamětní knihy. Rukopis 1956, s. 20. ACĚS HČ, R-III-D-7/h

Největší potíže činila novému duchovnímu neznalost němčiny, kterou se musel rychle učit, aby mohl sloužit také čenkovičkým. Ve své kronice se však zmiňuje, že čenkovičtí Němci byli shovívaví. Zdá se, že stejně jako před nedávnem češtinu, ovládl Szeremley brzy i němčinu. Szeremley měl ve srovnání se Szütsem daleko snadnější pozici. Pronásledování evangelíků od vrchnosti ustalo, a také místní katolické obyvatelstvo pomalu přivykalo sousedství s evangelíky.

Po období náhlých zvrátů, kdy evangelíci žili ve stálé nejistotě, nastalo nyní období, kdy jednotlivé sbory i obě evangelické církve začínaly žít běžným životem církevních institucí. V prvních tolerančních letech neexistovala nad jednotlivými sbory žádná církevní organizace. Sbory augšpurské i helvetské konfese byli později začleněny do rámce rakouských evangelických církví. Nejvyšším církevním orgánem tak byla evangelická konzistoř ve Vídni. Konzistoři byli podřízeni superintendenti pro jednotlivé země, které jmenoval císař. Již druhým českým superintendentem helvetské církve se stal právě Samuel Szüts. V roce 1784 se v Čechách vytvořili 3 senioráty helvetské církve. Deset sborů mělo tvořit jeden seniorát. Čermná připadla k chrudimskému seniorátu, kam patřili také sbory Borová, Bučina, Dvakačovice, Krouna, Lozice, Proseč, Sloupnice, Svratouch a Telecí. Faráři byli do jednotlivých sborů voleni samotnými sbory.

Bohoslužby v té době byly v Čermné, podobně jako jinde, konány v neděli dopoledne i odpoledne. Muži a ženy při nich sedávali odděleně. Kazatel nosil černý talár. Čenkovičtí docházeli na bohoslužby do Čermné. Bohoslužby však nebyly společné. Češi i Němci je měli oddělené. Ráz bohoslužeb helvetské církve nabyl brzy všude stejného rázu, protože již roku 1785 sepsal jednotnou agendu farář Végh.⁴³ Ze svých dosavadních působišť byl Szeremley zvyklý vykonávat bohoslužebná shromáždění i ve všedních dnech. „...*Lid v této vsi velice rozptýlen byl a pro velikou chudobu nemohl své práce zanechati...*“⁴⁴ Dosavadní Szeremleyova působišť, Velim i Krabčice ležely v úrodných a poměrně bohatých regionech. Podhorský až horský ráz Čermné a Čenkovic, a s ním spojené menší zemědělské výnosy, měly logicky vliv také na život zdejšího sboru.

Přesto ale Szeremley konstatoval, že na plat pro něho většina věřících ochotně přispívala. A to i v letech 1789–1791, kdy byla díky válkám s Tur-

43 Bednář, F. Památník..., s. 41.

44 Szeremley, Š. Čermenská kronika, kapitola III, částka II.

ky v celém Rakousku „velká drahota.“ V mnoha tolerančních sborech byla otázka financování duchovního příčinou řady konfliktů a někdy musely být použity i pohružky k vymáhání finančních podílů. Čermnou problémy s vymáháním finančních podílů na život církve tvrdě zasáhly až v druhé polovině 19. století. Ani movitého majetku neměla toleranční církev příliš. Szeremley vyjmenovává několik náboženských knih, bohoslužebné nádoby a několik kusů nábytku, které byly majetkem čermenské evangelické církve. Majetek čenkovického filiálního sboru byl ještě daleko menší. Tvořily ho zpěvník darovaný Szütsem, modlitební kniha, 2 reformované zpěvníky a nádoba k podávání večere Páně.⁴⁵

Ve svých kronikách se Szeremley zmiňuje o návštěvách v domácnostech, které vždy s některým členem staršovstva vykonával. Farář tuto činnost konal velmi systematicky. Roku 1789 navštívil všechny domácnosti v Čermné, v roce 1790 všechny v Čenkovicích, a o rok později již dělal další „kolo“ v Čermné. Návštěvy se konaly vždy v odpoledních hodinách po bohoslužbách. *„Při takových domovních návštěvách se vyřídily následující věci: a) dotazovali jsme se, zda v domě jsou užitečné a potřebné domácí knihy. b) Ukázali jsme, které knihy mají být čteny a používány jako nejužitečnější, nebo, kde takových nebylo, které by měly být koupeny. c) Kde v domě bylo něco zvláštního k napravení mezi manžely, mezi sousedy atd., byly takové rozepře a případy urovnány. d) Děti byly examinovány, zda umějí nutné ranní a večerní modlitbičky atd., a zda v takové pobožnosti jsou cvičeny od svých rodičů.“*⁴⁶

Toleranční patent umožňoval evangelíkům zakládat vlastní školy. V toleranční době však evangelíci v Čermné ani v Čenkovicích nebyli schopni školu zřídit. Kvůli rozdílu v řeči a vzdálenosti obcí nebylo možné uvažovat o společném učiteli, natož o společné škole. Zcela zásadní pak byl i nedostatek financí. V srpnu 1789 se Szeremley vydal do Slezského Štřelína, aby tam získal podporu pro zřízení školy. Do Čech se však vrátil s nepořízenou. Děti tak nadále chodili buď do školy katolické, nebo zůstávaly bez vzdělání. Katechizmus se děti učily s duchovním v neděli na faře nebo při odpoledních bohoslužbách. S sebou ze Slezska si však Szeremley na památku přivezl několik starých knih, které snad měly původně patřit české nekatolické šlechtě, která odešla do exilu spolu s J. A. Komenským.

45 Viz Szeremley, Š. Čenkovická kronika, s. 82 a Čermenská kronika, kapitola nazvaná O malé mohovitosti církve této.

46 Szeremley, čenkovická kronika, s. 79.

Již byla řeč o tzv. nezařazených, kteří byli trnem v oku katolické církvi. Vztah evangelíků k „nezařazeným“ byl stejně nepřátelský. V obou svých kronikách věnuje Szeremley značný prostor jejich tvrdé kritice. „*Tuto církvičku ale milostivý Bůh až posavád zachoval od takového koukole ďáblůva...*“⁴⁷ Pochvaluje si Szeremley, že Čermnou tento ožehavý dobový problém nezasáhl.

Hlavní snahou čenkovicických evangelíků v době působení Štěpána Szeremleye bylo dosáhnout povolení, aby bohoslužby mohly být vykonávány i přímo v Čenkovicích, a oni nemuseli stále docházet do vzdálené Čermné. Ze zápisů v Szeremleyově kronice však vyplývá, že se čenkovičtí scházeli k bohoslužbám ve své obci již tajně před vydáním povolení.⁴⁸ V roce 1789 navštívil Lanškrounsko vysoký zemský úředník. Szeremley využil příležitosti a požádal jej o povolení konat bohoslužby v Čenkovicích. Ten poté, co osobně přezkoumal situaci, věc přislíbil. Čenkovičtí si měli písemně zažádat k vrchnostenskému i zemskému úřadu. Jan Otava a Antonín Sonntag tedy sestavili dopis, ve kterém svou žádost podpořili následujícími argumenty:

1. „...Vzdálenost z Čenkovic do Čermné je příliš veliká a krajina ještě k tomu je hornatá, takže potřebujeme na cestu do modlitebny.....i v létě nejméně 3 hodiny.“
2. „V zimní době nemůžeme jítí přímo na služby Boží, nýbrž pro množství sněhu musíme dělat velké okliky a obcházení až na lanškrounskou cestu a potom z Horního Třešňovce sejítí k modlitebně přes dlouhý kus Čermné, k čemuž potřebujeme nejméně čtyři hodiny.“
3. „V zimní době ženy nejsou s to ani oklikou jítí pěšky... Proto musí si najmout povozy. Protože však v Čenkovicích nejsou žádné koně, musí čermenští formani přijetí do Čenkovic, aby je odvezli odtud do Čermné a pak opět je zaveztí domů... Takto se působí mnoho vydání beztak chudým lidem.“
4. „Mezi námi jsou také staří a choří lidé... Kdyby se směly konati služby Boží v Čenkovicích, mohli by se i také oni účastniti...“⁴⁹

Dále je zmiňována také prospěšnost konání bohoslužeb v místě pro nejmladší generaci. Nakonec je ještě uváděno, že horní Čenkovice, kde žila většina evangelíků, jsou od čenkovicického katolického kostela daleko, takže katolíci nemusí být znepokojeni.

47 Szeremley, čermenská kronika, Kapitola II, část VII.

48 Szeremley, čenkovicická kronika, s. 88.

49 Szeremley, čenkovicická kronika, s. 69–71.

Vrchnostenský úřad povolil konání bohoslužeb v některém vybraném domě. Již 6. září 1789 se tak v Čenkovicích konaly první bohoslužby v domě Františka Häuslera č. p. 43. Další se pak konaly pravidelně každou neděli, každou třetí neděli přijížděl do Čenkovic farář. V jeho nepřítomnosti vedli bohoslužby Jan Otava a Jan Matějka, kteří přitom využívali Szeremleym napsaných kázání. Když Szeremley kázal v Čenkovicích, v Čermné vedl bohoslužby Martin Marek č. p. 125⁵⁰

Logicky následovala snaha vystavět v Čenkovicích vlastní modlitebnu. Povolení k tomu bylo vydáno krajským úřadem v Chrudimi 21. dubna 1792. Podmínkou bylo, že modlitebna „*bude uznána za filiální modlitebnu čermenské a pastor, jenž musí stále bydleti v Čermné, má vykonávati služby Boží v Čenkovicích jen každou třetí neděli.*“⁵¹ O stavbě čenkovické modlitebny nemáme podrobné informace, protože v dubnu 1792 byl již Szeremley vážně nemocen a brzy na to, 10. června zemřel. Do jeho čenkovické kroniky však jiný pisář dodatečně dopsal seznam zdejších údů, ve kterém je uvedeno také kdo a kolik zlatých dal na stavbu modlitebny a jaké množství lavic později zakoupil (zafinancoval). Celkem činily dobrovolné dary na stavbu kostelíka 306 zlatých. Prosebný dopis o finanční podporu knížeti Lichtenštejnovi nebyl vyslyšen. Čenkovická modlitebna byla taktéž dřevěná a pravděpodobně ještě menší než čermenská.

„*Dlouholetá churavost a nemoc druhého duchovního obce zvětšila se v této době tak, že od 10. dubna 1792 již nebyl s to vykonávati veřejně služby Boží. A byl 9. dubna uvedeného roku na velikonoční pondělí naposledy u nás v Čenkovicích, aby konal služby Boží a udělil svatou večeři Páně. Tak jsme musili již na svatodušní pondělí na faru v Čermné. On však byl již tak slabý, že nám podal svatou večeři Páně bez kázání.*“⁵² Dne 10. června 1792 Štěpán Szeremley zemřel na tuberkulózu ve věku 34 let. Pochován byl pravděpodobně na čermenském hřbitově. Zanechal po sobě manželku Barboru a malého syna Štěpána. Čermenský sbor měl v toleranční době na své faráře štěstí. Ne všude byly vztahy sborů a temperamentních maďarských farářů ideální. Szüts byl velmi schopný, což se prokázalo při jeho obratném vyjednávání,

50 Martin Marek byl členem staršovstva. Vedení bohoslužeb bylo komplikováno tím, že byl již starý a měl slabý zrak. Szeremley, čermenská kronika, Kapitola III, částka II.

51 Szeremley, čenkovická kronika, s. 64.

52 Szeremley, čenkovická kronika, s. 93, text dopsaný neznámým dopisovatelem kroniky.

smírném působení i razantních krocích. Z těchto důvodů byl také vybrán za superintendenta. Za Szeremleye pak došlo k ustálení neklidných poměrů. Zcela zásadní a dodnes živý je Szeremleyův odkaz v podobě jeho kronik. K roku 1790 měl sbor celkem 395 duší ve 100 rodinách⁵³.

Evangelíci do roku 1848

Období do roku 1848 nebylo pro evangelíky v českých zemích příliš šťastné. Prvotní nadšení z možnosti vyznávat svobodně svou víru postupně vyprchávalo. Přece jen si však evangelíci vážili nedávno nabyté svobody, což se i nadále projevovalo náboženskou horlivostí. *Významnou známkou církve toleranční byla snaha po církvi čisté. Mravní úpadek nebyl zastírán, ale osvětlován a trestán... Proto v listinách této doby vidíme také tolik stínů.*⁵⁴ I v Čermenském archivu velké množství případů z celého 19. a ještě i první půle 20. století, kdy byli členové sboru napomínáni či trestáni. Krajním případem bylo i vyloučení z církve. Horlivost, snaha o mravný život a tvrdohlavost někdy sklouzávaly k rozbrojům uvnitř sborů. O některých konkrétních sporech v Čermné bude pojednáno dále.

Četné finanční náklady nutné pro provoz sboru značně zatěžovaly chudé vesnické obyvatelstvo. V prvních tolerančních letech byly za velkého úsilí a finančních obětí vystavěny kostely, fary a školy. V následujících desetiletích se pak v účetnictvích sborů neustále opakují položky jako oprava chrámu, školy, fary, pořízení nutného vybavení atd. Už roku 1784 byla státem zamítnuta žádost o finanční podporu evangelických duchovních. Ani později se v této věci nic nezměnilo a každý sbor si svého faráře platil sám. Služné farářů bylo všeobecně velmi nízké. Nízký plat pak byl často důvodem k odchodům farářů na jiný sbor. Zdá se však, že v Čermné s platem pro duchovní problémy nebyly, 300 zlatých služného se vždy sešlo. Výše služného 300 zlatých byla v celocírkevním rámci spíše vyšším standardem. Kromě peněz dostávali faráři také něco naturálií a dříví.

Početní stav evangelických církví jako celku zůstával po celá dlouhá desetiletí téměř neměnný. Bylo to dáno především pozicí nekatolických církví jako státem trpěných elementů. Systém šestinedělních cvičení zásadním

53 Vančura, V. Pamětní listiny...

54 Bednář, F. Památník..., s. 47.

způsobem ztěžoval, ne-li znemožňoval misijní práci církve. Víra tak byla předávána v podstatě pouze v rodinách z generace na generaci. Všichni, kteří se k evangelickým církvím chtěli přihlásit a měli k tomu odvalu, tak učinili hned v prvních tolerančních letech. Kdo tak neučinil, v pozdějších letech jen těžko sbíral motivaci. Vlivem celkového nárůstu počtu obyvatel v průběhu 19. století počet evangelíků neklesal. Jejich poměrné zastoupení ve společnosti se však snižovalo. Proto jednotlivé sbory i církve jako celek s velkou nelibostí hleděly na smíšené sňatky. V Čechách tvořily v první polovině 19. století smíšené sňatky téměř polovinu všech sňatků evangelíků. Na Moravě byla situace trochu lepší. „*Na počátku toleranční doby dívky odstupujících rodičů beze všeho následovaly své rodiče. Od roku 1782 všechny dívky, jež měly 2 neb 3 léta, musely zůstatí katolíky a dle pozdějšího dekretu z r. 1816 nikdo nesměl měniti náboženské vyznání, komu nebylo nejméně 18. let.*“⁵⁵ Nově narozené děti byly stejného vyznání, jako jejich rodiče. Ve smíšených manželstvích však platilo pro evangelíky diskriminační nařízení: Byl – li otec katolík, všechny děti byly katolické. Byl – li otec evangelík, evangelíky byli pouze chlapci.⁵⁶

Pozice evangelíků v převážně katolickém prostředí nebyla lehká. Otevřené útoky a násilí z prvních tolerančních let již byly minulostí. Pohrdání, posměšky či nadávky helvítů, lutriánů či beranů byly ale běžnou praxí. Nutno říci, že když evangelíci získali na jistotě, nezůstávali svým katolickým sousedům nic dlužni. Kam až tyto vzájemné žabomyší války zašly, záleželo na místních poměrech. Důležitým faktorem pak byl také postoj duchovních obou konfesí.

Evangeličtí faráři nemohli vést oficiální matriky. Matriky jako záznamy soukromého charakteru však na evangelických farářích vedeny byly. Pro Čermnou máme zachovány souvislé matriky již od doby faráře SzereMLEYE. Evangeličtí duchovní mohli vykonat církevní úkon jen, když bylo katolickému knězi předem zapláceno. Evangelický farář pak napsal o výkonu zprávu, na jejímž základě byl poté proveden zápis do matriky na katolické faře. Kromě poplatků za církevní úkony museli evangelíci katolickému faráři odvádět i desátek. Děti byli křtěni obvykle co nejdříve

55 Bednář, F. Památník..., s. 28.

56 O problémech s náboženstvím dětí ve smíšených manželstvích v době působení faráře Filippiho viz. Šilar, F. Náš rod II, kapitola Trnový věnec výslechnů, s. 186–190.

po narození. Už na začátku toleranční doby byly konány konfirmace, obvykle dětí starších třinácti let. Svatá večeře Páně byla vysluhována často jen o svátcích. Při bohoslužbách bylo využíváno různých starších zpěvníků. Ale byly vytvářeny i nové. Stát měl i nadále dozor nad evangelickými knihami.

Vznik čermenské evangelické školy

Pokud to poměry dovolily, snažily se evangelické sbory co nejdříve zřídit vlastní školu. Náboženství hrálo ve škole zcela zásadní roli. Nejen jako jeden z vyučovacích předmětů, ale také jako hlavní idea. Bylo proto logické, že evangelíci toleranční doby nechtěli své děti nadále posílat do dosavadních škol, které byly pod vlivem katolické církve. Školství obecně nebylo na dobré úrovni. Marie Terezie sice zavedla šestiletou povinnou školní docházku, ale s dodržováním nařízení to však bylo horší a docházka byla velmi špatná. K dispozici nebyly vhodné školní budovy. Již bylo uvedeno, že v rané toleranční době se evangelickou školu v Čermné zřídit nepodařilo. Škola byla logicky až na třetím místě. Přednost měl kostel a fara.

Na přelomu 18. a 19. století existovala v Čermné dvoutřídní škola. Jedna třída byla umístěna v č. p. 11, druhá v č. p. 2. Obě budovy stály v dolní části Čermné u náměstí. Do školy docházely děti z celé Čermné, Verměřovic, Petrovic a Jakobovic a Nepomuk. Pokud by všechny děti chodily pravidelně, byly by prostory školy naprosto nedostatečné. Dohled nad školou měl katolický farář.

Tehdejší čermenský rychtář⁵⁷ evangelík Karel Dušek se snažil neuspokojivou situaci řešit. Dosáhl toho, že do Čermné přijel krajský komisař, aby posoudil situaci. Bylo dohodnuto, že v 7 km dlouhé obci by bylo dobré zřídit školy dvě. Jednu na konci dolním, druhou na horním. To byla vítaná příležitost pro evangelíky, soustředěné především v horní části Čermné a také v Nepomukách, kteří usilovali o založení vlastní školy. Krajský komisař však nestanovil, že škola v horní části obce má být evangelická. O řešení nakonec rozhodovala komise. V horní části obce žilo o několik málo více katolických dětí než evangelických. Poměr dětí, jejichž rodiče byli schopní

57 K. Dušek byl rychtářem v letech 1794–1802 a 1806–1813. Byl to dědeček pozdějšího kurátora a písmáka Františka Duška.

platit provoz školy, však vyzníval těsně ve prospěch evangelíků. Bylo tedy rozhodnuto, že v horní části obce má vzniknout škola evangelická. Z dostupných pramenů není zcela jasné, kdy toto rozhodnutí padlo. Jisté je, že to bylo někdy v prvním desetiletí 19. století. Evangelická škola byla postavena v roce 1813 (chalupa č. 388 nyní HČ č. 81 nedaleko sokolovny). Katolíci na dolním konci místo dosavadních nevyhovujících budov vystavěli novou dvoutrídni školu v roce 1814. Katolíci z horní části obce nakonec v roce 1816 dosáhli zřízení vlastní jednotřídní školy v č. p. 95 (dnes mateřská škola v H. Č.), takže nemuseli nadále chodit na vzdálené náměstí.

Tak byla pro všechny uspokojivě vyřešena otázka školních budov. Evangelický sbor usiloval o povolání učitele a zajištění alespoň nějaké výuky v provizorních podmínkách už od roku 1805, ještě než padlo rozhodnutí komise. Nejprve měl snad děti vyučovat hornočermenský rolník Josef Šilar. Prvním oficiálním učitelem se stal jistý Brdičko, který přišel do Čermné z Krouny. Muselo to být ještě roku 1805. „*Učitel ten byl mladík a snad málo učený... Když pak jej za neschopného k učitelství seznal duchovní pastýř tehdejší jménem Marit Körver, odeslal jej pryč...*“⁵⁸

Druhým učitelem se stal zkušený Josef Brunš. Do Čermné přišel z Borovnice v březnu 1806. Nemohl hned začít vyučovat, protože komise ještě nedořešila komplikovanou situaci se školami v Čermné. Brunš tedy alespoň předzpěvoval při bohoslužbách.⁵⁹ „*Když jsme duchovního pastýře neměli aneb tento v Čenkovicích – filiálce Čermenské (německé) služby Boží konal – tu konal služby Boží.*“⁶⁰ Sbor byl neobsazen v letech 1805 – 1807. Tehdy učitel Brunš bydlel na faře. Je velmi pravděpodobné, že Brunš v tomto období vyzdobil interiér kostelíka. Kostel byl uvnitř omítnut, kolem oken pak byly vymalovány květinové motivy. Výzdobu interiéru pak doplňovaly biblické verše a vepředu desky s desaterem. F. Dušek hodnotí Brunše jako „*dobře učeného v počtářství i psaní a v jazyku českém i německém zběhlého.*“⁶¹

Nový duchovní - Jiří Opočenský - přišel do Čermné v roce 1807. Ihned se snažil o vyřešení školní záležitosti, proto se vydal osobně do Prahy. „*Potom zavázali se oudové církve písemně dne 29. května 1808 školu na vlastní*

58 Kronika evang. reform. školy v Čermné. AČES HČ, R-III-B-39.

59 To byla běžná povinnost učitele v tehdejší době. Učitelé později zastávali posty varhaníků a dirigentů sborového zpěvu.

60 Kronika evang. reform. Školy.

61 Tamtéž

*útraty vystavěti a ji v pořádku udržovati, školnímu učiteli ročního saláru 120 zlatých dávat, a to svými podpisy 91 oud z Červny a 21 oud z Nepomuku podepsal. Pak na podzim v měsíci říjnu počal již onen učitel školní Josef Brunš, když ještě školy nebylo, v chalupě č. 296 vyučovati.*⁶² Obec přidělila na příkaz vrchnosti evangelíkům pozemek, na němž byla v roce 1813 postavena již zmiňovaná škola.

Když Brunšovi zemřela jeho první žena, oženil se v prosinci 1806 s Veronikou Stöhrovou z Čenkovic.⁶³ „... Že ale velmi pítí kořalky oddán byl, učení dítek zanedbával, ve školním domě (se) nadržel, byl s ouřadu sesazen a dne 30. června 1816 jemu jak učení školních dítek, tak i všecka služba církevní odejmuta byla.“⁶⁴

Třetím učitelem byl Tomáš Pokorný, jenž stejně jako předtím Brunš pocházel z Borovnice. Přišel do Čermné v roce 1816, zrovna když byly do evangelického kostela pořízeny první varhany, kvůli kterým se sbor rozhádal (viz. níže). Pokorný na ně hrát neuměl, místo něj na ně hrál hostinský Bernard Dušek. Pokorný v Čermné působil do roku 1826, tedy celých 10 let.

Dalším učitelem se stal Vincenc Štorch z Rybného. Chtěl si vzít za manželku Johannu Chaloupkovou z Čermné, „...která dobré pověsti nestála, proto, že se všelijaký milovník u ní zastavil. To mnozí oudové církve velmi nelibě nesli, zvláště když s ní skutek nečistý spáchal, a když ona matkou se stala, on pak ji zavrhl a sobě za manželku Terezii Lešikarovou z Nepomuku byl vzal.“⁶⁵ Situace vyvolala značné pobouření. Tehdejší farář František Filippi se však učitele snažil hájit. Snad z důvodu, že jejich manželky byly příbuzné. Staršovstvo se pak rozhodlo, bez vědomí faráře, poslat písemnou stížnost na učitele tehdejšímu seniorovi Jirřimu Opočenskému. Na Opočenského se obrátili také Štorch s Filippim a lživě tvrdili, že 14 údů označilo předchozí nařčení Štorcha za nepravdivé. Staršovstvo tím bylo ještě více rozezleno a chtělo po faráři, aby jim řekl jména těch 14 údů. V tento momentě Filippi otočil a snažil se vyjednat smír. Nakonec staršovstvo po dohodě s farářem sepsalo prohlášení o pravdivosti obvinění učitele Štorcha, načež v roce 1828 složili všichni starší svoje funkce. Učitel Štorch se následně rozhodl

62 Tamtéž.

63 Bylo to v době, kdy byl čermenský sbor neobsazen. Oddával jej tedy čenkovický katolický farář Ignác Appel – viz Kronika evang. Reform. školy.

64 Tamtéž.

65 Kronika evang. Reform. Školy.

odejít do Klobouků na Moravě.⁶⁶ Místo kontroverzního Štorcha přišel do Čermné jako nový učitel Josef Mašík V jeho osobě evangelická škola konečně získala kvalitního učitele.

Ustálení poměrů

Po smrti Štěpána Szeremleye zůstal čermenský sbor uprázdněný celý rok. „*Třetí duchovní pastýř církve této byl Tomáš Kovacz, kterýž 29. června 1793 ze Soběhrd sem povolán, mnohá protivenství od nepřátel snášel, zvláště při pohřbech některých...*“⁶⁷ Roku 1799 čítal sbor 78 rodin v Čermné, 28 v Čenkovicích, 15 v Nepomuku, 2 v Dobrouči a 2 v Herbortcích⁶⁸.

Zmíněná protivenství při pohřbech se neudála v Čermné, ale v Dobrouči a Herbortcích. Zatímco v Čermné si již katolíci na své evangelické sousedy zvykli, v těchto obcích musely evangelické rodiny čelit neustálým útokům. Při pohřbu Marie Pirklové 4. ledna 1800 v Dolním Dobrouči se rozloučení s nebožkou konalo v domě, když pak mělo být tělo přeneseno na hřbitov, bylo zjištěno, že hrobníci odmítli vykopat hrob. Pohřeb se proto toho dne nemohl konat. Až pod pohružkou povolání vojska zjednal dobroučský rychtář nápravu a pohřeb mohl být dokončen.⁶⁹

Obdobná situace se opakovala 8. listopadu téhož roku při pohřbu Magdaleny Lešikarové, ženy již zmiňovaného evangelíka z Herbortice Josefa Lešikara. Kromě Kovacse se pohřbu účastnilo mnoho čermenských evangelíků. Lešikarová měla být pohřbena na katolickém hřbitově v Cotkytli. Sročení katolíci však chtěli pohřbu zabránit. Tělo pak bylo pochováno až za vrchnostenské a vojenské asistence.⁷⁰

66 Celá kauza byla zpracována podle Vančurovy školní kroniky. Vančura události z 1. poloviny 19. století v podstatě opsal z různých listin Františka Duška. František Dušek byl jedním ze starších, kteří psali stížnost na učitele Štorcha a později odstoupili. Když bylo roku 1829 voleno nové staršovstvo, Dušek se stal kurátorem sboru. Z toho vyplývá, že popis událostí může být velmi ovlivněn osobní angažovaností autora ve sporu.

67 Vančura, V. Pamětní listiny...

68 Číselné údaje viz. vizitační zpráva tehdejšího superintendenta, podle Šilar, F. Náš rod II, s. 98.

69 Podrobněji Šilar, F. Náš rod II, s. 99–101.

70 K incidentu podrobněji: Šilar, F. Náš rod II. Ústí nad Orlicí 2001, s. 92–93.

Tomáš Kovacs odešel z Čermné 30. června 1802. Jeho místo zaujal již v červenci téhož roku Martin Köver. Protože tehdejší dřevěná fara již vyžadovala zásadnější rekonstrukci, požádali čermenští knížete Lichtensteina, zda by jim nedaroval dříví. Kníže skutečně část potřebného dříví poskytl. Ještě před deseti lety na obdobnou žádost čenkovických ani nereagoval. I vztah vrchnosti k evangelíkům se postupně měnil k lepšímu. Martin Köver, poslední maďarský farář, se z Čermné odstěhoval v září 1805.

Historicky prvním evangelickým farářem českého původu v Čermné se stal Jiří Opočenský. Byl jedním z vůbec prvních českých bohoslovců, kteří vystudovali v Uhrách. Do čermenského sboru přišel hned po dokončení studií. Ani Jiří Opočenský však v Čermné dlouho nezůstal. Odstěhoval se 4. července 1811 do Kláštera. Opočenský později proslul jako vydavatel oblíbeného Třanovského zpěvníků Cithara Sanctorum. Sám se podílel na vzniku řady duchovních písní. Literárně činný Opočenský udržoval kontakty s mnoha osobnostmi národního obrození. V roce 1829 se stal moravským superintendentem. Čermenský sbor se obával, aby nezůstal dlouho uprázdněný, Opočenský proto sehnal za sebe nástupce. Stal se jím Josef Gerža.

Gerža přišel do Čermné z Prosetína 5. dubna 1811. V jeho zprávě z roku 1814 je uváděn celkový počet údů sboru 871. Sbor se tedy utěšeně rozrůstal, byť to bylo způsobeno především celkovým demografickým vývojem v 19. století. Plat faráře je uváděn stále 300 zlatých, k tomu 12 měřic žita, 80 liber másla a 8 sáhů dříví. Někteří členové sboru však neplatili včas.⁷¹ Farář Gerža se zabýval historií. Sepsal zprávy o pronásledování evangelíků ve Svěbohově a Písařově. Tyto zprávy se zachovaly v opisu Františka Duška. Ačkoli byly tyto obce zábřežského panství od Čermné poměrně vzdálené, spadaly do čermenského obvodu. I v pozdější době pak lidé ze Svěbohova chodili do Čermné na bohoslužby. Cesta jim trvala 5 hodin. Kontakty se svěbohovskými rozvíjel učitel Josef Mašík.

V době působení faráře Gerži v Čermné se odehrál jeden z nejznámějších sporů v dějinách čermenského sboru, obvykle nazývaný varhanáři a nevarhanáři. V roce 1816 se do kostela dostaly první varhany. Jednalo se o malý přenosný nástroj, zřejmě varhanní pozitiv. Získal je hostinský Bernard Dušek, který na ně také hrával. Do kostela byly vzaty na zkoušku, cena měla být 300 zlatých. Jednalo se patrně už o starší, možná ne zcela optimálně fungující nástroj. Varhanář však v případě zájmu nabízel i nástroj větší a lepší.

71 Šilar, F. Náš rod II, s. 124.

Do té doby v Čermné žádné varhany nebyly. Ve sboru se vytvořila radikální, byť menšinová, skupina odpůrců instalace varhan. Zastánci varhan nehodlali ustoupit, a tak se rozhořel prudký spor. V argumentaci odpůrců můžeme spatřovat prvky radikálního kalvinismu kladoucího až přehnaný důraz na prostotu a chudobu. Konzervativní část sboru se obávala zavádění nových prvků do bohoslužeb. „*Naše církev je ovšem velmi malá a chudá, však ale se v ní nacházejí mnozí, jenž jsou zrcadla ďáblova, pých života provozující, kteří sobě po jiných zbytečných ozdobách, totiž nejen v ničemném malování stěn a hedvábných prostěradlech a stříbrných portách mnoho zakládají, na které naše peníze utratili již předešla, ale i nyní varhany, které nás k horlivému zpěvu na škodu postavili... My pak řeči varhan nerozumíme a jiných zpěvů duchovních pro jejich piškoty neslyšíme, odejít z kostela jsme museli.*“⁷² Tak a podobně si stěžovali „nevarhanáři“.

Situace se nejvíce vyhroutil na druhý svátek vánoční roku 1816, kdy místní farář Gerža kázal v čenkovické filiálce. Zazněly prý i výroky, „že se z kostela stala peleš lotrovská, že by bylo lépe kostel zapálit, až tam bude nejvíce stoupců varhan, nebo aby byl dudák shozen i s dudami...“ Presbyter Josef Marek vyzval před začátkem bohoslužeb přítomné, aby se později sešli u Josefa Langra a tam celou záležitost prodiskutovali. Gerža po návratu do Čermné zakázal další používání varhan, byť byl jejich zastáncem.

„Nevarhanáři“ se s protestem proti užívání varhan obrátili na vrchnostenský úřad i na superintendenta. Superintendent se je snažil uklidnit a užití varhan spíše doporučoval, konstatoval však, že varhany jsou v církvi pouze věcí služebnou. Helvetská církev obecně varhany nijak neodsuzovala a v řadě sborů byly bez problémů využívány při bohoslužbách. Vrchnostenský úřad incident vyšetřil a zaprotokoloval. Radikální odpůrci varhan se nakonec zavázali dále nevyhrocovat situaci, vymínili si však právo nijak na varhany finančně nepřispívat. S tím souhlasili také „varhanáři“. Řešení sporu však nebylo tak rychlé a jednoduché. Neshody nadále pokračovaly a ovlivňovaly další život sboru. Patrně v březnu 1817 byl nástroj z kostela odstraněn. Další spolehlivé zprávy o varhanách v Čermné pochází až z roku 1858, kdy byly pořízeny nové varhany. O tom, zda mezi lety 1817 a 1858 nějaké varhany v kostele byly, můžeme jen spekulovat.

Kronikář Jan Šilar k incidentu dodává, že spory kolem varhan byly příčinou odchodu faráře Gerži z Čermné. Atmosféra ve sboru v této době

72 Stížnost „nevarhanářů“ superintendentovi.

skutečně nebyla dobrá. Spor o varhany nebyl jediným sporem. V komplikované době po napoleonských válkách měl sbor řadu výdajů se stavbou školy, opravou kostela a fary. Zejména původní dřevěná fara byla v katastrofálním stavu. Proto bylo rozhodnuto postavit faru novou z „tvrdého hmotu“. Nová fara byla přízemní zděná budova. Fara pak sloužila v nezměněné podobě až do konce 19. století. V roce 1812 byla pro Čermnou vykonána celocírkevní sbírka. Výše jejího výtěžku však není známá. Také čenkovičtí usilovali o povolení celocírkevní sbírky pro svůj filiální sbor. Nebylo jim však vyhověno.

Také v čenkovičském sboru byl jeden spor, který na delší dobu rozdělil členy. Jednalo se o tzv. úvod šestinedělek, tedy příchod matek do shromáždění po narození dítěte. Tato tradiční slavnost byla tehdy v helvetské církvi poměrně běžnou záležitostí. V Čenkovicích však tato slavnost přestala být konána, což se části údů nelíbilo. Také tento konflikt řešil tehdejší superintendent Baka, později i Vídeňská konzistoř. Přes všechny uvedené problémy Josef Gerža s rodinou vydržel v Čermné až do roku 1820, kdy odešel do Hrubé Lhoty. Zajímavé je, že syn Josefa Gerži Josef, byl v roce 1859 jedním z kandidátů na uprázdněný čermenský sbor. Čermenští však nakonec dali přednost místnímu rodákovi Josefu Šilarovi.

„*Sedmý duchovní správce byl Josef Bory, ten přišel z Jimramova v měsíci lednu 1821. Byl ještě svobodný, který se v Čermné oženil, měl manželku z Čenkovic (Annu Marii Bienovou). Pro nedorozumění v církvi odstěhoval se 1824 do Bukovky.*“⁷³ Bory měl v Čermné zkušební kázání již v listopadu 1820. Když se pak měl s některými staršími dohodnout o podrobnostech smlouvy, vznikl mezi nimi konflikt. Bory údajně starším nadal do kozlů a buřičů. Sbor se následně rozdělil na dvě skupiny. Jedna chtěla, aby Bory na Čermenský sbor nastoupil, druhá to odmítala. Do sporu se vložil vrchnostenský úřad. Na svolaném sborovém shromáždění se rozhodlo, že Bory do Čermné nenastoupí.⁷⁴ Není jasné, proč se tedy Bory zanedlouho stal čermenským farářem. Snad se za své předchozí chování omluvil a sbor omluvu přijal. Boryho působení v Čermné však bylo provázáno dalšími spory⁷⁵, které nakonec vyústili v jeho odstěhování do Bukovky.

Sbor zůstal 7 měsíců uprázdněný. Až v září 1824 se do Čermné přistěhoval nový kazatel František Filippi. Po svém příchodu neměl mladý kazatel

73 Kronika Jana Šilara, s. 9.

74 Šilar, F. Náš rod II, s. 165.

75 V Čenkovicích byl stále ožehavým tématem tzv. úvod šestinedělek (viz. výše).

ve spory zmítaném sboru lehkou pozici. Zajímavá je zpráva vrchnostenského úřadu nadřízenému úřadu krajskému o dlouhodobé situaci evangelíků v Čermné a Čenkovicích z této doby: „*Poněvadž má kazatel obročí s velmi nízkou dotací, ucházejí se o tento sbor většinou kandidáti teprve krátce ordinovaní, kteří se pak zakrátko ucházejí o lepší místo, poněvadž zde mají často nouzi. Můžeme tudíž říci se vsí pravděpodobností, že u těchto helvetských sborů se každých 10 let přijímá nový pastor. Kandidáti na tuto duchovní službu jsou bráni jednak z maďarských teologických škol, anebo ze sousedních sborů. Pokud je vrchnímu úřadu známo, nemají nyní helveti na tomto panství žádného kandidáta, na něhož by mohli v budoucnosti spoléhat.*“⁷⁶

František Filippi tento trend střídání farářů přerušil. Působil v Čermné dlouhých 35 let. Filippi se v Čermné oženil s Kateřinou Lešikarovou z Nepomuk. V roce 1826 získal chudý sbor vítaný peněžní dar 100 zlatých. Zemřelý Jan Klatovský z Netřebí u Litomyšle odkázal některým sborům v okolí podíl ze svého majetku. Následně vznikla rozepře, zda polovina ze 100 zlatých má připadnout čenkovickým. O tom však v závěti nebyla zmínka. Spor nakonec vyřešil superintendent při vizitaci. 60 zlatých zůstalo čermenskému sboru, 40 dostala čenkovická filiálka. Oba sbory finance využily k budování nových kostelů.

Zchátralý původní čenkovický dřevěný kostelík byl roku 1828 nahrazen novým zděným kostelem. Čenkovičtí tak měli zděný kostel dříve než čermeňští. Stavba měla stát 1800 zlatých, část byla financována celocírkevní sbírkou. O šedesát let později byla k čenkovickému kostelu přistavěna věž.

Stavba kostela

Největším podnikem, který zásadně ovlivnil život čermenského sboru na dlouhou část 19. století byla stavba kostela. Máme o ní velmi podrobné informace z Knihy aučtovní vedené kurátorem a pokladníkem Františkem Duškem. Jak již bylo řečeno, první evangelický kostel v Čermné byla nevelká dřevěná stavba. Jeho stav ve 30. letech 19. století byl již velmi špatný. Nevýhody stavby se projevovaly zejména v zimním období, kdy se strop kvůli množství shromážděných lidí tak opotil, až měli věřící mokrý oděv. Když v roce 1833 konal senior Josef Nešpor v Čermné vizitaci, doporučil, aby byl

76 Šilar, F. Náš rod II, s. 173.

v dohledné době postaven chrám nový z „tvrdých hmotů“ a odpovídající velikostí rozrůstajícímu se sboru. Následně se sešlo sborové shromáždění, které stavbu odsouhlasilo. Svou roli zde sehrálo podhodnocení finančních nákladů na nový kostel. Zavládlo všeobecné nadšení. Prakticky nikdo se stavby neobával. Již v roce 1833 se začaly scházet první finanční příspěvky. V domnění, že v dřevěném kostelíku se nachází peníze na stavbu nového kostela, se do něj vloupali zloději. Žádnou větší částku tam však nenalezli. Odesli tedy alespoň bohoslužebné nádobí.

Tak velká akce, jakou stavba kostela byla, se neobešla bez obtíží s úřady, ani neshod ve sboru. Zemský úřad původně schválil stavbu bez kulatiny. To se nelíbilo členům sboru a „kouli“ si nakonec vymohli. Stavbu vedl zednický mistr Matěj Arct ze Žichlínska. Jím vedení zedníci byli všichni Němci. Pomocné práce vykonávali také členové sboru. Základní úhelný kámen byl slavnostně položen 18. července 1836. V následujících čtrnácti dnech byly vybudovány základy kostela. Ještě v roce 1836 bylo zahájeno zdění. Přes zimu zůstaly nedokončené zdi nezakryté, což vzbudilo velkou nevoli mnoha členů sboru. Obávali se, že povětrnostní podmínky naruší zdi, a ve stavbě nebude možno na jaře pokračovat. Následující odborná prohlídka však žádné závažné poškození nezjistila. Aby se situace neopakovala, měla být stavba v roce 1837 dovedena až pod střechu. Nový chrám rostl v těsné blízkosti dřevěného kostelíka. Bylo tak snadné srovnat jejich velikost. Kostelík byl dlouhý jako vzdálenost mezi třemi okny kostela současného.

Sbor byl při stavbě velkorysý, byť financí samozřejmě nebylo nazbyt. „... Mnozí oudové se vyjádřili, že na dobře a pevně stavěný a uspořádaný chrám Páně ochotně platiti chtějí, byť by i o jednu tolik vejloh se na něj učinilo.“⁷⁷ Staršovstvo mělo náročný úkol. Muselo organizovat stavbu a dohlížet na její provádění. Tesařskou práci vedl Josef Coufal č. 384 z Čermné. Také on postupoval velmi důkladně. Jím zhotovené trámové překročilo svou cenou rozpočet, což se při kontrole stavby v roce 1838 stalo příčinou zdlouhavého byrokratického vyšetřování. Před zimou se povedlo stavbu zakrýt.

V červnu 1838 se řešila zásadní otázka, jestli dokončení stavby s ohledem na finanční situaci odložit, nebo v ní pokračovat. Sborové shromáždění se rozhodlo s dokončením stavby neotálet. Povolání tedy byli truhláři, sklenáři a zámečníci, aby zhotovili okna, dveře a další nezbytné součásti.

77 Kniha aučtovní a paměti stavby kostela, opis s. 7. Originál AČES HČ, R-III-B-32.

Současně začal být rozebírán starý dřevěný kostelík. Část materiálu byla využita v novém kostele, zbytek pak byl společně s rozebraným dřevěným lešením a již nepotřebným zednickým náčiním prodán ve dražbě. Při rozebírání starého kostela byl padajícím dřevem zraněn Ignác Coufal č. 224. 10. října 1838 na následky zranění zemřel.

Poslední bohoslužby se v dřevěném kostelíku konaly 7. října 1838. Následujícího týdne byly bohoslužby ve škole. 21. října 1838 se sbor poprvé shromáždil k bohoslužbám v novém chrámu. O týden později se pak konalo slavnostní vysvěcení. Až do roku 1840 probíhaly drobné dokončovací práce. Na střechu kostela byla původně navržena břidlice. Protože však nebyla k sehnání, byla střecha pokryta šindelem s tím, že bude později břidlicí nahrazen.

Slavnostní posvěcení chrámu se konalo 28. října 1838. Slávy se kromě seniora Karla Nagy z Dvakačovic zúčastnilo ještě dalších 6 duchovních. Když tito hosté v sobotu 27. října přijeli do Čermné, v kostele ještě na plné obrátky běžely dokončovací práce. Pokládala se dlažba, stavěly lavice... Do půlnoci se ale vše důležité podařilo dokončit. Ráno se věřící shromáždili před chrámem. Slavnostní průvod v čele s faráři pak vešel do chrámu. Součástí bohoslužeb bylo kázání v češtině i němčině (pro Čenkovické), ale také křest a sňatek.

Nákladná stavba sbor finančně zcela vyčerpala. Někteří členové začali poukazovat na to, že byl překročen původní rozpočet. Původně se předpokládalo, že na stavbu postačí dobrovolné dary a repartice (tj. povinný platební rozpis pro jednotlivé členy sboru). Brzy se však ukázalo, že výběr peněz vážne a nestačí tempu stavby. Proto se sbor rozhodl vzít si půjčku. Josef Šillar č. 193 a jeho švagr Josef Hejl č. 342 zcela odmítli na chrám přispět jak penězi, tak prací. Později se k nim připojili někteří další, mimo jiné také Jan Marek č. 313. Neplatiči měli ve sboru celou řadu tajných přívrženců. Ti jim dodávali odvalu k ostrému vystupování i opakování soudních sporů. Tito lidé pak neustále tlačili na staršovstvo, aby z neplatičů jejich podíly vymohlo, jinak že také přestanou platit. Situace se ještě zhoršila, když byl chrám dokončen a zbývalo pouze splácet dluhy.

Když staršovstvo vidělo, že přesvědčováním nic nepořídí, obrátilo se o pomoc na vrchnostenský úřad. Když ani následné vyjednávání nebylo úspěšné, rozhodlo se staršovstvo podat žalobu na Jana Marka, který byl nyní hlavním vůdcem neplatičů. Marek soudní spor prohrál a musel zaplatit. Ostatní neplatiči se tím ale nedali zviklat. Následovaly další soudní

procesy. Josef Šillar byl mimo jiné odsouzen i k trestu osmidenního vězení. Nakonec přišla na řadu i hrozba exekuce Šillarovy chalupy. Tehdy, 12. 5. 1846, Josef Šillar konečně zaplatil. S výsledkem se však stále nechtěl smířit a dával neúspěšné podněty k dalším soudním jednáním. Za nactiutrhání staršovstva pak Šillar musel odsedět šest týdnů ve vězení.⁷⁸

Kostel byl postaven nákladem 3 863 zlatých a 47 krejcarů včetně vnitřního vybavení. Z toho největší položky byly: 1024 zlatých za zednickou práci, za vápno bylo 759 zlatých, za cihly 429, za kovářské práce 226, za tesařské práce 184, za kámen 157, za dříví 128, za lavice 128 a za šindel 115 zlatých.

Revoluce 1848 a její důsledky

V roce 1848 zachvátila celou Evropu i habsburskou monarchii revoluční vlna. Základním všeobecným požadavkem bylo rozšíření občanských svobod a požadavek ústavy. V takovéto atmosféře se logicky ozvali i evangelíci v českých zemích, kterým nevyhovovala dosavadní role trpěného společenství. Významná byla zejména konference obou evangelických církví ve Vídni. Tam byly jasně vzneseny požadavky zrovnoprávnění. Revoluce však nakonec byla v celé habsburské monarchii potlačena. Z revolučních požadavků se podařilo vybojovat pouhá torza. Pro evangelíky dočasně odpadla řada tolerančních omezení. Zmizelo označení nekatolíci, místo toho se mluvilo o evangelících augšpurského nebo helvetského vyznání. Bylo povoleno stavět kostely s věžemi, zrušeno bylo šestinedělní cvičení, evangeličtí duchovní získali právo vést matriky. Habsburský stát však uzavřel konkordát s katolickou církví, ve kterém byla jasně definováno její výsadní postavení. Veškeré výše uvedené změny byly po neúspěchu celé revoluce odvolány. Na zrovnoprávnění si tak evangelíci museli počkat dalších 13 let – do roku 1861.

V revolučním roce 1848 byli hodně aktivní i dva čermenští evangelíci – učitel Josef Mašík a Josef Lidumil Lešíkar. Josef Mašík přišel do Čermné v roce 1829. Čermenská škola v něm na dlouhou dobu získala kvalitního učitele. Mašík se v Čermné také oženil, když si vzal Terezii Balcarovou. Ta dostala věnem chalupu č. 130. Hmotná situace učitele Mašíka tak byla ve srovnání s jeho předchůdci lepší. Proto také zřejmě v Čermné mohl pů-

78 K celé kauze podrobněji Kniha aučtovní, s. 24–36.

sobit dlouhou dobu. Stejně jako jiní učitelé si ale i on musel přivydělávat. Vlastnil krupařský obchod.⁷⁹

Uvědomělý Mašík se v roce 1848 zapojil do politického dění. Společně s jinými učiteli se vydal do Olomouce, kde tehdy pobýval nový císař František Josef I., aby vymohl pro učitele lepší postavení. Císař Mašíkem vedenou delegaci vlídně přijal, ale výsledek mise byl nulový. V Nepomukách se u Mašíkova švagra, rychtáře Jana Šilara, konaly schůzky národovců. Ti byli napojeni na aktivisty v Ústí nad Orlicí. Když v Praze vypukla revoluce, opatřili si zbraně a chtěli se vydat do Prahy. Pražská revoluce však mezitím byla potlačena. Nastalo zatýkání a Mašík s ostatními se se svými názory museli tajit. V souvislosti s opětovnou politickou nesvobodou se v přelidněné Čermné začala ujímat myšlenka vystěhovalectví do Ameriky. Mašíkova rodina se vystěhovat nechtěla, proto Mašík volil alespoň odchod na Valašsko, kde koupil grunt. Myšlenka odjezdu do Ameriky se však nedala zapudit. Po dalším politickém pronásledování odjel Mašík za oceán v roce 1854.⁸⁰

Josef Lidumil Lešíkar byl synem již zmiňovaného herbortického evangelíka Josefa Lešíkara. Po krátkém intermezzu v Napajedlech se rodina přestěhovala do Čermné. Lešíkar se začal živit jako krejčí. Brzy však začal pracovat pro nepomuského rychtáře jako jakýsi notář či písař. I Lešíkar se roku 1848 zapojil do politického dění, které v Nepomukách sám organizoval. Udržoval osobní či písemné styky s řadou významných osobností doby včetně Boženy Němcové. Po potlačení revoluce začal Lešíkar organizovat vystěhovalectví za oceán. Hlavní příčinou ochoty mnoha lidí opustit rodný kraj a vydat se za nejistou budoucností, bylo přelidnění regionu. Zemědělství mělo lepší výsledky. Snížila se dětská úmrtnost a nastal silný populační nárůst. Po roce 1848 se navíc přidala politická deziluze. První výprava z Čermné a okolí se do Ameriky vypravila roku 1851. Dopadla však tragicky. Velká část vystěhovalců nepřežila útrapy cesty. Druhá výprava, jíž se účastnil i Lešíkar, vyrazila v roce 1853. Všichni její účastníci dorazili v pořádku. V pozdějších letech neodcházely celé výpravy, spíše jednotlivci či rodiny. Odhaduje se, že celkový počet vystěhovalců z Čermné dosáhl tisícovky!

79 To byl opět u učitele „nadstandard“. Jiní učitelé si přivydělávali nejčastěji drobnými řemeslnými pracemi vykonávanými často i během školní výuky!

80 Podrobněji viz. Životopis Josefa Mašíka. AČES HČ, R – III – D – 7/e.

V roce 1856 musel být dosavadní evangelický hřbitov rozšířen. Vedle hřbitova měl pozemek Josef Balcar. Ten se rozhodl jeho část o velikosti 80 čtverečních sáhů sboru věnovat. Okresní úřad však nařídil, že hřbitov musí být rozšířen o větší plochu (294 sáhů), proto byla ještě další část pozemku od Josefa Balcara odkoupena. Celý hřbitov byl obehnán kamennou zídkou a 26. října posvěcen.

Čermenský farář František Filippi byl roku 1857 ustanoven českým superintendentem. Slavnostního uvedení do úřadu se v Čermné zúčastnilo 29 duchovních. K instalační slavnosti byl pořízen nový stůl Páně. Ve stejném roce byly do kostela objednány varhany. Postavil je varhanář Eduard Hanisch následujícího roku za 700 zlatých. Varhany byly hrazeny z dobrovolných příspěvků. 15. 8. se na nové varhany poprvé hrálo.⁸¹

Dlouholetý kazatel sboru František Filippi se z Čermné odstěhoval 26. května 1859 do Lysé nad Labem. Po dvou letech tam však zemřel. Vdova Kateřina se vrátila do Čermné, kde později zemřela. Kronikář Jan Šilar o Filippim poznamenal, že *„při svatebních veselkách s hosty a svojí ženou k muzice do hospody chodil, dále i ve všední dny do dosti sprostných hospod na besedu chodil, a jedenkrátě ... se s jedním presbyterem do rvačky pustil.“*⁸² Kronikáři Šilarovi také vadil Filippiho laxní přístup ke svébohovským evangelíkům. Nároky kladené evangelíky v 19. století na své duchovní nebyly skromné, jak dokazuje tento i řada jiných dobových zápisů.

81 Až do roku 1876 se v Čermné zpívalo s předpovídáním, nejčastěji z oblíbeného zpěvníku Cithara sanctorum. Pak však čermenští šli s dobou. Přestalo se předzpívat a pořídili se nové zpěvníky. Protože v nových zpěvnících nebyly všechny dosud oblíbené písně, vznikla ve sboru komise pro výběr 200 písní, které by byly vydány jako dodatek. Nakonec byl tento ambiciózní plán odložen, až z něj zcela sešlo.

82 Kronika Jana Šilara, s. 11.

OBDOBÍ ROVNOPRÁVNOSTI (1861–1918)

Protestantský patent

Dne 8. dubna 1861 byl v Rakousku v souvislosti se vznikem ústavy vydán tzv. protestantský patent. Patent pro evangelíky znamenal definitivní konec tolerančního období a zároveň počátek doby rovnoprávnosti s katolíky. Naplnily se tak dlouho očekávané požadavky, které byly jasně definovány roku 1848. Padla tím všechna toleranční omezení, včetně šesti-nedělních cvičení. Evangelické kostely již nemusely splňovat toleranční kritéria. Mnohde se tedy ke kostelům přistavují věže. Stát již neměl zasahovat do církevního zřízení. Všechna pouta s katolickou církví, zejména peněžní poplatky katolickým duchovním, odpadla. Stát měl navíc církev podporovat finančně. „*Protestantský patent byl uvítán v zemích českých s radostí, ale ne s pokorou. Církev přijala jej u vědomí, že se jí dostává pouze něčeho, nač má svaté právo.*“⁸³

Vydáním protestantského patentu neznamenal pro evangelíky žádné uspokojení s rovnoprávností. Naopak. V dalších desetiletích se na četných konventech i jiných jednáních snažili upravit církevní zřízení tak, aby bylo všeobecně vyhovující. Také politiku rakouských vlád nelze chápat jako proevangelickou. Obě evangelické církve, augšpurská i helvetská, však postupovaly odděleně a nedokázaly sjednotit své požadavky. Navíc obě stále existovaly v celorakouském rámci. Kromě konfesijních neshod dostávaly prostor i problémy národnostní. Situace evangelických církví tak zůstala ne zcela utěšená až do roku 1918.

Církev získala v roce 1861 skutečnou samosprávu. Senioři a superintendenti již nebyli vybíráni státem, ale voleni. Císař je však i nadále potvrzoval ve funkci, což někdy odmítal učinit. Organem každého sboru mělo být presbyterstvo (užší, méně početná skupina) a zastupitelstvo (početnější). Například v roce 1884 mělo čermenské presbyterstvo 11 členů a ke svým zasedáním se scházelo každý měsíc. Zastupitelstvo v té době čítalo 73 členů

83 Bednář, F. Památník..., s. 51.

a sešlo se osmkrát v roce.⁸⁴ Církev reformovaná (helvetská) nadále zůstávala církví českou. Jedinou výjimku tvořila čermenská německá filiálka v Čenkovicích, později také Kuttelberg ve Slezsku, který se stal nejprve čermenskou filiálkou, později samostatným německým sborem.

Ani po získání rovnoprávnosti nemůžeme hovořit o nějaké masové vlně přestupů k evangelickým církvím. Sbory sice mohutněly, opět to však bylo způsobeno celkovým populačním nárůstem. Procentuální poměr evangelíků v populaci však klesal. I návštěva kostelů a intenzita náboženského života v této době leckde klesala. Zásadní změnou však byl vznik nových evangelických sborů. Zatímco toleranční sbory byly výhradně sbory vesnické, nyní se evangelíci začínají dostávat i do měst. Tento jev souvisel s obecným trendem stěhování lidí z venkova za prací do průmyslových měst. Často se tak ve městech formují nejprve skupinky evangelíků, později kazatelské stanice, nakonec samostatné sbory.

Po vydání protestantského patentu mohla svobodně vycházet evangelická literatura a tisk. Začal vycházet např. časopisy Hlasy ze Siona nebo Evangelické listy, později také Kalich nebo Českomoravská jednota. Ty se pak snadno šířily mezi lidi, stejně jako oblíbené kalendáře.

Dalším farářem se roku 1860 stal nepomucký rodák Josef Šillar. Do Čermné přišel z Libštátu. Šillar byl hodnocen všeobecně velmi kladně. Čermenským farářem však nebyl dlouho, neboť již na podzim roku 1862 v mladém věku zemřel na tuberkulózu. Pohřben je na zdejším hřbitově. Údajně byla právě jeho vleklá nemoc důvodem, proč Šillar nastoupil na sbor, ze kterého pocházel. Chtěl být blízko své rodiny.

V době působení faráře Josefa Šilara se zásadním způsobem změnila situace čermenské evangelické školy. Dosavadní budova postavená na počátku 19. století v roce 1861 vyhořela. Když byli téhož roku evangelíci zrovnoprávněni, začali pomýšlet na rozšíření školy na dvojtřídní. Využili tedy situace, kdy zadlužený sedlák a hostinský František Tschepen nejprve předal svůj statek č. 128 (dnes ZŠ) synu Janovi, později ho rodina chtěla zcela prodat. 15. 6. 1861 se sbor chopil příležitosti a statek koupil. Jeho cena byla 8500 zlatých. Josef Šilar již dříve získal ze Švýcarska 1500 zlatých na

84 Zajímavé je, že sbor byl pro některé účely rozdělen na pět částí: dolní, střední, horní, Stežník a Třešňovec. V zastupitelstvu byli rovnoměrně zastoupeni lidé ze všech těchto částí. O tom např. Protokoly schůzí staršovstvtva 1883–1897, R-III-B-17, s. 57.

rekonstrukci fary. Ty byly nyní použity s tím, že by mohl v patře statku vzniknout byt pro faráře.

Situace evangelíků ve Svébohově se postupem času zlepšovala. Roku 1860 si mohli zřídit vlastní hřbitov a postavit kapli. Svébohov je v této době uváděn již jako čermenská filiálka. Také v Čermné měla po delší době nastat stavební aktivita. Sbor se s farářem dohodl, že fara bude navýšena o jedno poschodí. Josef Šilar chtěl hradit polovinu nákladů (pravděpodobně z daru ze Švýcarska). Po koupi Tschepenova statku se však situace změnila a vlivem farářova skonu byla celá akce na dlouhou dobu odložena.

V roce 1863 se konala volba nového duchovního. Volby se účastnili také zástupci z filiálek Čenkovice a Svébohov. Novým kazatelem byl zvolen Čeněk Juren, ačkoli čenkovičtí prosazovali spíše faráře Dobijáše z Bukovky.

Čeněk Juren působil v Čermné dlouhou dobu. Během ní však vzniklo hned několik konfliktů mezi ním a sborem. Terčem kritiky se stal sňatek farářovy dcery Kornelie s mlynářem Janem Balcarem. Někteří údobní faráři vytýkali, že dceru za Balcara provdal kvůli hmotnému prospěchu a nehleděl na to, že Balcar pije a hraje karty. Když pak z těchto důvodů manželství skutečně ztroskotalo, snažil se farář, aby byli manželé úředně rozvedeni. Což se opět nelíbilo členům sboru. K rozvodu nakonec nedošlo, protože Balcar zemřel.

Horší důsledky než osobní peripetie farářovy rodiny, měl pro sbor Jurenův postoj ke svébohovským. Duchovní správa této filiálky patřila do povinností čermenského faráře stanovených v povolávací listině. Svébohovští evangelíci za to mateřskému sboru odváděli určitý poplatek. Čeněk Juren se však po čase začal zdráhat do Svébohova dojíždět. *„Až tak daleko to přišlo, že svébohovští docela od Čermi se odtrhli, čímž ovšem v duchovních i hmotných věcech ta filiálka škodu utrpěla.“*⁸⁵ Svébohov se později stal filiálkou vanovickou. Zásadní rozmach evangelíků v tamní oblasti však nastal v souvislosti s přestupovým hnutím po roce 1918. V roce 1923 byl nově utvořen sbor v Hrabové, pod který spadal i Svébohov, Zábřeh a Písařov. V současnosti patří Svébohov, jako kazatelská stanice, pod sbor v Zábřehu.

V susedství Jednoty bratrské

Roku 1877 přišel na čermenskou evangelickou školu schopný mladý učitel Václav Vančura⁸⁶. Vančura při svých návštěvách některých členů sboru někdy konal jakési biblické hodiny, kdy se četly pasáže z bible a diskutovalo se o nich. Tato setkání se stala trnem v oku faráře Jurena a části sboru. Požadovali, aby byl Vančura odvolán. Proto do Čermné přijel senior, aby spor posoudil. Někteří členové sboru dokonce obcházeli vesnici s peticí za odchod Vančury. Přišli tak i k Janu Šillarovi č.p. 153 v H. Třešňovci. Ten jejich listinu místo podepsání roztrhal. Situace se nakonec nějak uklidnila a Vančura mohl nadále působit na čermenské škole a přispívat tak k jejímu rozkvětu.

Dalekosáhlé následky měl pro čermenský sbor příchod kazatele Jednoty bratrské Viléma Hartwiga. Hartwig přišel do Čermné někdy po prusko – rakouské válce (1866) z tehdy Pruského Slezska. Tam, v Ochranově, v době svého pronásledování v 17. století našli bratrští exulanti své útočiště. Po roce 1861 bylo povoleno obnovení této církve i v Čechách. Bratrské - ochranovské sbory tedy začaly do Čech vysílat své kazatele s misijním posláním. Vilém Hartwig se nejprve učil česky na evangelické škole v Klášteře nad Dědinou. Na svých cestách se později dostal do Čermné, kde zakotvil. Nějakou dobu působil jako podučitel na čermenské evangelické škole, kde také získal byt.

Hartwig začal pořádat pobožnosti, jichž se kromě některých čermenských evangelíků účastnil i farář Juren. Shoda Hartwiga a Jurena však netrvala dlouho. Roku 1872 Hartwig oficiálně založil v Čermné kazatelskou stanici Jednoty bratrské napojenou na sbor v Potštejně, ke které se připojilo několik dosavadních helvetských evangelíků.

Kromě organizování života rodícího se sborečku Jednoty bratrské bylo hlavním Hartwigoým úsilím zřídit v Čermné sirotčinec. Pro tento účel dokázal poshánět finance. Následně zakoupil od Františka Balcara statek, který přebudoval na sirotčinec⁸⁷. Sirotčinec pak v režii jednoty bratrské v Čermné, s výjimkou let druhé světové války, existoval až do 50. let 20. století.⁸⁸ V budově sirotčince byla zřízena také bohoslužebná místnost,

86 O něm podrobněji níže v kapitole o škole.

87 Dnešní budova dětského domova.

88 O sirotčinci i Hartwigovi podrobněji viz. Pavelková, Š. Čermná v proměnách staletí, s. 33–37.

kde se scházeli členové Jednoty bratrské k bohoslužbám. Mezi sirotčincem a evangelickým hřbitovem byl, někdy kolem roku 1880, zřízen hřbitůvek jednoty bratrské.

Vztahy mezi helvetskou církví a Jednotou bratrskou v Čermné byly v této době poměrně napjaté. Kronikář Jan Šilar z toho vinil zejména faráře Jurena. Jurenovi se nelíbilo, že se helvetský farář Josef Dobiáš v Čermné účastnil konference Jednoty bratrské. Juren se o Dobiášovi vyjádřil takto: „...že se schůze těch sektářů zúčastnil, veliké pohoršení způsobil...“⁸⁹ Kronikář Šilar tehdejší „ekumenické“ vztahy viděl takto: „...snad nadejde čas, že co sestra s sestrou – Ochránovská církev s Reformovanou v lásce spolu žítí budou a své síly spojí proti odvěkému nepříteli, tj. Římu, k odražení jeho útoku nasadí.“⁹⁰

Hartwig jako Němec samozřejmě neomezil své misijní působení na Čermnou, ale zaměřil se i na Čenkovice. Také v Čenkovicích vznikla modlitebna Jednoty bratrské a řada evangelíků, ještě větší množství než v Čermné, přestoupila k této komunitě. Také čenkovický sboreček Jednoty spadal pod Potštejn⁹¹. Pravděpodobně roku 1867 byla v Čenkovicích zřízena evangelická škola, kam chodily děti z obou církví. Ochránovská církev z Německa zafinancovala značnou část nákladů na její zřízení. Když roku 1868 vyšly v Rakousku nové školské zákony,⁹² čenkovičtí svou školu neudrželi a škola padla. „...Dosti brzo čenkovičtí toho litovali. Hlavní vinu přičítali čermenským farářům, který jim k tomu radil aby školu za obecnou prohlásili, z čehož povstalo veliké nedorozumění mezi ním a čenkovickými až to tak daleko přišlo, že farář jim duchovní službu vypověděl. Jiní ale tvrdí, že oni jej vypověděli. Tak po více než 90 letech Čenkovice od Čermi odpadly.“⁹³ Tak zhodnotil vývoj dění v Čenkovicích s malým časovým odstupem v roce 1885 kronikář Jan Šilar. Ten byl i v jiných záležitostech k faráři Jurenovi dost kritický. Jisté je, že i v Čermné Juren propagoval prohlášení školy za veřejnou, což však sbor neakceptoval. Ať už byl Jurenův podíl na konfliktu

89 Kronika Jana Šilara, s. 15.

90 Tamtéž.

91 Oporou sborečku byl Franz Schiller (1851 – 1938), o němž podrobněji píše Šilar, F., *Náš rod. Ústí nad Orlicí* 1993, s. 102 – 104. Když Schiller roku 1938 zemřel, měl být posledním členem jednoty v Čenkovicích.

92 Viz. níže.

93 Kronika Jana Šilara, s. 16.

větší či menší, jisté je, že v roce 1882 sepsali čenkovičtí evangelíci s čermenskými dohodu, v níž se zavazovali vydržovat si vlastního kazatele.⁹⁴

Ještě v roce 1882 tak do Čenkovic přišel první kazatel - Němec Otakar Knauer. Knauer byl původem katolický duchovní, který konvertoval. Složil patřičné zkoušky, načež přišel jako vikář do čenkovického filiálního sboru. V Čenkovicích pak působil dlouhých 40 let a na tamním hřbitově byl i pochován. Kronikář Jan Šilar viděl Čenkovice v této době takto: „*Smutně vypadalo to v Čenkovicích, nevěra v plné míře, chrámová návštěva docela zanedbaná.*“⁹⁵ Zdá se však, že po nástupu vikáře Knauera se situace rychle zlepšila, neboť již během 80. let byla ke kostelíku přistavěna věž. V roce 1887 měl čenkovický filiální sbor 380 duší.

Čenkovice od Čermné zcela neodpadly. Formálně pod Čermnou nadále spadaly, jako filiální sbor, až do roku 1918. Vzájemné kontakty obou komunit se však ještě více omezily. Jediná konkrétní spolupráce mezi sbory v této době, podložená prameny v hornočermenském sborovém archivu, je pravidelné společné zasílání matrik na kontrolu k seniorátnímu úřadu. Symbióza českých a německých evangelíků byla v celé církvi úplnou raritou. Je pravdou, že vzájemná spolupráce byla nejintenzivnější v toleranční době, kdy se obě komunity obklopeny katolickým mořem podporovaly ve své víře. I v pozdějších dobách byly nadále poměrně časté svatby mezi českými a německými evangelíky. Jeden příklad za všechny: Cecílie Matějková, Němka z Čenkovic, se provdala za Jana Šilara ze Zlomů. Je to ta Cecílie – Cilka, podle které se jedné z větví rodu Šilarů říkalo Cíláci, Cílákovi.

Dlouhou dobu tedy náboženství dokázalo překonávat národnostní a jazykové rozdíly. Ve druhé polovině 19. století, kdy v celém státě narůstal na obou stranách nacionalismus a navíc zmizel tmelící pocit ohrožení ze strany katolické církve, však obě komunity žily spíše vedle sebe než spolu. Po první světové válce se zformovala ČCE jako ryze česká církev. Pro čenkovické, ani jiné Němce v ní nebylo místo. Protože čenkovičtí nikdy nedosáhli takové členské základny, aby se stali samostatným sborem, připojili se po roce 1918 k německým evangelíkům v Králíkách. Symbióza českých a německých evangelíků tak definitivně vzala za své. Osudy obou sborů se opět prořaly až za zcela jiných a ne příliš radostných okolností po druhé světové válce, kdy čermenský sbor dostal do správy majetky

94 AČES HČ, R-III, A-14.

95 Kronika Jana Šilara, s. 16.

německé evangelické církve v Čenkovicích, která zanikla v důsledku odsunu německého obyvatelstva.

Pravděpodobně v roce 1884 přibyla k čermenskému sboru nová filiálka. Stal se jí Kuttelberg (dnes Spálené) ve Slezsku. Po vydání tolerančního patentu se evangelíci, Němci z Kuttelbergu, přihlásili k augšpurskému vyznání jako součást sboru v sousedních Holčovicích. V roce 1884 však došlo k odtržení části věřících v Kuttelbergu od augšpurské církve a jejich připojení k církvi helvetské. Vznikla tak jediná helvetská komunita v celém Slezsku. Mimo toho byl Kuttelberg jedinou německou komunitou, kromě Čenkovic, v rámci celé helvetské církve.

Z počátku však v Kuttelbergu nedošlo ke zřízení samostatného sboru. Tamní věřící, jichž bylo v roce 1884 122, v roce 1887 již 169, se museli alespoň formálně přičlenit k některému sboru helvetského vyznání, přestože všechny ležely od Kuttelbergu velmi daleko. Nebyl vybrán žádný moravský sbor, ale Čermná. Svou roli zde mohla hrát i možnost vzájemné spolupráce s německou komunitou v Čenkovicích. Vzhledem ke vzdálenosti Čermné a Kuttelbergu i věku čermenského faráře Jurena, bylo jasné, že si tamní evangelíci helvetského vyznání musí do budoucna zajistit vlastního duchovního. Již roku 1885 byla v Kuttelbergu postavena modlitebna, fara i hřbitov. Roku 1888 se tedy Kuttelberg stal sborem farním. Prvním duchovním byl Josef Szalatnay. Za něho pak byl v letech 1896–97 postaven kostel. Němečtí evangelíci byli z Kuttelbergu po druhé světové válce odsunuti. Zdevastovaný kostel byl v sedmdesátých letech zbořen. Spálené přestalo být samostatnou obcí a bylo připojeno k Holčovicím.⁹⁶

Velké stavby

Zrovnoprávněním přestala platit veškerá omezení týkající se stavby evangelických kostelů. Nově stavěné kostely tak mohly mít věže, zvony i vchody z ulice. Mnoho sborů se v této době rozhodlo přistavět k dosavadním chrámům věže. Čermenští evangelíci na stavbu věže pomýšleli již několikrát. Věž byla prestižní záležitostí. Po dobách útlaku využívali

96 Z letmých záznamů o Kuttelberské filiálce ve sborovém archivu nebylo snadné udělat si ucelený obrázek. Pomohly až výborně zpracované internetové stránky obce Holčovice <http://holcovice.wz.cz>.

evangelíci veškerých příležitostí ke srovnání kroku, nebo dokonce předstihnutí katolíků v jakémkoli ohledu. Čermenští evangelíci si počátkem 80. let připomínali významná výročí. V říjnu 1881 to bylo sto let od vydání tolerančního patentu, v květnu 1882 pak sto let od přihlášení prvních čermenských evangelíků ke své víře. Bylo tedy rekapitulováno, co vše za uplynulých sto let dokázal sbor zvládnout, přičemž i soudobá generace se rozhodla, že chce navázat na tradici svých předků a vykonat něco velkého.⁹⁷ Až v roce 1884 však přišla doba, kdy mohla být akce zrealizována. Hlavním iniciátorem stavby věže byl Josef Šilar č.p. 289.⁹⁸

Na schůzi staršovstva v prosinci 1883 padl návrh podniknout nějakou církevní stavbu. V úvahu připadala přestavba fary či školy, nebo stavba věže. Ihned zavládlo všeobecné nadšení pro stavbu věže. Akci muselo schválit také zastupitelstvo svolané do budovy školy. Stavbu měl realizovat stavitel Ondřej Seifert z Lanškrouna. Když stavitel Seifert na začátku roku 1884 předložil presbyterům rozpočet akce, byli jeho výši značně překvapeni. Dokázali se však se stavitelům dohodnout na řadě opatření vedoucích ke zlevnění celé stavby. Stavební kámen měl být těžen na Stežníku u Josefa Ježka. Jeho dovoz byl zajištěn členy sboru. Navíc byla část plánovaných cihel nahrazena kamenem, který vyšel levněji. Písek zdarma poskytl Čeněk Hejl č. p. 423. Část ručních prací pak vykonávali přímo členové sboru. Rozpočet stavby se tak zmenšil na 5 408 zlatých.

Stejně jako při stavbě kostela i nyní vznikly ve sboru rozepře. František Hejl, Josef Lešíkar, Čeněk Marek, Jan Dušek a další se vyjadřovali „že se kostel stim skazí a že je kostel jejich jako náš a že když stavět chceme že at složíme kaucy na uškození kostelu...“⁹⁹ Při rozhodování zastupitelstva však

97 Viz. Vančura, V. Pamětní listiny.

98 O stavbě věže a pořízení zvonů sepsal Josef Šilar kroniku nazvanou *Knihla obsahující hystorýji církve čermenské založena v roku Paně 1885*. Název však není úplně výstižný. Josef Šilar byl bratrancem kronikáře Jana Šilara. Jejich kroniky se z velké části shodují, přičemž Josef asi opisoval od Jana. Nejcennější částí kroniky však jsou zápisy na stranách 26 – 50 rukopisu podrobně líčící stavbu věže. Tyto pasáže u Jana nenajdeme. Právě to, že se kroniky z velké části shodují, zřejmě způsobilo, že rukopis Josefa Šilara se signaturou R-II-B-41 je ve sborovém archivu veden jako kronika Jana Šilara. I František Šilar při psaní listin do báně věže zaměnil kroniku Josefa Šilara za kroniku Jana Šilara.

99 *Kronika Josefa Šilara*, s. 32.

z přítomných 62 zastupitelů hlasovalo 52 pro stavbu, 1 proti, 9 se zdrželo hlasování. Následně byl ustaven stavební výbor a zorganizována podomní sbírka, která vynesla 2 200 zlatých.

Čermenský starosta Jan Vacek slíbil evangelíkům, že budou moci dříví potřebné pro stavbu kácet v obecním lese. Přes velké protesty katolíků členové sboru skutečně dřevo v obecním lese vytěžili a z lesa odvezli. V dubnu se začal v lomu těžit kámen a v květnu se kopaly základy věže, na čemž se značně podílela mládež. Dne 16. května se pak konala slavnost položení základního kamene. Do připraveného místa v základním kameni byly v plechové trubici učitelem Vančurovu vloženy pamětní spisy vypracované k této příležitosti. Termín slavnosti nebyl vybrán náhodně. Na návrh Josefa Šilara byl úmyslně vybrán den, kdy katolíci slaví svátek sv. Jana Nepomuckého.¹⁰⁰

Po této slavnosti již staveniště převzal stavitel Seifert z Lanškrouna. Rozpočet byl v této době upraven na 4 982 zlatých. Církev se zavázala sama opatřit všechn stavební materiál mimo břidlice na střechu. Stavitel pak měl veškeré zednické, tesařské i pokrývačské práce, včetně dodávky břidlice, vykonat za 2000 zlatých. V červenci pak stavba rychle začala růst do výšky. Dne 12. října 1884 už mohla být na vrchol věže osazena bání s hvězdou. Také do bání byly umístěny pamětní listiny vypracované učitelem Vančurou.¹⁰¹ Do konce října byla věž pokryta břidlicí a stavební práce byly pro tento rok ukončeny.

„...Když se bání s hvězdou na vrcholku skvěla, roztoužili se mnozí údové, kdyby možné bylo, i zvony pořídít, které by nás k službám Božím zvaly. A i to nám pobídkou bylo, naše čermenská mládež byla k dobrovolné sbírce povzbuzená, kteráž to sbírka koncem r. 1884 sumu 350 zlatých dosahovala. Mimo to daroval nám v měsíci listopadu 1884 J. V. C. K. F. Josef I. na zvony 100 zlatých.“¹⁰² V té době však ještě zbýval velký dluh ze stavby věže. Někteří členové sboru se odmítali finančně podílet na stavbě věže či pořízení zvonů. Proto zastupitelstvo a presbytersvo již nyní řešilo, že právo na zvonění

100 AČES HČ, R-III-B-17, protokoly ze schůzí staršovstva, 1883–1887, s. 11.

101 Neznáme přesný obsah listin vložených do základního kamene. Kromě spisů z historie a výpisu jmen presbyterů a lidí, kteří se finančně podíleli na stavbě věže, tam podle kroniky Josefa Šilara měly být vloženy i církevní časopisy Hlasy ze Siona, Evangelické listy a Betanie. Dá se však předpokládat, že nám známé pamětní listiny z bání věže byly celkově obsáhlejší.

102 Kronika Josefa Šilara, s. 42–43.

při svatbách či pohřbech budou mít pouze ti členové sboru, kteří se na pořízení zvonů finančně podíleli.

Zmiňovaný Josef Šilar č. p. 289, pokladník sboru, který byl hlavním iniciátorem stavby věže, věnoval na tento podnik 500 zlatých. Když se pak jednalo o pořízení zvonů, rozhodl se společně s manželkou pořídit jeden ze zvonů z vlastních prostředků. K této příležitosti byla sepsána provolávací listina, kde byly přesně rozepsány podmínky užívání zvonu. Zvoněno mohlo být každému, kdo se na stavbě podílel finančně nebo prací, byť i jeden jediný den. Než však byly zvony pořízeny, Josef Šilar zemřel.

První čermneské zvony byly objednány roku 1885 u firmy Perner v Českých Budějovicích. Největší z nich byl ladění E, měl průměr 1204 mm a vážil 952 kg. Prostřední byl ladění Gis, měl průměr 963,2 mm a vážil 482 kg. Nejmenší byl ladění H, měl průměr 802,6 mm a vážil 282 kg. Včetně montáže stály zvony 2449 zlatých a 98 krejcarů. Velký zvon byl hrazen z darů členů sboru, mládež se složila na zvon prostřední, malý zvon zakoupili již zmiňovaní manželé Šilarovi č. 289. Nemáme k dispozici žádný záznam o tom, kdy byly zvony instalovány na věž, ani kdy se jimi poprvé zvonilo. Jan Šilar mladší, pokračovatel v psaní kroniky svého otce, uvádí pouze svoji vzpomínku z dětských let bez udání přesné datace. Zvony byly do Čermné přivezeny koňmi v pátek od vlaku z Lanškrouna. V sobotu byly vytaženy na věž, v neděli pak mělo být první zvonění.

V pamětních listinách učitele Vančury je uveden soupis všech dárců, kteří do října 1884 finančně přispěli (či slíbili přispět) na stavbu věže. Kromě darů od místních lidí přišlo mnoho darů od sympatizantů či rodáků z odlehlých částí země i z ciziny. Z listin si navíc můžeme udělat dobrý obrázek o tehdejším čermenském sboru. V Čermné, Nepomukách a Horním Třešnovci žilo celkem 1297 evangelíků. Kromě toho ke sboru patřily ještě filiálky Čenkovice a Kuttelberg. Staršovstvo mělo 12 členů. Bohoslužby byly vysluhovány v neděli dopoledne i odpoledne. Farář Čeněk Juren byl v době realizování stavby věže a pořízení zvonů již velmi starý. Akci řídilo staršovstvo. Farář Juren již ztěží stačil zastat všechny své povinnosti, navíc se kvůli zdraví v této době často omlouval ze schůzí staršovstva. Objevil se dokonce návrh, zda by na sbor nemohl přijít na výpomoc ještě mladý vikář. Když v roce 1887 odešel Čeněk Juren do výslužby, bylo mu 83 let.

Ještě v roce 1887 přišel do Čermné nový mladý duchovní – Jindřich Molnár. I on setrval ve zdejším sboru velmi dlouhou dobu – až do roku 1905. Jan Šilar mladší na počátky působení Jindřicha Molnára ve své

kronice vzpomínal takto: „...Byl výborným řečníkem, nelekal se nikoho, ani Habsburků, to byla kázání, konfirmandy dobře cvičil a vyučoval. Záleželo mu tuze na tom, aby mládenci a panny nevstupovali ve smíšený stav manželský, a na svěcení dne Páně tuze pohlížel a proti muzikám dokračoval, proti masopustním bálům, a tak se mnozí proto naň hněvali když na neřesti dotíral ...“¹⁰³ Molnár byl navíc činný i literárně, hovořil německy, francouzsky, anglicky a italsky. Z těchto jazyků také překládal. V letech 1904 – 1912 byl redaktorem kalendáře Orloj.

Již během působení Čeňka Jurena bylo zřejmé, že dosavadní fara je zcela nevyhovující. Budova byla postavena kolem roku 1820. Pozemek na němž stála byl vlhký. Bydlení na faře byl tedy neustálý boj s plísní a houbou. Bylo tedy otázkou času, kdy se sbor odhodlá k řešení této palčivé otázky. Nabízely se dvě možnosti – faru přestavět, nebo zbořit a postavit zcela novou. Protože panovala obava, že ani radikální přestavbou by nemusela houba zmizet, usneslo se v roce 1889 staršovstvo, že stávající fara bude rozebrána a vystavěna nová budova.

Stavba fary byla akce, která vnesla rozpory mezi faráře Molnára a staršovstvo. František Šilar vidí příčinu sporu v tom, že staršovstvo bylo zvyklé z předchozího období řídit vše samo a nyní se střetlo s mladým energickým farářem.¹⁰⁴ Řada chudých členů sboru se snažila stavbu fary oddálit. Na konci 19. století, kdy církev podnikala jednu stavební akci za druhou a navíc se snažila udržet při životě školu, se už finanční zatížení zdálo řadě členů neúnosné. Proto se z této doby zachovala celá řada stížností a sporů o výši repartic.

Průběh diskuse a realizace stavby fary můžeme nejlépe sledovat v zápisech o schůzích staršovstva. Ty však hovoří svým specifickým jazykem a řada souvislostí nám tak uniká. Dlouhou dobu se řešila otázka formy přestavby fary a její velikost. Nejprve byl v srpnu 1890 schválen návrh vycházející z koncepce fary v Libiši navržené stavitelem Blechou, jejíž plány zapůjčil farář Molnár. Již při tomto jednání byl znám také návrh přestavby od lanškrounského stavitele Seiferta, o jehož tehdejší podobě se však mů-

103 Kronika Jana Šilara, s. 19.

104 Šilar, F., listiny do báně, s. 13.

žeme jen dohadovat. Tento návrh byl v srpnu 1890 zamítnut.¹⁰⁵ Seifert měl přesto stavbu realizovat, avšak podle „vzoru Libiš“¹⁰⁶.

Diskuse o formě přestavby však zřejmě nadále pokračovala, aniž se brala k nějakému konkrétnímu výsledku. V červenci 1891 se mělo staršovstvo vyjádřit k dotazu okresního hejtmanství, zda se bude fara opravovat nebo stavět nová. O rozhádaných poměrech svědčí následující zápis: „*Usnešení nestalo se pro veliké bouře a neslušné chování mnohých členů... Předseda (Molnár) varuje členy přede všemi následky, které by z toho jednání sboru vzniknouti mohly a vzdává se veřejně všeliké zodpovědnosti za to.*“¹⁰⁷ Následně pak okresní hejtmanství, zřejmě z podnětu stížnosti faráře Molnára, nařídilo sboru, aby se do 8 dnů postaral o slušný byt pro faráře. Kdyby se tak nestalo, vyhledá byt hejtmanství na útratu váhavého sboru. V tuto chvíli sbor slíbil, že otázku stavby fary začne urychleně řešit. Znovu se však začínalo od začátku, tedy diskusí zda opravovat, či stavět znovu. Další spornou otázkou bylo to, zda fara má být přízemní, či patrová. Protože byl sbor značně rozhádaný, vložily se do záležitosti i seniorátní orgány.

Až na společné schůzi presbyterstva a zastupitelstva 8. května 1892, za přítomnosti seniora Nováka z Chocně, byl definitivně schválen plán fary s rozpočtem 9 122 zlatých, 52 krejcarů s tím, že stavba má být co nejdříve zahájena. Byl tedy vybrán projekt velké, patrové fary, což se později ukázalo jako velmi prozřetelné. Stavba byla zadána staviteli Seifertovi. Sbor měl dodat dříví, kámen, cihly, vápno, písek i další stavební materiál. Otázkou byla volba místa staveniště. Nová fara měla být od kostela vzdálena co nejvíce. Její průčelí mělo být rovnoběžné s horní zdí kostela. Stará fara byla zbořena v dubnu 1893. Farář Molnár se provizorně přestěhoval do budovy školy. Stavba probíhala v letech 1893–1894. V listopadu 1894 byla nová

105 AČES HČ, Protokoly o schůzích staršovstva, 1883–1897, R-III-B-17, s. 60.

106 Když téma zpracovával F. Šilar pro pamětní listiny do báně věže, napsal, že „vzor Libiš“ měla být skromná přízemní budova. Není jasné, jak k tomu dospěl. Když se v devadesátých letech 20. století diskutovalo o formě přestavby fary, spatřoval tehdejší farář Miroslav Hejl v komplikovaných jednáních paralelu s diskusemi o stavbě fary před sto lety. Při této příležitosti M. Hejl odhalil omyl F. Šilara a dopsal k jeho listinám rukou dodatek tohoto znění: „Fara v Libiši postavená 1888 byla patrová – jednoposchodová, viz. Bednář, Památník ČCE, strana 229 ...Je zde fotografie fary – jednoposchodové budovy.“

107 AČES HČ, Protokoly o schůzích staršovstva 1883–1897, R-III-B-17, s. 66.

fara připravena k nastěhování. Po dokončení vlastní stavby byla přistavěna ještě hospodářská budova za dalších 506 zlatých. Repartice rozepisované k úhradě stavebních výloh se ještě několikrát staly předmětem rozbrojů. Fara však byla úspěšně dokončena a začala sboru sloužit.

Spory kolem fary samozřejmě negativně ovlivnily život celého sboru. Kronikář Jan Šilar mladší píše k situaci toto: „...*Tehdá, když se založila evangelická církev všechny platy byly dobrovolné, ale když se stavěla fara a na to škola, bylo to již nucené podle repartice, a teď farář na to a třetí učitel na to, a tak horlivost vymizela... ..Farář pozbyl lásku u lidu, a tak dul ostrý vítr do veřejnosti, a když měli nucené platit někteří raději vystoupili ke katolíkům. Pak bylo u katolíků slávy a radosti, ale k ničemu to těm zvrhlým údům na štěstí nedošlo, církev neklesla.*“¹⁰⁸

Ani po úspěšném dokončení fary nezmizely všechny konflikty ve sboru. Další kontroverze mezi staršovstvem a farářem vznikla při přestavbě školy, viz níže. V roce 1895 žádal farář Molnár, aby byla oplocena farská zahrada. Když se tak nestalo, stěžoval si k seniorátnímu výboru, který presbyterstvu nařídil zahradu oplotit. O plotu se však farář vyjádřil následovně: „...*Presbyterstvo... postavilo ohradu, která nikdy za plot považována býti nemůže... Podepsaný prohlašuje, že míra trpělivosti jeho jest vyčerpána, že dalších křivd snášeti nemíní.*“¹⁰⁹ Část presbyterů podala kvůli farářovým výtkám 12. dubna 1896 rezignaci. Řada dalších schůzí byla provázena vzájemným osočováním a teatrálními odchody obou stran ze schůzí. Situaci opět musel řešit senior Novák z Chocně, který přemluvil část staršovstva, aby vzalo rezignaci zpět. Bylo to důležité zejména s ohledem na právě probíhající přestavbu školy (viz. níže). Po zásahu seniora ustaly žabomyší války a všichni se věnovaly stavbě školy. Největším problémem bylo stanovení repartic. Kolem této záležitosti byla opět řada dlouhých jednání, protestů a hádek, které ještě dlouhou dobu zaměstnávaly presbyterstvo.

Jindřich Molnár se v čermenském sboru pokoušel leccos inovovat. Často však narážel na konzervatismus věřících. Zdá se však, že zejména práce s mládeží se mu dařila. Ať již nejprve ve spolupráci s taktéž mladým a aktivním učitelem Vančurou, se kterým zaváděli nedělní školu nebo později prostřednictvím spolku mladých mužů Lukáš Pražský. Tento spolek byl založen roku 1895 a fungoval do roku 1902. Spolková činnost spočívala

108 Kronika Jana Šilara, s. 19.

109 AČES HČ, Protokoly o schůzích staršovstva 1883–1897, R-III-B-17, s. 153.

především v organizování přednášek na rozličná témata, čtení časopisů a knih. K tomuto účelu měl spolek i vlastní knihovnu.

Roku 1898 se v Čermné konal dokonce sjezd evangelické mládeže. Jeho termín, 15. srpna, byl však zvolen velmi nešťastně. Bylo to pondělí, navíc uprostřed žní. Ani pořádání takové akce v Čermné nebylo, s ohledem na vzdálenost od železnice, právě ideální. Než o sjezd mládeže v dnešním slova smyslu šlo spíše o setkání zástupců (delegátů) rodičích se sdružení mládeže. Na sjezdu měl původně kázat i farář Karafiát, autor Broučků, ale odmítl kvůli pondělnímu termínu. Nelíbilo se mu, že by řada účastníků cestovala v den Páně.¹¹⁰ Přesto se zdá, že 52 delegátů z různých koutů země odjíždělo z akce spokojeno. Také domácí mládež akci výrazně podpořila.

Další osudy evangelické školy

V roce 1868 vyšly v Rakousku, v souvislosti s celkovou změnou kurzu politiky, nové školní zákony. Vrchní dozor nad všemi školami měl mít stát, nikoli církev. Stát se tak především snažil vymanit školství z rukou katolické církve, což papež odsoudil a dokonce prohlásil zákony za neplatné. Na věci to ale nic nezměnilo. Po roce 1870 byly všude zakládány školy veřejné, vydržované státem. Evangelíci se však v této době snažili své dosavadní školy udržet, zlepšit jejich úroveň, nebo i zakládat školy nové. Vcelku oprávněně totiž nevěřili, že by ve veřejných školách katolická církev pozbyla svého vlivu.

V Čechách bylo na rozhodnutí sborů, zda budou své školy nadále vydržovat. Na Moravě však byla přes protesty sborů řada evangelických škol úředně převáděna na školy veřejné. Vydržování školy stálo sbory značné finanční náklady i jiné úsilí. Bylo potřeba zajistit vhodnou budovu a udržovat ji ve vyhovujícím stavu. Úroveň školství celkově v 2. polovině 19. století stoupala, proto bylo potřeba držet krok se školami veřejnými. Dalším problémem bylo zajištění učitelů. Služné učitelům vyplácel sbor. Jejich platy byly ještě menší než platy farářské. Proto se učitelé často střídali nebo odcházeli za lepším finančním ohodnocením na školy veřejné. Až později stát přispíval evangelickým školám subvencí, která pokrývala část nákladů

110 Podle Šilar, F. Pamětní listiny..., s. 19, podrobněji čas. Českobratrská jednota, roč. 1933.

na provoz školy. Za těchto okolností, tak koncem 19. století, mizela jedna evangelická škola za druhou.

Čermenský sbor dokázal svou školu udržet velmi dlouho. Velkou zásluhu na tom měl schopný řídicí učitel Václav Vančura, který do Čermné přišel roku 1877. Vančurovi se podařilo konsolidovat situaci ve škole. Jeho předchůdce, Jan Uherka, byl podle záznamů okresní školní rady v Lanškrouně opilec, čímž škola strádala. Vančura tedy na začátku svého působení musel zajistit potřebné vyučovací pomůcky, lavice, mapy a další věci. Vančura se brzy zapracoval nejen ve škole, ale stal se vůdčí osobností i ve sboru. Již v roce 1875 byla škola rozšířena na dvoutrídni. To znamenalo, že na škole nyní působili dva učitelé a děti byly podle věku rozděleny do dvou tříd.

Václav Vančura se zajímal o historii. Ve volném čase chodil na besedu k čermenským pamětníkům. Právě Vančura zřejmě přiměl Jana Šilara, aby začal psát svou kroniku. Později byl Vančura logicky vybrán, aby sepsal pamětní listiny do báně věže. Vančura také značně pozdvihl úroveň sborového zpěvu. S mládeží začal zpívat z nového zpěvníku „Písňe cestou života“. Vedl pěvecký sbor jak ve sboru, tak ve škole.

V roce 1877 se čermenští katolíci rozhodli postavit novou pětitrídni školu. Při té příležitosti byla sepsána dohoda, že evangelíci nebudou muset na tuto stavbu ani na další provoz finančně přispívat, stejně jako katolíci nebudou v žádném vztahu ke škole evangelické. Na stavbu používali katolíci dřevo z obecního lesa. Evangelíci si vymohli, aby také oni mohli odpovídat díl dříví v lese kácet.

Zatímco Vančura působil ve škole poměrně dlouhou dobu, jeho podřízení – pomocní učitelé se často střídali. Rozhodující vliv na tento neblahý jev mělo velmi nízké finanční ohodnocení učitelů na evangelických školách. Sборы musely udržovat své budovy a platit duchovního. Škola tak často zůstávala až na posledním místě. Financování provozu školy nebylo starostí sboru jako takového, ale tzv. přiškolených údů. Mezi nimi se vybíraly pravidelné poplatky. Když měl na školu přispět sbor, setkávalo se to často s odporem nepřiškolených údů, zejména nepomuckých nebo třešňoveckých, kteří posílali své děti do místních veřejných škol.

Tak například ve školním roce 1888–89 dostával řídicí učitel 350 zlatých služného, včetně odměny za hraní na varhany při bohoslužbách. Mladší učitel pak dostával 280 zlatých. Problém shánění učitelských sil se tak pořád dokola opakoval. Samozřejmě, že sbor musel někdy přijmout i učitele ne příliš schopné, aby vůbec nějak zajistil výuku. Až příliš často se v zápi-

sech školní kroniky objevují zmínky o alkoholismu některého z učitelů. Pro čermenskou evangelickou školu bylo za těchto podmínek velmi těžké držet krok se školami veřejnými, jejichž úroveň v této době značně stoupala.

Po 16 letech služby se v srpnu 1893 rozhodl Václav Vančura odejít z čermenské školy. Vedla ho k tomu touha stát se kazatelem. Helvetská církev tehdy laické kazatele neuznávala. Přestoupil tedy k Jednotě bratrské, se kterou právě v Čermné přišel do kontaktu. Po odchodu z Čermné působil Vančura dlouhou dobu jako kazatel jednoty v Mladé Boleslavi, později byl dokonce zvolen jejím biskupem. Novým řídícím učitelem se stal František Brtek, kterému nebylo čermenské prostředí neznámé, protože zde před lety působil jako pomocný učitel. Každý školní rok byl zahajován a zakončován bohoslužbami v kostele. Slavnosti byly pořádány také k příležitostem narozenin císaře či císařovny. Tyto slavnosti, a s nimi spojená loajalita k rakouskému panovnickému rodu, potažmo státu, byly povinné. Květnaté zápisy ze školní kroniky však zcela neodpovídají později budované představě, že čeští evangelíci vše spojené s Rakouskem pouze trpně přijímali.

Počet dětí ve škole stále mírně narůstal. Do evangelické školy chodili i děti členů Jednoty bratrské. Roku 1888 chodilo do školy celkem 209 dětí, roku 1900 již 232. Poměry ve škole lze s těmi dnešními srovnávat jen těžko. Přestože platila povinná školní docházka, některé děti měly s pravidelnou účastí na vyučování velké problémy. Nezaznamenávaly se jednotlivé vyučovací hodiny, ale tzv. vyučovací půldny. Tak například ve školním roce 1893 – 94 bylo celkem odučeno 77 445 půldnů. Z nich bylo nezameškaných 67 684, zameškaných omluvených 6 783 a zameškaných neomluvených 2 978. Výuka bývala někdy narušena kvůli výskytu některé závažné choroby. Tak například školní rok 1893 – 94 byl kvůli šíření očního trachomu ukončen o tři týdny dříve. V zimě 1898 byla zase výuka na měsíc přerušena kvůli černému kašli, následujícího roku kvůli spalničkám a v roce 1902 opět kvůli očnímu trachomu.

Okresní školní rada v roce 1895 nakázala, že škola musí být kvůli počtu žáků rozšířena o jednu třídu a stát se tak trojtřídní. *„Nastala církevní těžká doba, jak se rozhodnouti: držeti školu dále, a tím nésti náklad na přestavbu školy a vydržování třetí síly učitelské, anebo školu svoji pustiti a dítky do školy veřejné posílati.*“¹¹¹ Rozhodování navíc přišlo v době, kdy sbor měl splácet ještě značnou část dluhu ze stavby fary. Staršovstvo i širší zastupitelstvo se

přesto rozhodlo školu podržet. Žádost k zemské školní radě, zda by rozšíření školy o třetí třídu nemohlo být o pět let odloženo, byla zamítnuta. Protože se však pro školní rok 1895–96 nepodařilo sehnat třetí učitelskou sílu, bylo povoleno polodenní vyučování pro 1. a 2. třídu, zatímco třída 3. měla mít vyučování celodenní.

Školní rok byl předčasně ukončen již koncem května 1896, aby mohla být přes léto škola přestavěna. Náklady na stavbu činily 11 761 zlatých. Zásadní přestavbou prošlo především 1. poschodí budovy. Stavba byla zadána prověřené firmě stavitele Seiferta z Lanškrouna. Ani rozhodování o přestavě školy se neobešlo bez rozmíšek. Farář Molnár jedno ze zasedání presbyterstva kvůli „hrubému a urážlivému vystupování některých presbyterů“ opustil. Hustá atmosféra sálá i ze zápisů o schůzích staršovstva, kde se v této době objevuje řada Molnárových dodatečných ostrých poznámek k zápisům. Následující školní rok mohl být zahájen až v listopadu, kdy byla škola slavnostně otevřena. Narychlo dokončená přestavba však s sebou přinesla řadu komplikací. Místnosti nemohly dostatečně vyschnout a v bytech učitelů tak vše plesnivělo. Tyto závady pak musely být odstraněny o následujících prázdninách.

O Vánocích 1901 byla v kostele poprvé uspořádána „slavnost stromku vánočního“, při které byli žáci obdarováni školními potřebami. Tato slavnost se pak v dalších letech opakovala. V roce 1903 vyzvala okresní školní rada presbyterstvo, zda by při škole nezřídilo „polévkový ústav“. Presbyterstvo to pro nedostatek hmotných prostředků zamítlo. Hned dva polévkové ústavy však nakonec zřídila obec při obou veřejných školách. Financovány byly okresním hejtmanstvím, prací či zemědělskými plodinami se podíleli také místní občané. Do polévkového ústavu v horní části obce mohly docházet i děti z evangelické školy. Polévkový ústav byl jakýsi předchůdce školní jídelny. Děti se zde za drobný finanční obnos mohly naobědvat. Nejchudší děti dostávaly polévku zdarma.

O významu této instituce nechme hovořit školní kroniku: „...*Polévkový ústav jest institut velice humánní, zvláště pro náš kraj a naše poměry... Přispíval k udržení lepšího zdravotního stavu, k udržení a zlepšení dosavadní docházky školní, ano i formálně žáci získali, upozorňování jsouce inspekci konajícími učiteli na slušné si počínání při jídle, odnesli si zárodek společenského taktu, kterého po hříchu u nás jest ještě poskrovnu.*“¹¹²

Přesto že náklady na udržení školy stoupaly, dařilo se zatím sboru školu udržet, byť za cenu stále větší nespokojenosti příškolených údů. Vaz nakonec škole srazil opětovný kolotoč personálních změn ve spojení s úředními nařízeními. V srpnu 1903 odešel ze školy řídící učitel Brtek. *„Odchodem učitele Brtka nejlépe charakterisovaly se následující dvě věci: 1. ukázalo se, že evangelické školy udržují při bytí evangeličtí učitelé. 2. dokázáno markantně, která stávající církev oceňuje práci svých učitelů, zvláště po stránce materiální...“*¹¹³ Novým řídícím učitelem se měl stát Fr. Marek z Horní Krupé, ten však nakonec odmítl nastoupit. Proto se za pohnutých okolností vedení školy ujal učitel Jindřich Janeček. Kromě něho na škole působila slečna Marie Loudová. Vyučování tedy probíhalo opět improvizovaně, když 2. a 3. třída byly vyučovány polodenně.

Do této kritické situace přišlo nařízení okresní školní rady, aby byla škola rozšířena o 4. třídu. To už nebylo v silách čermenských evangelíků. Již nebylo možno dále navyšovat školní poplatky, neboť s jejich vymáháním byly značné problémy. Presbyterstvo a všichni příškolení se v bezvýhodné situaci rozhodli svou soukromou školu raději sami zrušit, než aby byla zavřena úředně. Staršovstvo přihlédl také k tomu, že *„v pádu zaniknutí soukromé školy zájmy evangelíků v ničem poškození nedojdou, jelikož místo řídícího učitele a dvě učitelská místa na nové veřejné pětitřídní škole evangelíky obsazena budou.“*¹¹⁴ V roce 1904, po téměř sto letech svého trvání, evangelická škola v Čermné přestala existovat. Kronikář Jan Šilar mladší vinil ze zániku školy učitele Brtka a faráře Molnára, který prý Brtkovi řekl, aby ze školy odešel, když mu sbor nechce zvýšit plat. *„Tak se stalo, že z pastýřů byli vlci, a tak církev školní budovu měla, ale církevní školu více neměla, stala se obecnou.“*¹¹⁵ Ze zániku školy těžko můžeme někoho obviňovat. Doba zkrátka této formě práce nepřála. Bylo v podstatě otázkou času, kdy církevní škola v Čermné zanikne. Zbylé evangelické školy také postupně zanikaly, poslední v období 1. republiky. Obec Čermná si myslela, že na ni církev školní budovu převede bezplatně. Ta si však budovu ještě dlouho ponechala ve svém vlastnictví. Obec tak za užívání školy musela platit nájem.

113 Tamtéž, s. 116.

114 AČES HČ, Zápisy ze schůzí staršovstva 1897–1909, R-III-B-18, s. 135.

115 Kronika Jana Šilara, s. 20.

Nové století a první světová válka

Na samém závěru 19. století čekala sbor ještě jedna stavební akce, byť menšího rozsahu. Bylo potřeba vyměnit původní dosluhující šindelovou krytinu na kostele za břidlici. Břidlice byla zvolena jako krytina při stavbě věže, nyní měla být břidlicí pokryta i střecha nad kostelní lodí. Tato práce s sebou přinášela opět značné finanční náklady a to nedlouho po předešlých stavebních podnicích. František Šilar k tomu píše, že právě liknavost v placení přestavby školy a stavby fary paradoxně pomohla při pokrývání kostela. Staršovstvo totiž rozhodlo, že neplatíci budou ze svých nezaplacených povinných odvodů platit úroky. Nejen, že se pak stavební dluh podařilo rychle uhradit, ale dokonce vznikl přebytek, ze kterého bylo možno hradit téměř celou další stavební akci.¹¹⁶ Akce byla provedena v roce 1897. Celkový náklad byl 1329 zlatých.

Zdálo se, že po dokončení všech velkých stavebních prací a zrušení školy, by mohlo pro sbor nastat klidnější období. Přestože stále zůstávaly nějaké stavební dluhy, jejich výše nebudila velké obavy. Školní budovu nadále spravovala církev, pouze místnosti byly pronajaty obci, která zde od roku 1908 zřídila dívčí měšťanskou školu. Jedna ze tříd byla o nedělích církví využívána pro nedělní školu, schůze presbyterstva a zastupitelstva nebo sborová shromáždění.

Farář Molnár se v srpnu 1905 rozhodl odejít z Čermné do sboru v Libšicích. Novým duchovním byl zvolen František Mikšovský¹¹⁷ (nar. 1888). Ten se do Čermné přistěhoval z Prusinovic v lednu 1906. Kronikář Jan Šilar mladší o Mikšovském píše: „*Když kázával tak kostel zněl jak měl silný hlas. Tehdáž tuze chodil lid do kostela, pomýšlelo se na přístavbu nové kruchty... ... Farář se v kázáních tak rozhorlil až plakal a slzel...*“¹¹⁸ Místo tradiční nedělní školy zavedl Mikšovský „volné sdružení mládeže“. To bylo organizováno jako spolek, který měl brzy 155 členů – 59 chlapců a 96 děvčat. Zdá se, že Mik-

116 Šilar, F. Pamětní listiny, s. 31.

117 V materiálech ze sborového archivu i v publikacích o ČCE se můžeme setkat s dvojí formou psaní jména: Mikšovský nebo Miškovský, přičemž užívání obou variant je zhruba stejně časté. František Šilar častěji používá jména Miškovský. A to přesto, že konstatuje, že sám farář se podepisoval jako Mikšovský. V této práci je užívána výhradně varianta Mikšovský, protože tak je o faráři psáno v dobových zápisech ze schůzí staršovstva, a tak se zde skutečně sám podepisoval.

118 Kronika Jana Šilara, s. 20.

šovský byl hlavním tahounem sdružení. Po jeho smrti se na nějakou dobu sdružení nescházelo. V době 1. světové války už však znovu bylo aktivní.

V období, kdy v Čermné působil František Mikšovský, byl výrazně upraven interiér kostela. Jednalo se o novou výmalbu provedenou malířem A. Havlíkem z Proseče.¹¹⁹ Náklad na výmalbu činil 1288 zlatých. V průčelí chrámu byl vymalován kalich s knihou obklopený mraky. Po jeho stranách pak byly desky s biblickými texty. Nově natřena byla také okna, dveře, stůl Páně a varhany.

Staršovstvo rozhodlo, že dosud užívané lavice již nemá smysl opravovat. Jedinou výjimkou byly lavice na kruchtě opravené truhlářem Františkem Balcarem. Do kostelní lodi tedy byly pořízeny lavice nové. Práci si mezi sebe rozdělili čermešní truhláři, z nichž každý zhotovil několik lavic. Na stávající podlahu z pískovcových ploten byla položena nová dlažba. Později, v roce 1913, byla nastolena otázka, zda by nešlo do kostela osadit kamna. Návrh byl zamítnut. V dalších obdobích se však o vytápění několikrát opět diskutovalo.

Změn doznal v této době i exteriér kostela. Do kostela byl zřízen nový vchod – z boku od silnice. Další změnou bylo pořízení hodin na kostelní věž. Protože tato akce měla velkou podporu lidí, nebyl problém s penězi na pořízení hodin.

Již v době provádění těchto úprav byl farář Mikšovský nemocen. Tehdejší kurátor Josef Šilar v únoru 1910 navrhl, aby byl Mikšovskému k ruce povolán mladý vikář. František Mikšovský zemřel na jaře roku 1911 ve věku 49 let. Zanechal po sobě manželku a dvě děti. Až do své smrti zvládal přes vleklou nemoc plnit své duchovenské povinnosti. Mikšovský byl pohřben na čermenském hřbitově, jako již čtvrtý duchovní (před ním Szeremley, Šilar, Juren).

Novým čermenským farářem se stal Ladislav Řepa. Čermná byla jeho prvním působištěm, bylo mu 24 let Zvolen byl 9. července 1911. Kronikář Jan Šilar mladší byl k faráři Řepovi poměrně kritický. Vytýkal mu zanedbávání odpoledních bohoslužeb a snahu vymoci si větší služné.¹²⁰ Záhy,

119 Při úpravě interiéru kostela po roce 2000 bylo otázkou, zda rekonstruovat tuto Havlíkovu výmalbu (desky s verši naležato) nebo nejstarší známou výmalbu (desky s verši nastojato). Vybrána byla původnější varianta. Teprve v současnosti (po sto letech) pod aktuální výmalbou neprosvítají starší výtvarná pojednání. Překrýt dřívější výmalbu se totiž nepovedlo dokonale ani Havlíkovi, ani později při výmalbě kostela na zeleno.

120 Vztahy mezi kronikářem a farářem negativně poznamenal incident kolem kroniky Jana Šilara staršího. Tu si farář vypůjčil a dlouho nevracel. Viz. Kronika Jana Šilara, s. 20.

po příchodu Ladislava Řepy, vypukla 1. světová válka, která zasáhla také sborový život. Řada mužů musela odejít na frontu. To se týkalo například i varhaníka Josefa Marka, kterého musel nahradit učitel Ludvík Janeček. Již v květnu 1914 muselo presbyterstvo odsouhlasit možnost využít věž kostela pro účely vojenských cvičení. Se začátkem války se v souladu s celocírkevní politikou i čermenský sbor zavázal podporovat válkou postižené a nouzi trpící členy církve. Pro tyto účely bylo v únoru 1915 vyčleněno ze sborové pokladny 100 korun, které mělo mezi potřebné rozdělit presbyterstvo.

Roku 1914, se stejně jako v celé církvi, i v Čermné začalo myslet na přípravu uctění památky Jana Husa. V následujícím roce mělo být výročí 500 let od jeho upálení. Bylo usneseno uspořádat sbírku, osadit mramorovou pamětní desku a uspořádat tábor lidu. Přípravy však nakonec byly přerušeny. Oslavy se konaly jen ve značně skromnějším měřítku. Rakouská vláda během války nemohla tolerovat žádné akce, které by zaváněly českým nacionalismem.

Přestože doba byla komplikovaná, rozhodl se sbor pro pořízení nových varhan. Dlouho se diskutovalo, zda staré varhany ještě stojí za opravu, nebo jestli by s pořízením nových nebylo lepší posečkat než skončí válka. Nakonec však bylo rozhodnuto neotálet a pořídit nové varhany hned. Byly tedy objednány u firmy Jan Tuček v Kutné Hoře. Podle ústní tradice měl být nástroj, který se dostal do Čermné, původně určen do Petrohradu pro ruského cara. Vlivem válečných událostí se však varhany nemohly dostat na místo určení a zůstaly u firmy. Jisté je, že čermenský sbor zaplatil v roce 1916 za kvalitní nástroj 6 800 zlatých. Tyto varhany slouží dodnes.

Již v roce 1915 se presbyterstvo mělo vyjádřit k žádosti vojenské správy, zda by některý ze zvonů na věži nemohl být postrádán. V této fázi presbyterstvo odmítlo zvony vydat.¹²¹ V následujícím roce se však již vojenská správa na nic neptala a zvony zabavila. Dne 22. listopadu 1916 byly pro válečné účely odebrány z věže dva zvony – velký a nejmenší. Prostřední na věži zůstal. Náhradou byly sboru vyúčtovány 4 zlaté za kilogram váhy, celkem tedy 5020 zlatých za 1255 kg.

V roce 1916 požádal sbor Vilém Hartwig, zda by zde nemohl působit jako „kazatel (vikář osobní).“ *„Při projednání žádosti konstatuje presbyterstvo jednomyslně, že ničeho nemá proti osobě páně Hartwigově. Přes to ovšem není presbyterstvu možno přijmouti nabízených služeb páně Hartwigových, a to z obavy před opakováním z minulosti v budoucnosti a ovšem i z obav před event. zatížením rozpočtu.“*¹²²

121 AČES HČ, Zápisy ze schůzí staršovstva 1910–1927, R-III-B-19, s. 58–59.

122 Tamtéž, s. 64.

NOVÁ CÍRKEV V NOVÉM STÁTĚ

Vznik Českobratrské církve evangelické

Publikace věnující se dějinám evangelíků v českých zemích pokládají za velký mezník rok 1918. Sloučení augšpurské a helvetské církve i vznik Československa skutečně velkou změnou bylo. Z dokumentů v hornočermenském sborovém archivu se však zdá, jako by tyto změny čermenský sbor ovlivňovaly jen z pozadí. Obrázek čermenského sboru před a po první světové válce se zdá být hodně podobný: velký, soustředěný a živý vesnický sbor, kde někdy snaha dobře zacházet s církevním majetkem byla na úkor vztahů mezi členy sboru. Rozepře na schůzích staršovstva jsou tedy stále poměrně časté a prudké. Otázka financí hrála někdy skutečně až příliš důležitou roli. Například v únoru 1910 byl na staršovstvu vznesen dotaz, zda v případě, že byl některý člen sboru stížen nějakou živelnou pohromou, může být zproštěn církevních poplatků. Staršovstvo tento návrh jednohlasně zamítlo.

Jestliže v evangelických církvích obecně bylo období po získání rovnoprávnosti hodnoceno spíše jako úpadkové, pro čermenský sbor toto hodnocení nesedí. Byla to doba největšího rozmachu sboru. Kostel byl plný, rozjížděly se nové formy práce (sdružení mládeže, nedělní škola, sborový zpěv...) Navenek se sbor mohl chlubit budovami v nejlepšímu stavu. V církvi obecně byl kladen velký důraz na kázeň a morálku. V tomto ohledu čermenský sbor nijak nevybočoval. Vyskytly se i případy, kdy někteří členové sboru byli z církve vyloučeni kvůli svému způsobu života. Bylo poměrně běžné, že se tyto otázky řešily na schůzích staršovstva. Stále zůstával také velmi negativní pohled na smíšená manželství. Například ještě v Památníku ČCE z roku 1924 se píše toto: „*I když oba manželé se shodli na evangelické výchově dítěte, přece duchovně byly sňatky takové velikou ilustrací náboženské vlažnosti.*“¹²³

Jednou z hlavních příčin problémů v evangelických církvích před první světovou válkou byl způsob vybírání církevních poplatků. Salár byl všude

123 Bednář, F. Památník..., s. 87.

vybírán jako přírážka ke státním daní. V chudších krajích se platilo vyšší procento, v bohatších nižší. Celý systém nebyl příliš spravedlivý. Nebyl založen na dobrovolnosti, což se pak odráželo na atmosféře ve sborech. Také zde je třeba hledat důvody četných sporů kolem finančních otázek na konci 19. století v čermenském sboru.

Jestliže v době toleranční byla otázka výběru augšpurské či helvetské konfese často ovlivněna souhrou náhod, postupem času se obě evangelické církve vzájemně spíše odcizovaly. Zavládl konfesionalismus, někdy doprovázený i dramatickými střety a někde došlo i ke štěpení sborů. Zdá se však, že čermenský sbor zůstal tímto konfesionalismem nezasažen. Okolní sbory byly vesměs helvetského vyznání, navíc byly poměrně vzdálené. Jediným hmatatelným odrazem konfesionalismu bylo dočasné připojení Kuttelbergských Němců k Čermné (viz. výše).

Koncem 19. století však začal konfesionalismus spíše ustupovat. Začaly se ozývat hlasy po spojení evangelíků. Problémem ovšem bylo, že čeští evangelíci augšpurského i helvetského vyznání stále spadali do rámce rakouských církví. Augšpurská církev v českých zemích byla národnostně smíšená (Němci i Češi), helvetská církev byla téměř ryze česká (s výjimkou Čenkovic a Kuttelbergu). Již před první světovou válkou začaly vznikat některé instituce (např. Kostnická jednota) zastřešující obě denominace. Také Husovy oslavy v roce 1915 byly organizovány společným výborem. Kromě obou velkých evangelických církví vznikly koncem 19. století další menší církve, které se opět v řadě záležitostí odlišovaly.

Další osudy českých evangelíků jsou pak neoddelitelně spjaty se vznikem samostatného Československa. Ačkoli první světová válka církevní práci komplikovala, cenzura omezovala svobodu tisku atd., politické dění vyvolalo aktivitu v řadách evangelíků. Možnost spojení obou evangelických církví tak začínala nabývat reálné rozměry. Mělo se jednat o sjednocení českých evangelíků. Celé přípravné akce tedy byly prodchnuty českým nacionalismem. „*Nemluvilo se o pouhém zrušení konfesijních hranic, nýbrž o vytvoření nové společné církve z údů reformovaných, luterských a snad i členů menších evangelických církví českých, která by se jako pokračovatelka v odkazu otců ujala evangelizační práce v českém národě...*“¹²⁴

Skutečně rozhodující kroky ke sjednocení církví. mohly být učiněny až po vyhlášení samostatného československého státu. Tím odpadla pro-

vázanost českých evangelíků s rakouskými. Ústřední výbor svolal na 17. a 18. prosince 1918 do Prahy generální sněm (synod), kterého se účastnilo prostřednictvím svých zástupců 122 ze 139 sborů obou církví. V archivu čermenského sboru se dochoval plakát – pozvánka na tento sněm. Zda se čermenští sněmu skutečně zúčastnili, se, ze zatím prozkoumaných materiálů, nepodařilo objasnit. Sněm vytyčil tři hlavní body programu: 1. osamostatnění, 2. znárodnění, 3. sjednocení. Není cílem této práce zabývat se děním kolem formování nové církve – ČCE. Důležité jsou dopady těchto rozsáhlých změn pro čermenský sbor.

Ve velké části sborů, včetně Čermné, se zevně příliš mnoho nezměnilo. Vznik nové církve nepoznamenal většinou ani bohoslužebný pořádek. V zápisech ze schůzí staršovstva z této doby není vznik nového státu ani nové církve nijak reflektován. Od této doby se daleko častěji než dříve používalo v církvi oslovení bratr/sestra. V prosinci 1919 staršovstvo prodnávalo návrh církevního zřízení. Až do sloučení církví byl nejbližší sbor augšpurské církve v Černilově, kde ovšem existoval i sbor helvetský. Několik málo evangelíků v širším okolí Čermné (Lanškrounsko, Žamberecko), kteří se hlásili k augšpurské církvi, patřilo pod černilovský sbor. Když se po roce 1918 oba černilovské sbory sloučily, ztratilo logiku, aby měly své členy na Lanškrounsku či Žamberecku. Tito lidé se tedy připojili ke sboru čermenskému.

Pozice evangelických církví včetně ČCE v prvorepublikovém Československu byla poměrně dobrá. Souviselo to s historicko – politickým pojetím české otázky T. G. Masarykem, který byl také členem ČCE. Nedá se však říci, že by evangelická církev jako taková byla nějak preferována, nebo dokonce měla politický vliv. Od začátku 20. let vznikalo nové církevní zřízení ČCE definitivně schválené v roce 1922. V čele církve měl stát synodní výbor v čele se seniorem a synod, který se schází po dvou letech. Úplně tak zanikla dosavadní funkce superintendentů. Církve měla být i nadále rozdělena na senioráty. V čele jednotlivých sborů mělo stát staršovstvo. Od roku 1922 přestalo i v Čermné existovat širší zastupitelstvo. Staršovstvo mělo 16 členů. Roku 1923 staršovstvo i sborové shromáždění odsouhlasilo, aby salár nadále nebyl vybírán jako repartice, ale dobrovolným příspěvkem. Aby se zjistilo, zda se takto sejde potřebná částka, každý člen sboru dal tzv. dobrovolnou přihlášku. Celkem se sešlo o 1 700 korun méně než v předchozím roce. Ti, kteří s ohledem na své majetkové poměry dali málo, měli být ještě vybídnuti, aby dorovnali výši

saláru alespoň do částky z roku předchozího.¹²⁵ V dalších letech nebyly s placením salárů větší obtíže.

Dalším krokem k zamezení rozporů ohledně finančních záležitostí bylo zřízení sociálního odboru, který měl v evidenci všechny nuzné ve sboru. Těm měl potom rozdělovat případnou finanční pomoc. Drobné příspěvky pak byly v následujících letech rozdělovány potřebným. Obvykle se jednalo o částku kolem 25 Kč na člověka. Zde je možné pozorovat skutečný posun k bratrským vztahům.

Nově vzniklá Českobratrská církev evangelická se stala ryze českou církví. Čeští evangelíci neměli zájem o další spolupráci s českými Němci - evangelíky. Ti tak byli ponecháni svému osudu. Od Čermné tak definitivně odpadla filiálka Čenkovice.

Přestupové hnutí a rozšíření sborové práce do Lanškrouna a Kyšperka

Po vzniku Československa došlo ke zvláštnímu masovému přesunu lidí od církve katolické do jiných církví. Vše rakouské mělo být zavrženo. Protože byli Habsburkové katolíci, lidé často ztotožňovali vše rakouské s katolicismem. Revoluční vlna roku 1918 se tak dotkla i katolické církve. Vystoupilo z ní kolem jednoho milionu lidí. Většina z nich vstoupila do nově vytvořené Církve československé. Asi 80 000 jich však vstoupilo do ČCE, která do té doby měla asi 190 000 členů.¹²⁶ Vznikla tak řada kazatelských stanic i zcela nových sborů ČCE.

Čermenský sbor, který měl po více než sto let stálou členskou základnu soustředěnou především v horní části Čermné se měl v této souvislosti brzy rozrůst do širšího okolí. Už v roce 1919 žádala česká evangelická menšina z Lanškrouna, aby zde byla založena kazatelská stanice. Presbyterstvo se dohodlo, že bohoslužby budou v Lanškrouně vysluhovány desetkrát v roce a dopravu faráře bude hradit čermenský sbor. Lanškrounští evangelíci měli na oplátku pamatovat na finanční povinnosti k pokladně mateřského sboru.¹²⁷ Počet českých evangelíků v Lanškrouně vzrostl, když byl ve dvacá-

125 K tomu protokol ze schůze staršovstva 11. března 1923, AČES HČ, R-III-B-19

126 Číselné údaje i další podrobnosti viz. Církev v proměnách času 1918–1968, s. 16–18.

127 Protokoly ze schůzí staršovstva 1910–1927, AČES HČ, R-III-B 19, s. 79 a 80.

tých letech rozparcelován lanškrounský, lukovský a žichlínský velkostatek. Za zemědělskou půdou tehdy přišla i řada evangelických rodin z Čermné. V roce 1931 sborové shromáždění odsouhlasilo, že jakmile lanškrounsťi přikročí ke stavbě vlastní modlitebny, bude jim jejich salár ponechán k hrazení stavby modlitebny. Tento systém pak fungoval i v dalších letech. V roce 1932 poskytl čermenský sbor kazatelské stanici půjčku 10 000 na stavbu modlitebny. Kromě toho byla ve sboru vykonána podomní sbírka ve prospěch kazatelské stanice. Modlitebna menších rozměrů byla ve třicátých letech úspěšně postavena.

Po první světové válce se v nedalekém Kyšperku (dnes Letohradě) rozmohlo přestupové hnutí natolik, že padl návrh, aby i zde byla zřízena kazatelská stanice. Poměrně velkým problémem byla doprava. Automobily ještě nebyly rozšířené, povoz s farářem musel někdo zajistit a řídit. Náklady na dopravu byly předmětem neshod mezi mateřským sborem a kazatelskou stanicí. Evangelíci se v Kyšperku scházeli nejprve v budově měšťanské školy. Protože však kyšperští počítali do budoucna se stavbou vlastní modlitebny, byly povozy do Kyšperka hrazeny nadále čermenským sborem, jako dar na stavbu modlitebny. Už v roce 1929 se začalo jednat o povolání diakona pro kyšpereckou kazatelskou stanici. Problémem ale opět byl jeho plat – 4000 Kč ročně. Mateřský sbor se rozhodl přispívat kazatelské stanici až 1600 Kč z této částky. Ještě dlouhou dobu však měli být kyšperečtí odkázáni na služby čermenského duchovního. Už ve třicátých letech začali kyšperečtí spořit na zřízení modlitebny. Přestože v Kyšperku bylo přes 300 evangelíků, zůstal po celou dobu první republiky kazatelskou stanicí. Její chod řídil desetičlenný tzv. výbor kazatelské stanice, jakási obdoba staršovstva. Ve třicátých letech se zlepšilo spojení mezi Kyšperkem a Čermnou zavedením autobusové linky. Navíc čermenský farář v té době získal k dispozici auto.

Také čeští evangelíci v Horním Třešnovci začali projevovat zájem o shromáždění přímo v jejich bydlišti, zatím však byl pouze zřízen sbírkový fond pro budoucí hornotřešňoveckou kazatelskou stanici.

V roce 1921 sbor souhlasil se zbudováním pomníku padlým vojákům ve světové válce. Pomník byl zbudován na církvi věnovaném pozemku, na kterém dříve stávala zvonička. V ČCE se zhruba v této době objevila myšlenka, že by bylo dobré zakoupit domek „na sboru“ v Kunvaldě, místo, kde se zrodila Jednota bratrská. Ačkoli Kunvald v této době spadl do sféry čermenského sboru, bylo jasné, že sbor nemá prostředky k zakoupení domku.

V tomto smyslu také sbor reagoval na výzvu od komitétu pro zakoupení domku. Domek ČCE nakonec zakoupila v roce 1929 a přebudovala ho na památník Jednoty bratrské.

Byť byl čermenský sbor vždy poměrně soustředěný, tak oblast, která pod něj formálně spadala od jeho vzniku až do druhé světové války byla značně rozlehlá. Když se v roce 1928 jednalo o zřízení sboru ČCE v České Třebové, staršovstvo ochotně souhlasilo, aby vesnice v jejím okolí do budoucna nepatřily k čermenskému sboru, ale právě k třebovskému.¹²⁸ K dalšímu zmenšení „území“ čermenského sboru pak došlo až po zřízení samostatných sborů v Lanškrouně a Kyšperku.

Sbor v období první republiky

Když se po válce poměry vrátily k normálu, začaly se scházet finance na pořízení dvou nových zvonů místo těch, které byly za války odebrány. Do roku 1924 se na tento účel sešlo 8 000 korun. V roce 1924 pak proběhla upisovací akce, jež vynesla 30 000. Rozpočet firmy Herold z Chomutova na pořízení dvou zvonů byl 34 500 korun. Bez dalšího zadlužování tedy mohly být zvony pořízeny. Následně byl objednáán zvon E o váze 1050 kg a zvon H o váze 320 kg. Ty měly být sladěny s původním zvonem, který zůstal na věži. Zvony byly odlity ještě téhož roku. Slavnost zavěšení se konala 14. prosince 1924.

V období první republiky nebylo potřeba realizovat žádnou skutečně velkou stavební akci. V roce 1924 byl osloven stavitel Jansa, zda by nenakreslil plán dosavadního hřbitova. Otázka hřbitova se řešila také na začátku třicátých let, pravděpodobně v souvislosti s možným dělením obce na horní a dolní část. Stanovisko tehdejšího staršovstva bylo k možné úpravě hřbitova v horní části obce bylo následující: *„Když si církev katolická postaví svůj hřbitov konfesijní na svůj náklad, jest naše církev ochotna postaviti si též svůj hřbitov na svůj náklad.“*¹²⁹ Stavitel Jansa zpracoval projekt s rozpočtem

128 Evangelíci se do České Třebové dostali především stěhováním z tolerančních sborů Sloupnice a Čermná. V roce 1916 zde byla založena kazatelská stanice sloupnického sboru, která po roce 1923 připadla k litomyšlskému filiálnímu sboru. Teprve v roce 1946 byl v Třebové zřízen samostatný farní sbor.

129 Zápis ze schůze sborového shromáždění 6. dubna 1930, AČES HČ, III-B-7

106 000 Kč. Církev chtěla čerpat státní podporu, kterou stát v době hospodářské krize mohl za účelem podpory zaměstnanosti poskytnout. Z akce v tomto rozsahu nakonec sešlo. Na hřbitově byly provedeny pouze nejn nutnější úpravy. Dlouhodobým problémem hřbitova bylo nesystematické rozmístění hrobů a praktická neexistence uliček mezi nimi. Ačkoli problém vyvstal už za první republiky, nebyl úspěšně vyřešen dodnes. V roce 1929 byly u kostela přistavěny záchody a vybudován nový plot. V témže roce bylo realizována elektrifikace fary a kostela. V roce 1934 byly provedeny nutné opravy na kostelní věži a byla natřena fasáda fary.

Začátkem srpna 1921 opustil Čermnou farář Řepa, který odešel do Dvakačovic. Už v říjnu se začalo jednat s možným kandidátem na uprázdněné farářské místo, Karlem Balcarem z Prosetína. Jeho instalace se konala 15. června 1922. Otec Karla Balcara byl rodák z Čermné, jeho matou byla dcera někdejšího čermenského faráře Čenka Jurena. „*Ten (rozuměj Balcar) byl náramný skromný člověk, bylo konec handle při všelijaké kondici, přijal co mu lidé dali, lidé byli spokojeni a farář taky. Byla shoda, farář byl tak lidový, že si vzal za manželku z hospodářství v Čermné č. 414 Vlastu Markovou.*“ Tak hodnotil ve své kronice faráře Balcara Jan Šilar mladší.

Ačkoli lidí na bohoslužby chodilo velké množství, bolestí byla slabá účast při vysluhování večere Páně. Řešilo se také neukázněné chování dětí v nedělní škole. V polovině roku 1927 bylo konstatováno, že finanční situace sboru není příliš dobrá, a že pravidelné nedělní sbírky mají velmi malý výtěžek. V následujících letech se však finanční situace značně zlepšila. Ačkoli se ve výročních zprávách z této doby objevují poznámky, že účast na sborových shromážděních by mohla být vyšší, bylo v roce 1934 návrhuto, zda nezaměstnat druhého duchovního, nebo alespoň učitele náboženství. S utěšeně se rozvíjícím životem kazatelských stanic totiž stoupalo i pracovní vytížení faráře. Finanční možnosti mateřského sboru ani kazatelských stanic však v této době nedovolovaly druhého duchovního povolat. Už v roce 1935 se však v záznamech objevuje jméno sestry Dusové, učitelky náboženství. Faráři se tedy ulevilo alespoň tímto způsobem.

Ve zprávách o sboru z poloviny třicátých let si farář Balcar stěžuje, že: „*účast sv. Večere Páně jest malá, biblické hodiny málo navštěvované, sdružení mládeže také slábně... celková zpráva vyzněla, že duchovní a mravní stav sboru upadá.*“¹³⁰ Z dnešního pohledu bychom asi o úpadku nehovořili.

130 Protokol ze schůze sborového shromáždění ze 17. března 1935, AČES HČ, III-B-7.

Počet členů sboru i jejich účast na sborovém životě byl s dneškem nesrovnatelný. Na druhou stranu ve srovnání s dobou konce 19. století se skutečně leccos změnilo. Společnost se obecně sekularizovala. Autoři publikace Památník ČCE z roku 1924 i autoři výročních zpráv o čermenském sboru se shodují v tom, že podíl na menším zájmu lidí o sborový život měla jejich politická angažovanost.

Farář Karel Balcar byl hudebně nadaný a měl velký podíl na rozvoji sborového zpěvu. Přiměl nadaného šestnáctiletého chlapce Ladislava Marka, aby se naučil hrát na varhany. Ladislav Marek pak byl varhaníkem až do své smrti v roce 1981. Kromě toho vedl cvičení zpěvu. Čermenský pěvecký sbor byl začleněn do východočeské župy Blahoslavovy, kde bylo sdruženo na 150 zpěváků.

Nadále poměrně úspěšně probíhala ve sboru práce s mládeží. Od svého založení farářem Mikšovským v roce 1906 fungovalo sdružení mládeže nepřetržitě až do padesátých let. Kromě vážných programů bylo na schůzkách pamatováno i na zábavu. Pravidelné schůzky byly v této době pořádány v budově školy. Kromě těchto schůzek pořádala mládež příležitostné večírky nebo výlety a aktivně se podílela na životě sboru. Kromě toho mládež vydržovala sirotka v Telecím. Podle Jana Šilara zažilo sdružení mládeže největší rozmach právě za faráře Balcara, kdy se schůzek účastnilo 30–40 mladých lidí. Pro mladší děti fungovalo vyučování náboženství ve škole a nedělní škola.

Hodně času staršovstvu zabíralo rozhodování o pronájmu církevních polí a luk. Církev jich vlastnila poměrně dost. Pozemky církev získávala postupně. Část získala s koupí Tschepenova statku, části získala jako dar či dědictví. Církev tyto pozemky samozřejmě neobdělávala sama, ale pronajímala je jednotlivým zájemcům, přičemž samozřejmě byli upřednostňováni členové sboru.

Kromě polí a luk patřil církvi ještě les. Les měl na starosti církevní hajný společně s několika lesními hospodáři. Ti si pak sjednávali členy sboru pro práce v lese. Povinností hajného bylo pravidelně obhlížet les, hlásit případné krádeže atd. Odměnou mu bylo 80 korun ročně a k tomu palivové dříví¹³¹. Pro potřeby sboru se v lese pravidelně dělalo dříví na topení. Když byl dřeva přebytek, bylo prodáváno v dražbách. V letech, kdy byl nedo-

131 Kromě hajného dostávali v této době od sboru finanční odměny ještě varhaník – 400 Kč, kostelník – 250 Kč a hrobník – 200 Kč (vše za rok).

statek slámy na podestýlku, hrabalo se stlaní v lese a opět bylo prodáváno v dražbě.

Po celé období první republiky řešil sbor otázku, co se školní budovou. Ta nadále patřila církvi, obec ji měla v nájmu. V zásadě šlo o to, že v horní části Čermné neměla obec vhodnou, dostatečně velkou školní budovu. Církev naopak takovou budovou disponovala. V Čermné existovaly dva školní obvody – horní a dolní. Pochopitelnou snahou občanů z horní části Čermné, bez ohledu na náboženské vyznání, bylo konsolidovat poměry se školními budovami v souvislosti se stále sílícím volání po rozdělení obce na dvě části. Například již v roce 1920 navrhoval evangelík p. Marek č. 391, aby v případě, že dojde k rozdělení obce na Dolní a Horní Čermnou, církev obci budovu bezplatně darovala. Tento návrh byl staršovstvem schválen. Později však z této akce sešlo.

V roce 1922 žádala obec, zda by sbor poskytl školní budovu pro zřízení dívčí měšťanské školy. Po delších jednáních staršovstvo svolilo k tomu, že sbor budovu propůjčí na 10 let zdarma, veškeré nutné stavební úpravy však měla hradit obec. Záležitost zřízení měšťanské školy se ještě více zkomplikovala, když Československá strana lidová vznesla požadavek, že pokud má být měšťanka zřízena, musí ČCE věnovat jednou pro vždy budovu ke školním účelům. Staršovstvo se nenechalo ovlivnit a reagovalo následujícím prohlášením: „...*lidová strana nemá práva na nás něco požadovati. Jednati se bude jedině s obecním výborem ohledně naší školní budovy.*“¹³² Nadále tedy církev nabízela bezplatné propůjčení budovy na 10 let s tím, že opravy bude hradit obec. Obec však tuto podmínku odmítala. Požadovala, aby úpravy hradila církev, nebo aby církev budovu prodala. Protože se strany neshodly, byla budova nadále pro účely školy pouze pronajata na 1 rok.

Když se v roce 1924 začalo uvažovat o zavedení vodovodu do školy, dohodla se obec s církví bez větších obtíží. Akci financovala obec s tím, že náklad jí měl být odečítán v průběhu následujících 25 let z nájmu. Obdobně byla o 5 let později řešena elektrifikace školy. Stodolu, která patřila ke školní budově, měla delší dobu v nájmu tělocvičná jednota Sokol Čermná II. Ta v roce 1928 žádala, zda by církev neodprodala pozemek vedle školy, kde chtěla stavět sokolovnu. Církev však v této době pozemky prodávat nechtěla.

132 Zápis ze schůze staršovstva ze dne 23. září 1922, AČES HČ, R-III-B-19

Obec Čermná začala znovu řešit školní otázku v roce 1930. Ve hře bylo v této době několik variant: 1. postavit novou školu. Pro tento účel by jí byla církev ochotna odprodat vhodný pozemek. 2. vyměnit církevní školu č. 128 za budovu č. 472. 3. zachovat dosavadní stav – tedy pokračování pronájmu. O druhé variantě, tedy výměně školy za č. 472, církev reálně uvažovala. Dům č.p. 472¹³³ sloužil od roku 1816 jako katolická škola. Přestože byla několikrát přestavěna, svou kapacitou již naprosto nevyhovovala. Byl osloven stavitel Petr Jansa, aby posoudil možnost úpravy budovy pro potřeby sboru. Propojení dvou stávajících tříd ve velký sál se však ukázalo být velmi nákladné. Proto tato varianta padla.

Sbor tedy zaujal následující stanovisko: „*Staršovstvo se zmocňuje školní budovu č. 128 obci Čermné prodati za nejnižší cenu 200 000 Kč pod kteroužto cenu nesmí (se) jít. V případě prodeje vyhrazuje si církev použití jedné třídy pro církevní účele na dobu 2 roků. Budova se prodá s výhradou, když bude obce ihned druhou školu přistavovat. Když by obec nemínila školu stavět, budova se vůbec neprodá.*“¹³⁴ Při dalších jednáních se zástupci sboru a obce dohodli na konkrétních podmínkách prodeje. Není zcela jasné, proč tehdy z již téměř dohodnutého prodeje školy nakonec sešlo. V následujících letech si obec školní budovu od církve i nadále pronajímala. V době hospodářské krize, kdy byla obecní pokladna prázdná, církev obci na nájmu slevila z dosavadních 8 400 Kč/rok na 7 000, později dokonce na 6 000. I v následujících letech obec uvažovala o stavbě nové školní budovy v blízkosti č. 128. Církev byla stále svolná k dohoně o odkoupení nebo výměně pozemku pro realizaci stavby.

Znovu se o prodeji školy jednalo v listopadu 1936 v návaznosti na rozdělení obce na Horní a Dolní Čermnou. Sbor tehdy souhlasil s prodejem školy za 130 000, s tím, že bude moci nadále využívat jednu místnost ke svým shromážděním. Členové sboru z tehdy již Dolní Čermné s prodejem

133 Dnes. č. 95 – mateřská škola.

134 Protokol ze sborového shromáždění 22. února 1931. AČES HČ, III – B-7. Protože však v tuto chvíli převládala snaha občanů z horní části o rozdělení obce, odsouhlasilo sborové shromáždění na návrh Josefa Hejla č. 131, že v případě rozdělení obce církev přistoupí na pro ni nevýhodnou výměnu budov č. 128 a 472. Toto rozhodnutí bylo na následující schůzi staršovstva zpochybněno br. Šilarem č. 110. Protože bod o výměně budov nebyl předem na programu sborového shromáždění, uznalo staršovstvo formální chybu, a tento bod (jen z důvodu formální chyby) anulovalo.

souhlasili pod podmínkou, že utržené peníze budou použity na stavbu sborového domu.¹³⁵ Současně bylo jednáno s bratrem Františkem Hajzlerem č. 133, zda by církvi neodprodal pozemek sousedící s farskou zahradou pro stavbu sborového domu, s čímž Hajzler souhlasil. Z podnětu vládního komisaře nakonec sborové shromáždění souhlasilo se změnou ceny školy na 100 000, což vyvolalo protesty členů sboru z Dolní Čermné. Synodní rada s prodejem školy souhlasila a protesty dolnočermenských odmítla. Z nejasných důvodů byl však prodej i tentokrát odložen. Obec měla budovu nadále pouze pronajatou. Když se pak v únoru 1939 obec dotázala, zda nadále platí dojednané podmínky prodeje, dostala odpověď, že církev v politicky nejisté době budovu prodat nechce.

Koncem listopadu 1935 oznámil farář Karel Balcar svůj úmysl odejít do sboru v Hustopečích u Brna. Přiměly ho k tomu zdravotní a rodinné důvody. Kronikář Jan Šilar jako důvod Balcarova odchodu uvádí snahu přestěhovat se do blízkosti města kvůli lepším studijním možnostem pro děti.¹³⁶ Jediným duchovním, který se přihlásil na inzerát v Kostnických jiskrách byl vikář Koutný, který si v této době odbýval vojenskou povinnost. Volba nového faráře se konala 1. března 1936. Není tak zajímavý samotný fakt, že Bohumír Koutný byl zvolen, jako spíše statistika velké účasti na volbě vypovídající o tehdejší přístup k sborovým záležitostem. V Čermné, Třešňovci a Nepomukách mělo hlasovné právo celkem 640 členů sboru, z nich se k volbě dostavilo 489. V Lanškrouně se volby zúčastnilo 41 voličů ze 78 možných, v Kyšperku 85 ze 144. Úhrnem tedy 615 z 862!

Podle kronikáře Jana Šilara mladšího byl nový čermenský farář nadaný kazatel.¹³⁷ Farář Koutný se zajímal o historii a věnoval se systematickému uspořádání sborového archivu. Nechal také například svázat Szeremleyovu pamětní knihu.

V roce 1937 byly opraveny značně zanedbané varhany. Firma Medřický, která opravu prováděla, nabídla zabudování elektrického ventilátoru, čímž by odpadlo dosavadní náročné šlapání měchů. Celkové náklady na tuto akci činily 5 743 Kč. K uhrazení nákladů byla vykonána podomní sbírka.

135 Protokol ze schůze staršovstva z 22. listopadu 1936, AČES HČ, III-B-7.

136 Kronika Jana Šilara, s. 21.

137 Tamtéž.

Při sborovém shromáždění na počátku roku 1938 bylo konstatováno, že: „*Jako hlavní úkol se jeví nutná stavba sborového domu, kterého je k životu sborovému velice potřeba.*“¹³⁸

Houstnoucí politická atmosféra druhé poloviny třicátých let dlouhou dobu nepoznamenávala sborový život natolik, že by se to projevilo v dobových zápisech. První záznam tohoto charakteru se objevuje k 26. prosinci 1937, kdy staršovstvo souhlasilo se zřízením krytu CPO ve školním sklepě. Pravděpodobně zde měly být instalovány i protiplynové dveře, protože kryt je označován, pro nás poznamenané zkušenostmi druhé světové války, hrůzu nahánějícím termínem plynová komora.

Stále stupňované přípravy státu na válku brzy zasáhly čermenský sbor ve větší míře. Při částečné mobilizaci československé armády v květnu 1938 narukoval také pokladník sboru br. Hajzler. Pokladníkem se tak stal opět jeho otec František Hajzler, který se v minulosti funkce vzdal. Od 6. července nastoupil k vojenskému cvičení i farář Koutný. V měsíci srpnu pak byla vykonána chrámová sbírka na obranu státu, která vynesla celkem 658 Kč. Na neděli 30. října byla připravována slavnost 100 let od postavení kostela. V kritických dnech kolem Mnichova se však žádná oslava neuskutečnila.

138 Zápís o schůzi sborového shromáždění ze dne 6. března 1938, AČES HČ, III-B-7

OD MNICHOVA K ÚNORU 1948

Rozdělení sboru

Události odtržení pohraničí a následná okupace zbytku českých zemí nacistickým Německem přinesla samozřejmě zcela jiné životní podmínky i pro fungování církve. „Každému myslícímu člověku bylo jasno, že *nacionální socialismus je nejvážnějším ohrožením nejen národa, ale i církve. Kult rasy a totální válka byly samy o sobě něčím protináboženským a protikřesťanským...*“¹³⁹ Ačkoli byla církev jednotná v odmítání nacistické ideologie, musela se, podobně jako jiné organizace a instituce, podřídit politickému systému, který nacisté diktovali. Někteří faráři i členové církve se aktivně zapojili do odboje. „*Hrozící nebezpečí a tíseň válečné doby lidi vedla k tomu, že hledali útěchu a posilu v chrámech a modlitebnách...*“¹⁴⁰

Konkrétně pro hornočermenský sbor znamenal mnichovský diktát a následné odstoupení Sudet velkou ránu. Přes protesty se Horní Čermná – ryze česká vesnice ocitla v německém záboru – v říši. Demarkační čára byla stanovena u dolnočermenského rybníka. Horní Čermná samozřejmě nebyla jediným sborem ČCE, který se ocitl na okupovaném území. Na celocírkevní úrovni probíhala jednání o tom, jaký bude do budoucna status těchto sborů. Jednání však probíhala pomalu. Synodní rada nabádala faráře k apolitičnosti a sbory pak vyzývala k péči o uprchlíky. Než však církev mohla zaujmout definitivní stanovisko, politické události nabraly opět rychlý spád a v březnu 1939 byl okupován i zbytek Československa. Nic to však neměnilo na skutečnosti, že území spadající pod správu hornočermenského sboru bylo rozděleno hranicí mezi německou říší a protektorátem. V Dolní Čermné bylo z tohoto důvodu zrušeno vyučování náboženství. Od 1. května 1939 platilo nařízení, že veškeré matriky má vést „Standesamt“ při obecním úřadu. Církev si nadále mohla vést soukromé matriky. Veškerá úřední korespondence musela být v této době samozřejmě vedena v němčině.

139 Církev v proměnách času 1918–1968. Praha 1969, s. 19.

140 Tamtéž.

S komplikovanou situací sboru se přijel v únoru 1939 osobně seznámit senior Medek z Bučiny. Na sborovém shromáždění 5. února 1939 bylo konstatováno, že velká část úkolů naplánovaných na roku 1938 nebyla kvůli mimořádným poměrům vykonána. Rozpočet sestavený na rok 1939 byl již uváděn v říšských markách.

V červnu 1939 oznámil farář Koutný sboru, že se hodlá ucházet o místo v Soběhrdech. Hornočermenský sbor v Sudetech měl pochopitelně omezený výběr možných administrátorů. Administrátorem se stal diakon Košťál ze Zábřeha. Obavy, že sbor v Sudetech bude mít problém se sháněním nového duchovního, se ukázaly být liché. Přihlásil se vikář Bedřich Trégl ze Sázavy. Když však dostal i nabídku z Hvozdnice, psal do Čermné, že se necítí být dost silný, aby nastoupil na velký čermenský sbor. Staršovstvo však trvalo na tom, aby do Čermné nastoupil, což se skutečně brzy stalo.

Kronikář Jan Šilar mladší hodnotil faráře Trégla takto: „*Farář byl tichý a skromný muž, snášel také ústrky od Němců a propustku nedostal a nemohl nikam zajet drahou... Také se zde v Čermné ten farář oženil, manželka jeho byla rozená z rodičů Karla Balcara a Marty Markové z Čermné. Ten farář byl také dost k lidem přívětivý a nenáročný...*“¹⁴¹ Bedřich Trégl navíc dokázal v těžké době války podpořit lidi slovem i skutkem.¹⁴²

V této době se velmi kritickou stala pozice kazatelské stanice v Lanškrouně. Lanškroun byl městem více – méně německým. Jeho obyvatelstvo bylo navíc v podpoře Henleinovy SdP velmi aktivní. Pozice české menšiny obecně byla velmi těžká, řada Čechů město ve strachu opustila. V roce 1940 zůstalo v Lanškrouně 68 duší. Evangelíci byli navíc zatíženi dluhem ze stavby modlitebny. Bratr Motl z Lanškrouna tedy na schůzi sborového shromáždění v Čermné tlumočil přání členů kazatelské stanice, aby: „*čermenský sbor převzal lanškrounskou modlitebnu i s dluhem do své správy a tuto případně pronajal německé evangelické církvi, aby jí nemuseli v této době, kdy nemá velké ceny prodat.*“¹⁴³ Po nějaké době se tento návrh objevil znovu, ale staršovstvo jej zamítlo jako neproveditelný. V roce 1943 lanškrounské kazatelské stanici velmi pomohla synodní rada, když za ni zaplatila dluh 13 000 korun ze stavby modlitebny. Navíc byl prominut i dluh 5000 korun z Tolerančního fondu.

141 Kronika Jana Šilara, s. 21.

142 Viz např. Pavelková, Š. Čermná v proměnách staletí. Horní Čermná 2004, s. 74.

143 Zápis ze sborového shromáždění z 5. února 1939, AČES HČ, III-B-8.

Část sboru, včetně kazatelské stanice Kyšperk, byla po celou dobu války v protektorátu. To sebou přinášelo značné komplikace. Na druhou stranu to přispělo k většímu osamostatnění kazatelské stanice. Bylo jasné, že čermenský farář nemůže neustále přecházet hranici, aby mohl adekvátně sloužit kyšpereckým evangelíkům. Proto kazatelská stanice připadla k choceňskému sboru. V roce 1940 přišel do Kyšperka vikář Josef Voborník a stal se prvním zdejším kazatelem. V říjnu 1942 pak byla kazatelská stanice povýšena na filiální sbor – stále patřící pod Choceň.

Tím, že část hornočermenského sboru ležela v protektorátu, se sboru zmenšila členská základna. To znamenalo, mimo jiné, větší finanční zatížení členů sboru, neboť například služné pro duchovního muselo zůstat stále ve stejné výši. Na podzim 1940 se konal konvent chrudimského seniorátu, kde se řešila také čermenská otázka. Farář Trégl však nedostal propustku, takže se jednání nemohl zúčastnit. Zaslal tedy omluvný dopis a žádal, aby nebylo jednáno „o nás bez nás.“ Konventu se za čermenský sbor zúčastnili kurátor Č. Coufal a Jar. Šiller. Na konventu se rozhodlo o zřízení filiálního sboru v Kyšperku, k němuž patřilo 30 obcí z žambereckého okresu. Čermenští delegáti proti tomu protestovali, nic však nezmohli. Staršvostvo se tedy rozhodlo zaslat protestní dopis synodní radě.¹⁴⁴ Nešlo ani tak o to, že by se z dosavadní kazatelské stanice stal filiální sbor. Čermenští spatřovali problém v tom, že k filiálnímu sboru měli připadnout i evangelíci ve všech obcích, které byly v protektorátu, zejména v Dolní Čermné, ale také ve Verměřovicích, Mistrovicích, Dolním Dobrouči, Petrovicích či Jablonném. Synodní rada tedy rozhodla, že o situaci bude s čermenskými dále jednat. Evangelíci ve zmiňovaných obcích si měli do té doby sami vybrat, kam chtějí v budoucnu příslušet. Zřízení filiálního sboru bylo prozatím pozdrženo.

Z rozhodnutí ministerstva školství a národní osvěty, pod které církevní záležitosti spadaly, se měly církevní hranice upravit podle hranic protektorátu. Staršvostvo se přesto rozhodlo žádat o výjimku. Nejpalčivější byla stále otázka dolnočermenských evangelíků. Ti chtěli nadále chodit do kostela do Horní Čermné, nedostávali však propustky nutné k přechodu hranice.

144 Zázpis ze schůze staršovstva z 12. listopadu 1940, AČES HČ, III-B-9.

Válečná léta

Válečná léta však nepřinesla jen strádání. V těžké době se lidé často účastnili sborového života více než dříve. Některým formám práce válka paradoxně prospěla. „Rok 1939 znamená v dějinách mezník, jest to první rok kdy se sbor nachází v Říši. Ač rozdělen tím, že Kyšperk je v Protektorátu, přece znáti určité zcelení a sjednocení pro vnitřní práci. Zrušením všech spolků je usnadněna práce mezi mládeží. Nedělní škola je v dobrém chodu... Pro vyučování náboženství ve škole nesmí býti používáno Starého Zákona...“¹⁴⁵ Zákaz používání Starého Zákona pravděpodobně vycházel z nacistického antisemitismu. V dalších válečných letech ale se Starým Zákonem pracováno bylo. Zákaz tedy buď přestal platit, nebo nebyl dodržován.

V roce 1940 byla založena samostatná kazatelská stanice v Žamberku, kde bylo asi 40 evangelických rodin. Čermenský duchovní do Žamberka jezdil jednou měsíčně, častěji tam kázal br. Voborník z Kyšperka. Tamní evangelická komunita mohla využívat bývalou židovskou synagogu. Také v Jablonném nad Orlicí začala být pod vlivem Kyšperka organizována církevní práce s cílem založit kazatelskou stanici.

Válka s sebou samozřejmě přinesla řadu nepopulárních nařízení. Například muselo být zvoněno a vyvěšeny prapory k uctění památky padlých vojáků. Všichni členové staršovstva museli podepsat slib věrnosti vůdci Adolfu Hitlerovi a poslušnosti zákonů říše.

I na sborové budovy se samozřejmě vztahovala povinnost zatemnění či zřízení protiletectkých krytů. Sbor musel zajistit kryt pro všechny účastníky bohoslužeb. Protože se bohoslužby konaly výhradně o nedělích, kdy se ve škole nevyučovalo, mohl být pro tyto účely využit tam již zřízený kryt. Dne 16. ledna 1942 byly pro válečné účely odebrány dva zvony z kostelní věže. Jeden zvon se při sundávání z věže utrl a rozbil o dlažbu před kostelem. Na věži tak zůstal pouze větší z dvojice zvonů pořízených po první světové válce.

V době druhé světové války synodní rada požadovala zvýšení saláru. V říjnu 1942 přišel hornočermenskému sboru výměr na 3200 říšských marek ročně. V předchozím roce se vybralo na základě dobrovolnosti 1920 marek. Ačkoli staršovstvo vždy prosazovalo zásadu dobrovolnosti, tak nyní

145 Zpráva faráře sboru B. Trégla z výročního sborového shromáždění konaného 14. dubna 1940, AČES HČ, III-B-9.

muselo rozepsat repartici, aby se předepsaná částka sešla. Tato praxe pak pokračovala i v dalších letech. Nezdá se, že by nucená repartice vzbudila nějaký masový odpor. Přesto se někdy objevily problémy s placením saláru. Svou roli na tom samozřejmě měla i válka. Například v pokladní zprávě za roku 1943 se píše toto: „...Ačkoli u některých členů se mnohem hospodářské poměry zhoršily, splnili ochotně svoje finanční povinnosti. Naproti tomu někteří, u nichž se nic nezměnilo, neochotně nebo vůbec své závazky vůči sboru dosud nesplnili.“¹⁴⁶

Ačkoli válka výrazně ovlivňovala život lidí, chod sborového života jako takový nebyl narušen. Sbor nadále řešil problémy s pronájmem polí a míst na hřbitově, staral se o svůj majetek. I v době války byly rodiče napomínáni, aby dbali o mravní výchovu svých dětí. Ani nyní nepřestala být kritizována smíšená manželství. Roku 1943 padl na jedné ze schůzí staršovstva návrh, aby byl z církve vyloučen takový člen ze smíšeného manželství, který ponechá děti na výchovu církvi katolické. Roku 1944 následovalo rozhodnutí, že „člen vstupující do smíšeného manželství, který bude oddán v katolickém kostele a ponechá děti na výchovu církvi katolické bude bezpodmínečně vyloučen z naší církve.“¹⁴⁷Dále měli být vyloučeni také ti, kteří by svým způsobem života budili pohoršení, nebo ti, kdo by nechtěli platit příspěvky. V roce 1944 byla ze sboru skutečně vyloučena Jiřina Špičková z Výprachtic kvůli tomu, že své dítě nechala pokřtít u katolíků. Zdá se však, že situace se smíšenými manželstvími nebyla v Horní Čermné nijak kritická. V publikaci Církev v proměnách staletí se k období mezi dvěma světovými válkami o Horní Čermné píše jako o soudržném sboru, kde smíšená manželství jsou výjimkou.¹⁴⁸

K roku 1942 měl sbor 1080 duší. Do nedělní školy v té době chodilo až 170 dětí, což byl největší počet v celém seniorátu. Do mládeže chodilo kolem 70 mladých lidí. Mládež byla nadále aktivní a podílela se na sborovém životě. Například při úpravách zahrady během válečných let si vzala na starost prostranství kolem kostela. V březnu 1944 se v Horní Čermné konala zimní škola mládeže. Účastnila se jí zejména mládež ze sudetských sborů, se kterými se v této době spolupracovalo lépe, než se sbory v protektorátu. Přes všechno výše napsané se na sborovém shromáždění počátkem

146 Pokladní zpráva za rok 1943, AČES HČ, III-B-8.

147 Zápis ze schůze staršovstva ze 30. prosince 1943, AČES HČ, III-B-8.

148 Církev v proměnách času 1918–1968. Praha 1969, s. 115.

roku 1945 rozvinula bouřlivá diskuse o velkém zesvětštění života v církvi a o nekázni mládeže.¹⁴⁹

Ani v této dramatické době sbor nerezignoval na úpravy svých budov. Zrealizováno bylo zavedení vodovodu do fary, včetně zbudování koupelny. Znovu byla diskutována otázka zavedení případného vytápění kostela. Povedlo se udělat i rozsáhlejší parkové úpravy farské zahrady.

Válka s sebou přinesla hmotnou i morální bídu. Jan Šilar nejml. uvádí, že celá jedna pětina dětí narozených v posledních válečných letech byla nemanželských.¹⁵⁰ V koncentračních táborech přišli o život bratři Josef Lešíkar a Miloš Petřík. Josef Hejl padl při pražském květnovém povstání. *„Náboženská lhostejnost dále vzrůstala. Politická roztržičnost a nevraživost zašla i do našeho sboru. Bohoslužby byly méně navštěvovány, rovněž i biblické hodiny. Svoboda tolik očekávaná měla jinou podobu než se očekávalo.“*¹⁵¹

Počátkem roku 1945, když bylo jasné, že prohra nacistického Německa se blíží, vyzvala synodní rada sbory, které po válce chtěli stavět církevní budovy, aby už nyní, s předstihem, vše důležité projednaly a učinily potřebné přípravy, včetně zhotovení plánů. Hornočermenský sbor v této době počítal se dvěma většími akcemi. První měla být rozsáhlejší přestavba fary. Druhou měla být stavba sborového domu. Je tedy zřejmé, že církev do budoucna jasně počítala s prodejem školní budovy. Potřebovala však nadále velké prostory (dosud třída) pro shromažďování mládeže či sborová shromažďování. Po celý rok se o stavbě sborového domu hovořilo. V březnu 1946 byly vyvěšeny upisovací archy a začaly se scházet finance.

Nedlouho před koncem války, v souvislosti s blížící se frontou, se poprvé výrazněji prosadil tehdy mladý František Šilar, budoucí kurátor sboru a kronikář. *„Bratr František Šilar z Hor. Třešňovce č. 153 v dopise upozorňuje staršovstvo na válečné nebezpečí a žádá staršovstvo, aby se postaralo o bezpečné uložení sborového archivu, kde by byl více chráněn před ohněm a zničení...“*¹⁵² Staršovstvo na tento popud nechalo zhotovit bednu, do které byly archivní dokumenty uloženy. Bedna pak byla umístěna do kostela. František Šilar se již dříve zajímal o historii sboru. Z dopisu jasně vyplývá, že měl přehled, co se v archivu nachází. Žádal také o zapůjčení opisu kroniky (snad Szere-

149 Zápís ze sborového shromáždění 18. března 1945, AČES HČ, III-B-8.

150 Viz. Šilar, J. Pamětní listiny, Čermenský sbor v letech 1938–1948.

151 Tamtéž.

152 Zápís ze schůze staršovstava z 20. 2. 1945, AČES HČ, III – B-8.

mleyovy?), aby byl její obsah zachován i pro případ zničení archivu. Obavy o bezpečí archivu se naštěstí ukázaly být zbytečné. Ani události samotného konce války sborové budovy nijak nepoznámaly.

Převratné poválečné změny

Farář Trégl si na podzim 1945 vzal dvouměsíční dovolenou. Přihlásil se totiž na výpomoc v nově vznikajícím sboru v severních Čechách, odkud pocházel. Jelikož si ve válečných letech žádnou dovolenou nevybíral, bylo mu toto umožněno.

Když skončila druhá světová válka, a s ní násilné odtržení Kyšperka, musel být jasně stanoven poměr mateřského sboru ke kazatelské stanici. Za tímto účelem se 3. června 1945 setkala staršovstva obou sborů. Snahou tehdejšího seniora Řezníčka bylo, aby se Kyšperk stal samostatným sborem. Do svého osamostatnění měl administrativně nadále patřit pod Choceň, ačkoli logicky tíhnul ke svému mateřskému sboru – Horní Čermné. Stanoveny byly také hranice. Dolní Čermná a Petrovice měly patřit k Horní Čermné, zatímco Verrměřovice, Dolní Dobrouč a Jablonné ke Kyšperku. Duchovní obou sborů se navíc dohodli na vzájemném střídání ve výkonu bohoslužeb jednou za měsíc. Vikář Voborník rezignoval ze zdravotních důvodů ještě v roce 1945. Nahradil ho Vikář Václav Hrubý.

Přestože bylo dohodnuto, že dokud se kyšpercký filiální sbor nestane sborem samostatným, bude administrativně spadat pod Choceň, požádali kyšperectí v roce 1948, zda by mohli opět patřit pod Horní Čermnou, což jim bylo umožněno. Společně s nimi přešel administrativně pod čermenskou správu i po válce vytvořený sbor v Králíkách. V pohraničí kolem Králík dříve čeští evangelíci nežili, po odsunu německého obyvatelstva sem však přišlo nové české obyvatelstvo, včetně evangelíků. V následujících letech se církevní práce rozběhla nejen v Králíkách, ale také v Červené Vodě a Písařově. Vikář Hrubý v Letohradě¹⁵³ dlouho nepobyl. Za vyostřené situace roku 1951 ze sboru odešel. Nahradil ho farář Zbyněk Honzal. Roku 1953, když bylo nařízeno, že hranice seniorátů mají odpovídat hranicím krajů, se Letohrad definitivně odpoutal od svého mateřského sboru. Čermná zůstala v chrudimském, Letohrad připadl ke královéhradeckému seniorátu. Ještě

153 Název města se v roce 1950 změnil z Kyšperk na Letohrad.

3 roky spadal Letohrad jako filiální sbor pod Třebechovice a roku 1956, se i se svou rozsáhlou pohraniční diasporou, zcela osamostatnil.¹⁵⁴

Po válce nově stanovené hranice obvodu hornočermenského sboru byly vymezeny těmito obcemi: Bystřec, Orličky, Čenkovice, Výprachtice, Heřmanice, Herbortice, Laudon, Albrechtice, Sázava, Žichlínek, Luková, Kozínoha, Trpík, Kunžvald (dnes Anenská Studánka), Helvíkov, Damníkov, Rudoltice, Ostrov, Horní Dobrouč a Petrovice.. V řadě z obcí v tomto stále velmi širokém obvodu žádní evangelíci v roce 1945 ani v minulosti nežili. Jak se však brzy ukázalo, v souvislosti s velkými poválečnými přesuny obyvatelstva, měli se brzy evangelíci dostat i do mnoha dosud evangelickým živlem nezasažených obcí. Místo odsunutých původních německých obyvatel Lanškrounska sem přicházeli noví usedlíci. Mezi nimi byl i značný počet evangelíků, ať už měli kořeny v čermenském sboru, či v úplně jiném koutě republiky. Úkolem sboru bylo v tuto chvíli tyto lidi podchytit pro život ve zdejším evangelickém společenství. Největší díl práce připadl na bratry a sestry z Lanškrouna, kteří postupně mapovali situaci v jednotlivých okolních vesnicích. Nejvíce evangelíků se přihlásilo v Lukové. V dalších vesnicích se jednalo spíše jen o jednotlivce. Příliv nových usedlíků však ještě nebyl u konce. Samozřejmě, že i do vlastního města Lanškrouna se po válce přistěhovalo větší množství českých evangelíků. Práce v lanškrounské kazatelské stanici se tak značně proměnila. Farář Trégl přislíbil vykonat bohoslužby každou druhou neděli v měsíci dopoledne, odpoledne pak měl zajíždět do Lukové, kde se připravoval vznik kazatelské stanice.

Kromě konání bohoslužeb se farář Bedřich Trégl snažil ve všech těchto vesnicích vyučovat náboženství. Byl to však nadlidský úkol. K dispozici měl pouze jízdní kolo. V zimním období byl odkázán na pomoc některého člena sboru, který mu poskytl povoz. Protože se nedařilo sehnat tolik potřebný motocykl, bylo čistě na fyzických schopnostech faráře, kolik vesnic takto dokáže objezdit a zajistit tak výuku. Bylo zřejmé, že počet evangelíků na Lanškrounsku stoupl natolik, že se Lanškroun brzy stane samostatným sborem.

Ještě před koncem války se lidé začali skládat na pořízení nových zvonů. Po skončení války vyvstala naděje, že alespoň menší ze dvou zvonů zabave-

154 Podrobnější informace viz. Např. Církev v proměnách času 1918–1968. Praha 1969, s. 159–160, nebo na webových stránkách letohradského sboru: <http://letohrad.evangnet.cz>.

ných z hornočermenského kostela by se mohl vrátit zpět na věž. Odebrané zvony, které nebyly roztaveny, totiž byly soustředěny buď v Praze nebo v Hamburku a měly být postupně vráceny na původní místa. Velký zvon rozbítý při sundávání z věže byl roztaven zcela určitě. Snaha vypátrat druhý zabavený zvon však byla marná.

Brzy po válce se za ne příliš radostných okolností měly znovu protnout osudy čermenských a čenkovických evangelíků. Čenkovičtí Němci, stejně jako ostatní německé obyvatelstvo českých zemí, měli být z obnoveného Československa odsunuti. Proces odsunu začal bezprostředně po válce. Takto z Čenkovic museli odejít, až na výjimky, také všichni evangelíci. Vznikly značné zmatky ohledně toho, komu připadne majetek bývalého filiálního sboru. Nejprve měl připadnout čenkovickému národnímu výboru. Již v srpnu 1945 však byli do Čenkovic pozváni zástupci hornočermenského sboru, aby podepsali převzetí majetku do národní správy. V roce 1946 farář Trégl zjistil, že německá luterská církev před svým faktickým zánikem svůj veškerý majetek odkázala ČCE. Národní správa na Čenkovice tak byla uvalena neoprávněně. Hornočermenský sbor se tedy rozhodl spravovat majetek sám a vyčkat dalšího vývoje situace.

Po výzvě synodní rady začal farář Trégl pečovat o zbývající německé evangelíky, kterých bylo v první polovině roku 1946 stále ještě kolem stovky. Během roku však i tito lidé byli z Československa odsunuti. Koncem roku 1946 se staršovstvo rozhodlo, že nebude usilovat o získání majetku bývalého německého sboru. Správa tohoto majetku by totiž sbor velmi zatížila. Ani chrudimský seniorát, kterému sbor tento majetek nabídl, o něj nemohl pečovat. Chtíc nechtíc se tak nakonec čermenský sbor správy majetku ujal. Oficiálně mu však ještě ani na konci roku 1947 tento majetek nepatřil, ani jej neměl přidělen v národní správě.¹⁵⁵ V polovině roku 1947 požádalo pastvinářské družstvo v Čenkovicích o některé pozemky bývalého německého sboru. Výměnou nabízelo pozemky hodnotnější, takže s výměnou sbor souhlasil.

Že události po skončení války byly pro sbor skutečně převratné vystihuje nejlépe zpráva faráře Trégla z výročního sborového shromáždění počátkem roku 1946. „...*V uplynulém roce byli jsme svědky velikých převratů a změn, největších za 160 roků trvání sboru... Náš sbor značně vzrostl přistěhováním ze sborů jiných. Dříve byli jsme sborem soustředěným, po květnu*

155 Zápis ze schůze staršovstva z 22. 12. 1947, AČES HČ, III-B-8

jsme sborem diasporním – Lanškroun čítá 409 duší, Dolní Třešňovec 81, Albrechtice 28, Sázava 4, Žichlínek 16, Luková 107, Damníkov 38, Rudoltice 52, Ostrov 40. Jsou to přistěhovalci z našeho sboru a jiných. Dříve mateřský sbor čítal 1040 duší, teď zbývá asi 800 .. Náboženství učí bratr farář na 14 školách, 29¹⁵⁶ hodin týdně za omezených podmínek... ¹⁵⁷ Salár byl i po válce vybírán reparticí, dokonce byl o 20% navýšen.

V samotném hornočermenském sboru vlivem odstěhování řady členů znatelně poklesla účast na bohoslužbách. Odstěhování řady členů do nově se tvořících sborů v oblastech dříve obydlených Němci se rozhodně netýkalo jen čermenského sboru. Byl to (nejen) v ČCE typický jev postihující zejména vesnické sbory. Menší krizí prošlo v této době čermenské sdružení mládeže. Částečně to bylo způsobeno sňatky řady mladých lidí bezprostředně po skončení války (oddáno bylo 44 párů!), částečně se zde již začaly projevovat rysy poválečného uspořádání státu a vliv KSČ, když nově zřízený Jednotný svaz mládeže odlákal řadu mladých lidí.

V květnu 1946 se Lanškroun stal filiálním sborem. Značně se tak zmenšil obvod hornočermenského sboru. K Horní Čermné měly nadále patřit obce Horní a Dolní Čermná, Nepomuky, Horní Třešňovec, Petrovice, Jakubovice, Bystřec, Výprachtice, Orličky, Čenkovice a Heřmanice. Farář Trégl nadále v Lanškrouně vykonával bohoslužby dvakrát do měsíce. Lanškrounský sbor se stal samostatným 1. března 1948. Jeho prvním kazatelem se v červenci 1948 stal vikář Jaroslav Soběslavský, který v Lanškrouně působil až do 80. let.

V průběhu roku 1946 reagoval MNV Horní Čermná na dotaz sboru, zda má zájem o koupi školní budovy negativně. Obec opět uvažovala o stavbě vlastní nové školní budovy. Do té doby žádala sbor o prodloužení pronájmu. Jako již několikrát v minulosti, i tentokrát se postoj obce změnil a v roce 1947 už obec opět o koupi budovy bývalé evangelické školy měla zájem. Sborové shromáždění 20. dubna 1947 pak prodej školy schválilo. Synodní radou doporučený stavitel Reichel z Hradce Králové odhadl cenu budovy na 530 000 korun. Stavba sborového domu byla počátkem roku zahrnuta do pětiletého plánu.¹⁵⁸ Jednání o prodeji školní budovy se táh-

156 Pro srovnání: plný úvazek současného učitele ZŠ je 22 vyučovacích hodin.

157 Zápis ze sborového shromáždění 7. 4. 1946, AČES HČ, III-B-8

158 I stavební akce podnikané církví musely být již v této době (tedy již před oficiálním převzetím moci KSČ) zahrnuty do centrálního plánování - tedy pětiletky.

la téměř půl století a ve svém průběhu přinesla řadu nečekaných zvratů. O definitivním osudu školy se rozhodlo až po roce 1948.

V roce 1946 získal čermenský sbor Szeremleyovu čenkovicickou kroniku, kde se nachází celá řada cenných zmínek o počátcích čermenského evangelického společenství. Farář Bedřich Trégl se nabídl, že kroniku přeloží do češtiny. František Šilar, v této době již člen staršovstva, podal návrh, aby byla sepsána historie sboru, a tak doplněna kronika s tím, že se úkolu zhostí. Později byla na návrh Františka Šilara za tímto účelem jmenována několikačlenná letopisecká komise. Své zástupce v ní měli i Lanškrounští i Kyšperečtí, mládež, zpěváci i nedělní škola. Právě kolem vzniku letopisecké komise ovšem vznikla kontroverze mezi Františkem Šilarem a farářem Tréglem. Farář sdělil, že *„slíbený překlad kroniky německého sboru v Čenkovicích ponechá si pro sebe, sbor nechť si pořídí překlad jiný. Jako důvod uvádí, že nebyl navržen do letopisecké komise.“*¹⁵⁹

Osobní neshody mezi kazatelem a kronikářem, k jejichž podstatě se asi jen těžko dobereme, nebyly ničím novým. Objevily se již koncem války. Práce faráře Trégla musela být velmi náročná. Povýšením kazatelské stanice v Lanškrouně na filiální sbor se jeho povinnosti nijak nezmenšily. Počet členů lanškrounského filiálního sboru nadále vlivem přistěhovalectví narůstal.¹⁶⁰ Při tak náročné práci bylo zřejmě těžké se zavděčit každému. Proto, když se měla v roce 1947 konat volba faráře, konstatovalo staršovstvo, že dopředu nemůže zaručit příznivý výsledek voleb při kandidatuře nynějšího duchovního.¹⁶¹ Bedřich Trégl se v této době rozhodl, že do jara roku 1948 opustí hornočermenský sbor. Ani po tomto jeho rozhodnutí nebyl ve sboru klid. Další incident vznikl kvůli psacímu stroji. Stroj získalo sdružení mládeže patrně těsně po válce od MNV. Farář Trégl jej později odevzdal vojenskému velitelství ve Vysokém Mýtě z obavy, že by stroj stejně nebyl sdružení mládeže ponechán. Staršovstvo pak faráře vinilo, že o osudu stroje rozhodl sám, a požadovalo, aby jej nahradil. Ten to však odmítal. Na březen 1948 dostal Bedřich Trégl dovolenou, během níž se odstěhoval do svého nového působiště ve Strítěži.

159 Zápis ze schůze staršovstva 22. 9. 1947, AČES HČ, III-B-8.

160 Koncem roku 1947 měl Lanškrounský sbor 881 členů, to bylo o 10 více, než Horní Čermná – 871.

161 Zápis ze schůze staršovstva z 1. září 1947, AČES HČ, III-B-8.

V KOMUNISTICKÉ TOTALITĚ

Změny v novém politickém systému

Administrátorem sboru se, po odchodu Bedřicha Třégla, stal senior Řezníček. Zastupoval jej však vikář Hrubý z Kyšperka. Již při své první návštěvě v březnu 1948 doporučil Řezníček sboru, aby se ucházel o služby mladého nadějného vikáře Cardy z Kardašovy Řečice. Dne 15. srpna 1948 byl vikář Jiří Carda skutečně zvolen kazatelem v Horní Čermné. K volbě se dostavilo 358 z 575 hlasovných členů.

Jiří Carda s manželkou Marií se do Čermné přistěhoval 2. června 1948, tedy v době, kdy komunistická strana přebírala plnou kontrolu nad fungováním celého státu. Sám Jiří Carda hodnotil tuto dobu takto: *„Byla zahájena celá řada opatření k přeměně veřejného i soukromého života směrem k socialismu. To vše od začátku ovlivňovalo také život a práci celé církve i jednotlivých sborů. Mnozí s obavou hleděli vstříc budoucnosti, jak se bude utvářet vztah mezi státem a církvemi. Čermenský sbor jako dosud převážně zemědělský dostal se tak do proudu postupné socializace a kolektivizace zemědělství. Došlo k vytvoření Jednotného zemědělského družstva. Tímto směrem působil i pozdější kurátor sboru František Šilar... Přeměna způsobu hospodaření ze soukromého na kolektivní se neobešla bez obtíží, ale existenci sboru neohrozila...“*¹⁶²

Před nástupem nového duchovního hodlalo staršovstvo provést některé úpravy fary. Kromě jiného bylo nejdůležitější změnou zřízení sálu. Sál vznikl během roku 1948 v patře propojením 3 místností. Protože zřízení sálu a jeho vybavení židlemi a harmoniem si vyžádalo finanční náklady přesahující možnosti sborové pokladny, musel si sbor vzít půjčku 50 000 korun od synodní rady. Celkové náklady na zřízení sálu činily 101 156 korun. Aby byl do sálu v patře samostatný přístup, byl v roce 1949 k faře dobudován přístavek se schodištěm.¹⁶³ Zřízení sálu na faře bylo šťastným řešením ve

162 Carda, J. Pamětní listiny... AČES HČ, R-III-D-11.

163 Tento přístavek již dnes neexistuje, byl zbořen při generální přestavbě fary v devadesátých letech dvacátého století.

správné době. Stavba sborového domu nebyla v politických poměrech po únoru 1948 reálná. Navíc těžko říci, jak by církev později v těžké době zvládala údržbu další budovy. Sál na faře byl v zimních obdobích využíván k bohoslužebným i jiným shromážděním. Dlouhou dobu diskutované vytápění kostela tak přestalo být aktuální.

Po únoru 1948 synodní rada nedoporučovala školu prodat, neboť bylo zřejmé, že za změněných poměrů nebude možné vystavět sborový dům. Staršovstvo i sborové shromáždění se přesto rozhodlo prodej uskutečnit. MNV však absolutně nereflektoval odhadní cenu udovy a nabízel částku pouhých 100 000 korun, na které se sbor a obec dohodly v letech 1936 – 37. V následujících jednáních nakonec MNV přistoupil na kompromisní částku 350 000 korun. Smlouva o prodeji školy byla podepsána 9. června 1950. Peníze přišly sboru do hornočermenské kempeličky až v září 1951. Sbor se rozhodl 200 000 z obdržené částky bezúročně půjčit synodní radě. Později byla část peněz použita na úpravu budoucí modlitebny v Horním Třešňovci.

Na 28. října 1948 byly připravovány oslavy 110. výročí stavby chrámu. Ve stejný den se konala instalace nového čermenského kazatele. Státní svátek 28. října však hodlal náležitě propagandisticky využít také nový politický režim. V obci se měla konat oslava s veřejným poslechem rozhlasu. Jiří Carda se nakonec dohodl s okresním akčním výborem, že v případě, „*že by slavnost v kostele nebyla do 11 hod. skončena, ohlásí se shromáždění, že se koná veřejná oslava a kdo se míní zúčastnit, aby tak učinil.*“¹⁶⁴

V červenci 1948 přišel oběžník synodní rady týkající se pozemkového majetku sboru. Pozemky do 30 ha mohly, v případě souhlasu místní rol-nické komise, zůstat v majetku sboru. Ani ne za rok však bylo vše jinak. Okresní národní výbor stanovil, že pozemky budou od sboru vykoupeny státem a sbor si bude moci ponechat 1 ha. Staršovstvo se rozhodlo, že nejlepší bude ponechat si část lesa a farskou zahradu. Zároveň se staršovstvo rozhodlo podat proti těmto krokům státu odvolání.¹⁶⁵ Stát pozemky převzal k 1. říjnu 1949, ke stejnému datu dostali výpověď všichni dosavadní nájemníci polí a luk.

Po únoru 1948 nastala pro život celé společnosti kvalitativně opět zcela odlišná doba. „*Vedení státu převzala Komunistická strana Československa,*

164 Zápis ze schůze staršovstva z 21. října 1948, AČES HČ, III-B-8.

165 K tomu viz. Zápis ze schůze staršovstva z 25. dubna 1949, AČES HČ, III-B-8.

*jejíž vůdčí ideologií je marxismus - leninismus, ve své podstatě ateistický.*¹⁶⁶ Podle zákona č. 218/1949 Sb. O hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem byl po roce 1948 upraven vztah státu a církví. Duchovní začali být placeni státem, ačkoli jejich zaměstnavatelem nadále zůstala církev. Stát v podstatě nezasahoval do otázek učení církví. Zásadní změnou však byl dohled státu nad církvemi. Ten byl vykonáván prostřednictvím okresního církevního tajemníka. Od roku 1950 platila povinnost hlásit veškerá církevní shromáždění 3 dny předem na ONV. Výjimkou byly jen pravidelné nedělní bohoslužby, pohřby a pravidelné schůze staršovstva. Od následujícího roku pak museli duchovní při návštěvě jiného sboru vždy žádat o povolení ONV v místě svého bydliště i ONV pod které spadal sbor, kde měl kázat. Také veškeré opravy církeveních budov musely být schváleny ONV. Ve sborovém archivu se nachází doslova stohy těchto žádostí a povolenek nashromážděné za léta komunistické totality. Také například kandidátky před volbou staršovstva podléhaly schválení církevního tajemníka. Každoroční sborové dopisy podléhaly cenzuře.¹⁶⁷

Bohoslovci nemohli studovat v zahraničí. Faráři museli povinně absolvovat politická školení. Od roku 1950 musely všechny sňatky probíhat na úřadě, teprve po občanském sňatku mohla následovat svatební pobožnost. Od 1. ledna 1952 byly církví vedené matriky předány matričnímu úřadu. Od roku 1956 pak přešel pod správu obce hřbitov. Aby mohl farář nastoupit na sbor musel získat státní souhlas. Jeho udělení záleželo na libovůli konkrétního církevního tajemníka, jehož rozhodování ovlivňovala i Státní bezpečnost. Osoba uchazeče o státní souhlas byla tedy posuzována z politického hlediska. Farářům s protirežimními názory pak mohl být státní souhlas odebrán.¹⁶⁸

Pochopitelně, že v takto nastaveném systému se řada věřících začala obávat projevovat svou víru na veřejnosti z obavy z újmy ve svém zaměstnání nebo z obavy o budoucnost svých dětí. Někteří se víry zcela vzdali. Zdravé jádro však téměř ve všech sborech zůstalo a nenechalo se politickými poměry odradit. Lidé se často ještě více semkli a usilovně pracovali ve svých sborech.

166 Církev v proměnách času 1918–1968. Praha 1969, s. 19.

167 Ta rozhodně nebyla pouze formalitou. Například v roce 1956 nebyl schválen sborový dopis ohledně výběru saláru. Členové staršovstva tak všechny členy sboru museli obejít a informovat ústně.

168 K otázce vztahů státu a církve v komunistickém systému viz. Církev v proměnách času 1969–1999. Praha 2002., s. 25 a dále.

Kazatelská stanice Horní Třešňovec¹⁶⁹

Již v tolerančním období žila v Horním Třešňovci skupina evangelíků. Skupina se po celou dobu aktivně účastnila sborového života v Čermné. Před druhou světovou válkou pak byla tato skupina posílena, když v Třešňovci několik rodin českých evangelíků zakoupilo zemědělské usedlosti. Zde je potřeba připomenout, že Horní Třešňovec byl vsí ze dvou třetin německou. „*Církevního života se nadále zúčastňovali v kostele v Horní Čermné, který byl vzdálen asi 3 km. A mohli tak za války udržovat kontakty s česky mluvícím společenstvím... Přes kopec chodila skupinka převážně mladých lidí na bohoslužby, na náboženství i na setkání mládeže*“¹⁷⁰

Po skončení druhé světové války byla drtivá většina německého obyvatelstva z Třešňovce odsunuta. Vesnice byla brzy dosídlena českým obyvatelstvem z blízkého i vzdálenějšího okolí. Mezi nimi přišli samozřejmě i evangelíci, většinou z Čermné, ale i odjinud. S nárůstem počtu evangelíků se logicky objevila touha po shromažďování v místě bydliště. Shromáždění byla konána „nejprve v rodinách č. 98 a 97, později v opuštěné hospodě U Fibigrů.“¹⁷¹ Čermenský farář do Horního Třešňovce dojížděl dvakrát do měsíce.

Pochopitelně, že se evangelíci snažili pro svoje shromažďování získat odpovídající budovu, což v dosídlované vesnici nemusel být větší problém. Snaha o koupi bývalé české menšinové školy nebyla úspěšná. V roce 1950 se naskytla možnost odkoupení rodinného domku č. 136 za 20 000 korun. Ten byl podle plánu církevního architekta Bareše přebudován na modlitebnu kazatelské stanice v Horním Třešňovci. V modlitebně se nacházel také byt pro kostelníka. Tím se na dlouhou dobu stal bratr Čeněk Špindler, důchodce, který se přistěhoval z Chrudimi. Celkový náklad přestavby činil

169 Pasáží o kazatelské stanici v Horním Třešňovci je narušen dosavadní chronologický výklad. Varianta souhrnného pojednání o tamní evangelické komunitě se však zdála být lepší, než rozdělení textu dle jednotlivých časových etap.

170 Text vložený do báně věže v roce 2007, Martínek, M. Kazatelská stanice Horní Třešňovec. Celá kapitola této práce věnující se kazatelské stanici v Horním Třešňovci do značné míry vychází ze zmíněného textu Miloše Martíňka. Ten byl doplněn dalšími informacemi a přepracován. Původní části Textu M. Martíňka jsou uváděny jako citace.

171 Tamtéž.

kolem 150 000 a měl být hrazen z peněz získaných prodejem bývalé hornočermenské evangelické školy.¹⁷² Modlitebna byla otevřena a posvěcena za přítomnosti synodního seniora Viktora Hájka v srpnu 1953. Budova i chod kazatelské stanice byl financován hornočermenským sborem. „*Neobešlo se to ani bez pokusu rozdělit utvářející se společenství ze starousedlíků, příchozích z Horní Čermné i odjinud. Nejvíce rozkolu se snažili vnést ti, kteří se sborového života nezúčastňovali.*“¹⁷³ Již v létě 1948 požádalo 35 členů ČCE z Horního Třešňovce o odtržení od Horní Čermné a připojení k Lanškrounu. Zdá se dokonce, že až právě tyto snahy motivovaly ostatní třešňovecké, respektive čermenský sbor ke zřízení kazatelské stanice v Horním Třešňovci.

Spor kolem třešňovecké kazatelské stanice negativně ovlivnil vztahy mezi lanškrounským a čermenským sborem. Situace došla v roce 1949 tak daleko, že byla stanovena rozhraničovací komise. Ta měla stanovit, které části Horního Třešňovce připadnou k Lanškrounu a které zůstanou Čermné. Přenést rozhodnutí jednotlivých rodin o příslušnosti k tomu, či onomu sboru na mapu, však bylo značně komplikované. Vznikla tak dost kuriózní mapka s mnoha „výhryzy“ jednotlivých stavení v obci zachovaná ve sborovém archivu. K Lanškrounu v této době připadlo 32 domovních čísel, k Čermné 20. Opakované snahy o dohodu znovu a znovu narážely na neochotu kompromisu z jedné či druhé strany. Neshody nakonec musela řešit i Synodní rada ČCE. V roce 1956 sepsal lanškrounský a čermenský sbor dohodu o Horním Třešňovci. O zajištění bohoslužeb se měli rovným dílem podělit faráři obou sborů. Na chod ostatních záležitostí měla dohlížet mezisborová komise.¹⁷⁴

„Život v kazatelské stanici: dvakrát za měsíc přijížděl – a dosud pravidelně přijíždí – na odpolední bohoslužby bratr farář z Čermné, o svátcích se třešňo-

172 Ze zatím prozkoumaných materiálů není zcela jasné, jak byla stavba modlitebny skutečně uhrazena. Jisté je, že zbyly nějaké dluhy, což by bylo v rozporu s financováním z peněz nabytých z prodeje školy. Zápisy ze schůzí staršovstva jsou v této době poměrně kusé a nevnášejí do věci světlo. Nabízí se vysvětlení, zda sbor o peníze utržené z prodeje školy nepřišel při měnové reformě v roce 1953. Tedy v době, kdy třešňovecká modlitebna ještě nebyla dostavěna. Jisté je, že dluh ze stavby modlitebny nakonec v roce 1957 zaplatila synodní rada.

173 Martínek M. Kazatelská stanice...

174 Viz zápis o schůzi staršovstva z 2. ledna 1956 a přiložená listina. AČES HČ, III-B-9.

*všti zúčastňovali shromáždění v Horní Čermné, děti se scházely pravidelně odpoledne a mívaly vánoční nadílku. Doba kulturní revoluce i jiné převýchovné veřejné akce poznamenávaly i shromáždění ve Třešňovci. Studující mládež a někteří z jejich rodičů se zúčastňovali shromáždění méně, aby děti neměly problém při výběru dalšího studia.*¹⁷⁵

Budova modlitebny potřebovala pravidelnou údržbu, později i rozsáhlejší opravy. A to v době, kdy život kazatelské stanice spíše umdlával. Když zemřel kostelník, uvolnil se byt. Několik pokusů o jeho nové obydlení nepřineslo úspěch. Velká shromažďovací místnost byla v zimním období obtížně vytopitelná. Lanškrounský sbor se na zaopatřování kazatelské stanice nechtěl podílet.¹⁷⁶ Čermenský sbor ponechal otázku další existence kazatelské stanice více – méně na jejích členech, kteří se rozhodli rozsáhlejší úpravy modlitebny neprovádět. Shromáždění však nezankla. O rekonstrukci se znovu začalo uvažovat až po roce 1989. Cílem bylo vytvořit menší, snadněji vytopitelnou místnost pro shromažďování. Ta vznikla úpravou někdejšího bytu. „Nejvíce byla budova poznamenána celkovou vlhkostí, opadávala omítka, rozšiřovala se houba, bylo nevyhovující sociální zařízení, voda ze studny byla nevyhovující.“¹⁷⁷ Problémy s vlhkostí byly řešeny již od 50. let, nikdy se je ale nepodařilo nadobro odstranit.

„Shromáždění bylo méně navštěvováno a členové kazatelské stanice se zúčastňovali sborového života v Horní Čermné nebo v Lanškrouně. Rekonstrukce modlitebny byla prováděna postupně svépomocí, na opravu přispěla Obec v Horním Třešňovci částkou 100 000,- Kč. Oprava věže byla financována z daru Jeronymovy jednoty. Některé dokončovací práce byly provedeny a spolufinancovány pravidelnými účastníky bohoslužeb. O budovu modlitebny a její okolí se starají presbyter Ladislav Marek a br. Miloš Martínek V současné době se k pravidelným bohoslužbám dva krát v měsíci shromažďuje v malém sále průměrně 10 lidí.“¹⁷⁸

175 Martínek, M. Kazatelská stanice...

176 K tomu např. Zápis ze schůze staršovstva z 24. června 1973, AČES HČ, III-B-10. Třešňovec byl stále bolavým místem vztahů mezi lanškrounským a čermenským sborem.

177 Martínek, M. Kazatelská stanice...

178 Martínek, M. Kazatelská stanice...

Léta stagnace

V době působení faráře Jiřího Cardy v Čermné bylo podniknuto mnoho sborových zájezdů, jichž byl bratr farář výborným organizátorem. Byl to jeden z mála nových druhů sborové práce, kterým se v dobových podmínkách dařilo. Kromě tradičních návštěv jiných sborů ČCE byly uspořádány i zájezdy do zahraničí (NDR, Západní Berlín, Maďarsko, Rumunsko, Polsko). Nejen v Berlíně, ale i jinde byly navázány kontakty s potomky exulantů z doby protireformace.

Roku 1954 havaroval Jiří Carda na motocyklu. Kvůli úrazu nemohl několik měsíců vykonávat své povolání. Trvalé následky úrazu si pak vyžádaly opakované ozdravné pobyty. Manželům Cardovým se v době jejich působení v Čermné narodili děti Petr, Marta a Jan.

V Čenkovicích se v roce 1948 znovu rozběhl církevní život. Přistěhovalo se sem totiž několik českých evangelických rodin. Bohoslužby byly konány pravidelně jednou v měsíci. Účastnili se jich i věřící z Jablonného. Farář Carda tam obvykle jezdil na kole, což nebylo v zimě možné, proto se v zimním období bohoslužby nekonaly. Protože počet účastníků na bohoslužbách byl malý, scházeli se na faře a kostel zůstal nevyužitý. V roce 1950 žilo v Čenkovicích 10 evangelíků. Během 1. poloviny 50. let jejich počet vzrostl téměř na dvojnásobek. Na rozdíl od Lanškrounska se však v Čenkovicích nedalo počítat s rozsáhlejším dosídlením obce. Její horská poloha předurčovala mnoho zdejších chalup k úplnému zchátrání, další pak k rekreačním účelům.

Ačkoli pozemky v Horní Čermné byly sboru dávno zabrány, pozemky v Čenkovicích mu zatím patřily. Protože však nebylo možné zajistit jejich obdělávání, byly nabídnuty místnímu MNV. Až v březnu 1953 se kostel a fara v Čenkovicích staly oficiálně majetkem sboru ČCE v Horní Čermné. Ačkoli fara byla dřevěná starší budova potřebující údržbu, stála na atraktivním místě v horách. Brzy se tak objevili zájemci o pronajmutí nebo koupení fary k účelům rekreace. V druhé polovině 50. let začalo být zřejmé, že tamní malá komunita se o budovu fary nedokáže sama postarat. Navíc se z Čenkovic odstěhovala rodina Matějkova, která budovu dříve spravovala. V roce 1958 tak byla budova pronajata rodičovskému sdružení jedenáctiletky z Lanškrouna. Nájemce se zavázal provádět nutnou údržbu budovy a platit pojistky. V roce 1960 žádalo sdružení rodičů, aby mu byla budova předána do vlastnictví. Než stačil sbor zareagovat, přišel výměr na základě

vládního nařízení, a fara byla zabrána do socialistického vlastnictví. Počet věřících v Čenkovicích se postupně zmenšil. Později se poslední evangelíci scházeli v místnosti na MNV, která však pro tyto účely zcela nevyhovovala, neboť se v ní nedalo topit. Sborový život v Čenkovicích ustal na počátku 60. let.

Poslední smutnou kapitolou byl osud čenkovického kostela. V roce 1961 požádal sbor v Brandýse nad Orlicí, zda by mu nemohl být zapůjčen zvon z Čenkovic. Čermenští nejprve zvažovali možnost přemístit zvon na vlastní věž. Protože by se však svým laděním ke stávajícímu zvonu nehodil, byl zvon z Čenkovic nakonec zapůjčen do Brandýsa. V roce 1977 pak o zvon umístěný stále v Brandýse projevil zájem sbor v Semtěši. Ani do Semtěše nebyl zvon prodán, pouze bezplatně zapůjčen.

Samotný nevyužívaný kostel pochopitelně začal chátrat. V říjnu 1961 přišel dopis z MNV Čenkovice, aby církev budovu uzamkla a zabezpečila. Do kostela totiž opakovaně vnikli nepovolání návštěvníci a demolovali zbylý inventář. Pro sbor se nabízelo řešení předat kostel místnímu MNV. Seniorátní výbor doporučoval raději kostel zbourat, než aby jeho nové využití budilo pohoršení. Synodní rada však rozhodla, že budova má být pronajata podniku Česko-moravský len, který o ni, jako o skladiště, projevil zájem. Případnému posměchu mělo být zabráněno odstraněním všeho, co připomínalo dřívější náboženské využití stavby. To však bylo a je, už vzhledem k charakteristické podobě stavby zvenčí, dost dobře neproveditelné.¹⁷⁹ Podnik Česko-moravský len kostel několik let využíval. Poté byl předán do správy MNV. Protože však kostel nadále pustl, v roce 1970 byl prostřednictvím tisku podán inzerát na jeho prodej. Kostel získal pan Brýdl z Lanškrouna, který ho vlastní dodnes. Interiér si adaptoval pro vlastní potřeby. Zvenčí kostel nedoznal zásadních změn. Po někdejších evangelickém hřbitově v bezprostředním okolí kostela už dnes nejsou téměř žádné pozůstatky. Paradoxně až nedlouho před pádem komunistického režimu, v roce 1984, byly pozemky a lesy bývalého čenkovického německého sboru zabrány oficiálně státem. Do té doby patřily hornočermenskému sboru, ale obhospodařoval je (a užitek z nich měl) státní statek v Lanškrouně a Čs. státní lesy.

Přestože bylo jasně řečeno, že komunistická totalita ovlivňovala značně negativně sborový život, nemůžeme říci, že by hned v roce 1948 nastal

179 K tomu zápis ze schůze staršovstva ze 7. prosince 1961, AČES HČ, III-B-10.

nějaký dramatický zlom. Až v roce 1960 se objevuje tento stručný zápis: „*Pokles účasti na nedělních shromážděních, zaznamenaný jinde už delší dobu, nastává už i u nás. Důvod – nedělní práce a brigády.*“¹⁸⁰ Všechny druhy shromáždění a zavedených sborových podniků nadále fungovaly. Účast na nich se sice zmenšovala, ale pozvolna. Počátkem 50. let zanikl sborový zpěv, to ale přímo nesouviselo s politickou situací. Rodiny nadále posílaly své děti do nedělní školy i na náboženství, nadále byly konány konfirmace. Vyučování náboženství bylo v minulosti povinné pro všechny školní děti, pak byla zavedena nepovinná výuka, nakonec museli oba rodiče podat řediteli písemnou žádost, pokud chtěli, aby jejich dítě chodilo na náboženství. Počet dětí se tak (opět postupně) značně snížil. V zápise o schůzi staršovstva z 9. září 1952 se objevuje alarmující zpráva: „*Sdružení mládeže mělo zahájit činnost, nepřišel však nikdo.*“¹⁸¹ Nedlouho na to skutečně sdružení mládeže zaniklo. Několik pokusů o jeho obnovení v průběhu dalších let vždy po krátké době skončilo neúspěchem.

Zdá se, že v případě práce s dětmi a mládeží nastal velký úpadek na přelomu 50. a 60. let. Během tří let poklesl v chrudimském seniorátu počet dětí chodících na náboženství z 1200 na 500.¹⁸² Náboženská výchova dětí tak stále více ležela na rodinách. To, že se početní stavy církve začaly snižovat a církev musela bojovat o každého jednotlivce se projevilo také v tom, že členové neplatící salár přestali být vylučováni z církve s nadějí, že opět naleznou cestu k aktivní účasti na sborovém životě. V ČCE obecně tak na členských seznamech zůstávalo hodně lidí neúčastnících se sborového života. Malým sborům totiž hrozilo nebezpečí zrušení. Ze stejného důvodu synodní rada vyzývala faráře, včetně duchodců, aby zůstávali na svých místech. Projevovала se totiž snaha likvidovat sbor, pokud farář odejde.

Změnil se také způsob sborového hospodaření. „*Hospodaření sborů bylo uvedeno v soulad s hospodařením veřejných organizací, t. j. Pokladní deník a rozpočet podléhá kontrole a schválení nejen církevních nýbrž i státních orgánů.*“¹⁸³ Dosud byla běžná praxe shromažďovat finance pro jednotlivé konkrétní podniky ve zvláštních fondech. Počátkem roku 1954 se staršovstvo dohodlo, že dosud existující fondy na opravu kostela, úpravu hřbitova, na

180 Zápis ze schůze staršovstva z 1. října 1960, AČES HČ, III-B-9.

181 Zápis ze schůze staršovstva z 9. září 1952, AČES HČ, III-B-9.

182 Zápis ze schůze staršovstva ze 7. března 1961, AČES HČ, III-B-10.

183 Carda, J. Pamětní listiny...

zvony, na sborový dům a na pohřební vůz budou zrušeny, neboť není naděje na uskutečnění těchto akcí v dohledné době. Peníze z fondů pak byly použity na splátku dluhu u Letohradského sboru. Znamenalo to rezignaci na jakékoli odvážnější investice.

Stavební úpravy v nadějném i beznadějném období

Po celá šedesátá léta se hovořilo o nutnosti oprav na kostele. Bylo nutné zrekonstruovat krytinu, udělat novou omítku a vyměnit okna (dosud byla původní z roku 1839). Na snahách staršovstva o provedení rekonstrukce se plně projevovala jeho bezmocnost v tehdejším politickém i nefungujícím hospodářském systému. Sbor v této době nebyl soběstačný k financování rozsáhlejších stavebních akcí. Byl tak do značné míry odkázán na dary či půjčky z Jeronymovy jednoty nebo dalších celocírkevních fondů. I kdyby se podařilo získat finance, bylo potřeba získat souhlas okresního církevního tajemníka. Dalším problémem potom bylo shánění podniku schopného a ochotného požadovanou práci odvést a v neposlední řadě sehnání vhodného materiálu. Než se podařilo skloubit všechny tyto faktory, uběhla řada let. K dokreslení situace jeden příklad za všechny: Když se rozhodovalo o podobě nové fasády kostela, po všeobecné diskusi byla většina pro hladkou omítku, kterou navrhoval architekt. Protože však nebylo možné sehnat odpovídající písek, musel kostel dostat omítku hrubou.

Ukázalo se, že dosavadní hodiny na věži již fungují špatně a výhodnější než je opravovat by bylo pořídit nové. Protože církev by k pořizovací částce 50 000 korun musela platit ještě 80% daň, vyšel jí vstříc MNV, na který se daň nevztahovala. Vzal objednávku na sebe a uspořádal na pořízení hodin celoobecní sbírku. Zároveň s pořízením hodin bylo zavedeno zvonění na elektrický pohon.

Celá generální oprava kostela byla zrealizována v roce 1968. Řada prací byla prováděna brigádnicky. Celkové náklady činily 300 000 korun. Sbor dostal dar z Jeronymovy jednoty. Bezúročná půjčka od synodní rady pak byla v několika následujících letech poměrně rychle splacena.

Postupné uvolňování politických poměrů vrcholící rokem 1968 mělo pochopitelně velký ohlas a podporu také v ČCE a projevilo se i na životě čermenského sboru. V roce 1966 byla průměrná účast na bohoslužbách 90 lidí, roku 1967 100 a roku 1968 dokonce 115. Celkový počet členů sboru

v roce 1968 byl 729. Na náboženství bylo v roce 1968 přihlášeno 34 dětí proti 12 a 19 v minulých letech. Mírně stoupla i účast dětí na nedělní škole. Naopak mládež nadále nevyvíjela žádnou činnost. Roku 1968 se konal 1. sjezd rodu Šilarů.

V první polovině 70. let pak, v souvislosti s tzv. „normalizací“ došlo k opětovnému utužení komunistické moci a tím i k potlačení vydobytých svobod. V životě čermenského sboru se nová doba projevila postupným snížením účasti na shromážděních dospělých i dětí. Například v roce 1973 tak na náboženství chodilo již jen 9 dětí. Největší krize pak nastala v osmdesátých letech, kdy byla průměrná účast na nedělní škole jen 4 děti. Komunistický režim snažící se o své utužení opět více zasahoval do církevních záležitostí. Například na neděli 22. 12. zakázal okresní církevní tajemník konání bohoslužeb, neboť byla vyhlášena pracovní neděle. Sbor si poradil po svém: plánovaná dětská vánoční besídka byla ohlášena jako biblická hodina a normálně se uskutečnila. V roce 1976 byl kurátorem zvolen František Šilar – v této práci často citovaný badatel v oboru historie. Kurátorem se stal na mnoho dalších let. V roce 1983 si farář Jiří Carda v 62 letech požádal o důchod. Ve sboru nadále působil jako pracující důchodce.

Když se ve 2. polovině 70. let ukázalo nutné vyměnit krytinu fary a udělat novou omítku, situace byla podobná jako v případě nedávné rekonstrukce kostela. Nedostatkový materiál a další komplikace akci několik let brzdily. Úpravy proběhly v roce 1977. Řada prací byla opět vykonána brigádnicky. Celkové náklady činily 200 000 korun, které sbor v následujících letech splácel.

Na počátku 80. let se začalo uvažovat o formě nové výmalby v kostele. Akademický malíř Rada ze Synodní rady předložil návrh výmalby kostela v několika odstínech zelené. V průčelí měl být symbol kříže. Ukázalo se však, že kříž byl stále mnoha členy sboru vnímán nikoli jako symbol křesťanství, ale pouze symbol katolicismu. Kříž získal podporu převážně u mladé generace. Obecně však úvahy o umístění kříže v interiéru vzbudily mnoho negativních ohlasů. Návrh Miroslava Rady byl schválen, ovšem otázka kříže či jiného motivu v průčelí zůstala zatím otevřená.¹⁸⁴ Výmalbu interiéru včetně nátěru lavic, kazatelny a varhan provedl čermenský malíř Kamil Mareš v letech 1981–82. Jako náhradní variantu později Miroslav

184 Konkrétní ohlasy z diskuse na sborovém shromáždění 12. 7. 1981 viz. AČES HČ, III-B-10.

Rada navrhl emblém bible a kalicha v hořícím keři. Ten pak skutečně doplnil zelený interiér kostela. Část členů nebyla se zelenou výmalbou spokojená. Studené odstíny nepůsobily právě uklidňujícím dojmem. V první polovině 90. let pak byla opět otevřena diskuse, jestli by místo plamenů nemohl být v průčelí velký kříž.

V roce 1982 byla podél silnice, pod vedením kameníka Mareše z Lanškrouna, brigádnicky postavena nová zídka. Akce byla provedena ve spolupráci s MNV. Ten pak položil chodník a zařídil zřízení kovového plotu na zdi.

V roce 1983 uplynulo 200 let od založení čermenského sboru. Do vestibulu kostela byla k této příležitosti pořízena deska z mramoru, na níž byla vyryta jména všech dosavadních kazatelů sboru. S příchodem dalších kazatelů v pozdější době byla deska doplněna o další jména a zároveň musela být rozšířena. Samotná slavnost 200 let existence sboru se konala 25. 9. 1983. Dopoledních bohoslužeb se zúčastnilo kolem 400 lidí, odpoledního programu asi 200. Hlavním hostem a řečníkem byl synodní senior Hájek. František Šilar měl přednášku na téma počátky sboru. Vyzdvihnuta byla úloha prvních uherských farářů. Na slavnosti promluvili také faráři z Maďarska.

V roce 1984 byla zrealizována další stavební úprava kostela – pokrytí špice věže měděným plechem. Postaveno muselo být lešení, které mělo celkem 16 podlaží. Na akci sbor opět získal bezúročnou půjčku 150 000 korun. Při sundávání báně na věži byly objeveny historické pamětní listiny vložené do ní při stavbě věže před 100 lety. Staršovstvo rozhodlo nejen listiny do báně znovu uložit, ale vypracovat jejich pokračování mapující dějiny sboru v dalších obdobích. Práce na textu byla rozdělena takto: František Šilar období 1884–1918, Jan Šilar 1918–1948, Jiří Carda 1948–1984. Pamětní listiny s doplňky byly vloženy do pouzdra z měděného plechu a uloženy do báně 11. září 1984.¹⁸⁵

Konec jedné éry

Kazatel Jiří Carda nastoupil na sbor 1. července 1948, tedy v době, kdy se utvářela komunistická totalita, která negativním způsobem ovlivňovala

185 Kromě zmíněných listin byly do báně vloženy ještě další spisy: Kniha oúčtův o stavbě kostela od Františka Duška, Opis kroniky Jana Šilara, a práce Františka Šilara Štěpán Szeremley – druhý čermenský duchovní a Varhanáři a nevarhanáři.

také život církve.¹⁸⁶ Při svém odchodu z Čermné v roce 1987 sepsal br. farář zprávu, ve které své zdejší působení hodnotí. Přestože doba církvi nepřála, některé její aktivity byly omezovány, čermenský sbor zůstal živý. Během působení br. fr. Jiřího Cardy se povedlo opravit faru i kostel.

Statistiky uvádějí, že koncem 80. let byla průměrná účast na nedělních shromážděních 50 lidí, v Horním Třešnovci 8. Fungovala nedělní škola a biblické hodiny. Náboženství ve škole vyučováno nebylo, křtů a svateb bylo málo. Tradiční bolestí byla malá účast při večeři Páně. Od roku 1976 nebyla ve sboru konfirmace. Roku 1984 se však podařilo dát dohromady skupinu dokonce devíti mladých lidí, která byla o rok později konfirmována. Pěvecký sbor v této době neexistoval, při pohřebních shromážděních zpívali zpěváci z lanškrounského evangelického sboru. V roce 1985 měl sbor celkem 589 duší.

Ne úplně lichotivé statistiky však sborový život v této době plně nevystihují. Na faře se pořádaly různé přednášky (cestopisné, historické). Každoročně byly pořádány také sborové výlety. Udržovány byly přátelské vztahy s Rixdorfem. Roku 1985 se v Horní Čermné konala celocírkevní konference Evangelického díla, při které zde kázal synodní senior ThDr. Miloslav Hájek. V neděli 30. června dopoledne se v kostele sešlo 400 účastníků konference a členů sboru! Stravování zúčastněných bylo zajištěno v sokolovně, ubytování na MNV v Dolní Čermné a v rodinách.

Roku 1987 podal br. farář Carda rezignaci a chtěl s manželkou sbor opustit k 30. září 1987. Vedly ho k tomu zdravotní důvody, navíc chtěl odejít z činné služby v roce několika rodinných výročí: 40 let od nastoupení duchovenské práce a 40 let od svatby.

Staršovstvo tedy bylo postaveno před úkol najít nového kazatele. V této souvislosti je důležité si uvědomit, jak byli Cardovi s čermenským sborem spjatí. Hodně úkolů zajišťoval farář zcela sám, do všeho byl zasvěcen. Nyní byla chvíle, aby také presbyteři více přiložili ruku k dílu.

Situace se začala vyvíjet nadějně, když sbor přímo, i prostřednictvím seniorátu a synodní rady, začal jednat s br. vikářem Tomášem Trusinou z Jihomoravského seniorátu. Ten zrovna ukončil vojenskou službu a byl tak vhodným kandidátem pro působení v Čermné. 10. února 1987 přijel

186 Následující části této práce jsem psal v roce 2007 jako text do báně věže mapující období 1984–2007. Pro účely publikace Historie evangelické církve v Čermné byly z tohoto textu vypuštěny některé nezapadající pasáže, část textu byla naopak drobně upravena a aktualizována.

na schůzi staršovstva, kde došlo k dohodě, že se stane naším novým kazatelem v případě, že to schválí Synodní rada a krajský církevní tajemník v Hradci Králové. Synodní rada souhlasila. Krajský církevní tajemník v Brně však požadoval, aby Trusina nastoupil na některý sbor už od 1. dubna. Synodní rada proto požádala br. faráře Cardu, zda by uvolnil čermenskou faru dříve, než původně plánoval. Manželé Cardovi se tedy museli odstěhovat do Chrudimi, kde žila jejich dcera Marta, předčasně. Zvládli to však v daném termínu, přičemž na faře zůstalo pouze několik jejich věcí, které měly být odvezeny později.

V tento moment scházel už jen souhlas z Hradce Králové. Krajský církevní tajemník si k jednání pozval oba faráře – Cardu i Trusinu. Výsledek jednání byl pro všechny zainteresované šokem: Tomáš Trusina souhlas nedostal, aniž byl uveden důvod! Pouze jeden z drobných střípků tehdejší politiky státu vůči církvím.

Hornočermenský sbor byl 6 měsíců uprázdněný. Od dubna do konce září 1987 dojížděl obětavě na bohoslužby a pohřby br. farář Carda z Chrudimi. Ten také, se souhlasem staršovstva, nechal v Kostnickým jiskrách otisknout inzerát, že uprázdněný sbor hledá nového duchovního. Na tento inzerát se přihlásila diakonka Dagmar Ondříčková.

Oficiální rozloučení Cardových se sborem se konalo 22. března 1987. Dopoledních bohoslužeb se zúčastnilo 118 lidí. Odpolední vzpomínkové besedy s promítáním diapozitivů dokonce 160. Manželé Cardovi v pozdější době Čermnou rádi navštěvovali a udržují s některými členy sboru dodnes přátelské kontakty.

Dagmar Ondříčková byla v době, kdy reagovala na hornočermenský inzerát, seniorátní diakonkou v Libereckém seniorátu. 12. května 1987 přijela poprvé do Čermné, kde se zúčastnila schůze staršovstva. Při své další návštěvě 14. června zde poprvé kázala. Staršovstvo se s diakonkou dohodlo, že, dostane – li státní souhlas, nastoupí do našeho sboru. 13. září byla sestra diakonka Ondříčková všemi 15 přítomnými členy staršovstva zvolena kazatelkou. Krajský církevní tajemník jí udělil souhlas na 1 rok, pro další rok se později muselo znovu žádat. Na hornočermenskou faru se nová kazatelka nastěhovala 6. října. 8. listopadu se konala slavnostní ordinace sestry diakonky. Vykonal ji člen synodní rady Josef Hromádka z Olomouce. Bohoslužbám bylo přítomno asi 200 bratří a sester.

Od doby, kdy začalo ubývat účastníků bohoslužeb, začala být diskutována otázka, jak zlepšit slyšitelnost v kostele. Varianty počítající s posunutím

stolu Páně mezi lavice nebo přepažením kostela pod kruchtou nebyli realizovány. Prosté výzvy k tomu, aby lidé sedali v předních lavicích, nebyly účinné. V roce 1988 došlo v kostele k instalaci reproduktorů a zesilovače. Zejména starší členové sboru to velmi uvítali. Příjemné to je i pro kazatele, který nyní nemusí tolik namáhat hlasivky. Úkolu se zhostil br. Ladislav Marek (HČ 50). Přátelé a příznivci z Rixdorfu nám při svých návštěvách věnovali dva mikrofony. Zařízení bylo poprvé odzkoušeno při bohoslužbách 17. dubna. Od té doby reproduktory fungovaly až do roku 2006, kdy v souvislosti s celkovou rekonstrukcí interiéru kostela byly vyměněny za nové. Bylo zvažováno (a odzkoušeno) také ozvučení sálu na faře. Nakonec však bylo rozhodnuto, že na sále je slyšet dobře a že by zde ozvučení bylo zbytečné.

Čermenský sbor navázal kontakty s potomky emigrantů z pobělohorského období.¹⁸⁷ První sborový zájezd do Rixdorfu pro asi 40 účastníků vedli manželé Cardovi již v roce 1969. Kontakty s tamními členy církve Jednoty bratrské se rozhojňovaly také díky jejich faráři Abertu Schönleberovi a později Theodoru Clemensovi. V roce 1987 proběhly v Berlíně oslavy 250 let založení Rixdorfu. Výstava s názvem Exulantem z lásky ke kalichu, která byla k tomuto účelu uspořádaná, byla týden ke shlédnutí i v Čermné. V roce 1988 v Čermné natáčela západoberlínská televize záběry pro dokumentární film o 250ti leté historii vystěhovalců do Rixdorfu. Na natáčení se podíleli také „písmáci“ František Šilar a Jan Šilar. Ve stejném roce (1988) byla podepsána partnerská smlouva mezi městem Neukölln a městem Ústí nad Orlicí, která zahrnuje Rixdorf a Horní Čermnou.

Začátkem prázdnin roku 1988 se v Horní Čermné konal již 2. sjezd rodu Šilarova. V kostele při této příležitosti proběhl varhanní koncert a 3.7. zde byl sjezd bohoslužbami slavnostně zakončen. 9. října roku 1988 se konala slavnost 150. výročí posvěcení kostela. Kurátor František Šilar zde promluvil o historii spojené se stavbou a vysvěcením. Zajištěn byl společný oběd v sokolovně pro všechny účastníky. Několik členů staršovstva připravilo k této příležitosti v jedné místnosti na faře zajímavou výstavku dokumentů, knih, bohoslužebných potřeb a fotografií z minulosti sboru. Při dopoledních bohoslužbách došlo k nedorozumění, kdy zahraniční hosté, neznalí našeho bohoslužebného pořádku, opustili kostel předčasně, aniž mohlo být

187 O exulantech a vzniku osady Rixdorf viz. kapitola Nekatolíci v období rekatolizace.

dáno požehnání. Ve zprávě za rok 1988 píše k této události Dagmar Ondříčková toto: „*Příprava slavnosti i její průběh vyvolaly konflikt mezi sestrou diakonkou a některými staršími. Ježto nebyl ukončen smírně, odchází sestra diakonka ze sboru.*“

Tato událost se stala spíše spouštěcím mechanismem konfliktu mezi částí staršovstva a kazatelkou, než že by byla hlavním důvodem jejího pozdějšího odchodu. Sestra diakonka se jevila jako kvalitní kazatelka, nebyla však úplně konvenční a do čermenského vesnického tolerančního sboru příliš nezapadla.

11. prosince se konala schůze staršovstva, které se účastnili také senior Jaroslav Gregor, seniorátní kurátorka Naděje Mandysová a farář Zejfart z Vysokého Mýta, který byl seniorátním výborem ustanoven jako poradce sestry diakonky. Při této schůzi byla projednávána konfliktní situace ve sboru. Na sborovém shromáždění 19. února 1989 kurátor František Šilar situaci shrnul následovně: „...*po oboustranné dohodě staršovstva a s. diakonky Ondříčkové ukončí s. diakonka ke dni 30. dubna 1989 svou diakonskou službu v našem sboru. S. Ondříčková bude vykonávat svou službu na jiném místě. Bude to přemístění v rámci pravomoci Synodní rady Českobratrské evangelické církve.*“ Část staršovstva tedy prosadila, aby D. Ondříčková odešla ze sboru o půl roku dříve, než se původně počítalo (r. 1987 byla zvolena na dva roky).

Účast na nedělních shromážděních (i dětí na NŠ) byla v době působení s. Dagmar Ondříčkové stejná jako dříve za faráře Cardy. Nově se konaly biblické hodiny také v Dolní Čermné u br. Jana Šilara 187, přičemž účast na nich byla překvapivě větší než v Horní Čermné na faře. 23. dubna 1989 se konala konfirmace 4 mladých lidí.

Dagmar Ondříčková v Horní Čermné kázala naposledy 14. května 1989. Poté odešla do sboru v Bukovce. Byť okolnosti jejího odchodu byly poměrně pohnuté a dramatické, sestra Ondříčková nezahořkla a později sbor opět navštívila i posloužila slovem božím.

Staršovstvo tedy dalo přednost uprázdnění sboru před setrváním diakonky Ondříčkové. Od počátku roku ale jednalo s farářem Miroslavem Hejlem z Jičína. Ten si nejprve nechal nějakou dobu na rozmyšlenou, nakonec však souhlasil, že do Čermné nastoupí. Trvalo však téměř celý rok, než se br. Hejl stal novým duchovním v Čermné. V mezidobí byl sbor administrován z Lanškrouna br. vikářem Markem Vančou. Ten kázal v Horní Čermné jednou měsíčně, v Horním Třešňovci dvakrát měsíčně a účastnil

se biblických hodin v Horní i Dolní Čermné. Miroslav Hejl v Čermné poprvé kázal 29.7. 1989, za faráře byl sborovým shromážděním zvolen 19. listopadu a následně získal státní souhlas. Pro některé závazky v jičínském sboru se mohl plné správy u nás ujmout až od 1. ledna 1990. Po celou dobu svého působení v Čermné sem pouze dojížděl, trvalé bydliště měl s rodinou v Kostelci nad Orlicí.

OBDOBÍ PO ROCE 1989

Impuls k novým aktivitám

Jak již bylo řečeno, měl komunistický režim negativní vliv na sborový život. Na postupné ustávání některých druhů sborové práce v období po druhé světové válce však měly vliv i jiné faktory. Farář Carda spatřoval tyto příčiny: „Život na vesnici se postupně přibližuje městu, čím dál tím více lidí dojíždí autobusy do závodů ve městě, kde je vystaven vlivu nového již ne tradičně církevního prostředí. Lidé se angažují v různých zájmových organizacích, mají již méně času. Také škola tu má svůj vliv. Zavádí se práce na směny, lidé si zvyšují svou kvalifikaci při různých školeních. A tam, kde není ryzí víry, kde jsou lidé členy církve jenom ze setrvačnosti, dochází k duchovnímu zmatku...“¹⁸⁸ Nutno říci, že čermenský sbor se v tomto ohledu nijak nevymykal. Obdobná situace byla i v ostatních sborech. Jaký by byl stav církve koncem 80. let v případě demokratického vývoje Československa po druhé světové válce se nedozvíme.

Koncem roku 1989 došlo v Československu k převratným změnám. Padl komunistický totalitní režim. Pro církev to znamenalo konec omezování veškerých jejích aktivit. Kurátor sboru František Šilar novou situaci ve sboru v souvislosti s politickými změnami ve své zprávě z 22.2. 1990 hodnotí těmito slovy: „Máme mnoho nedostatků. Neměli jsme křty, požehnání sňatků, vyučování náboženství. Je tu však naděje do budoucna. S velikou nadějí jsme uvítali změněné poměry v našem státě, že padla moc totalitního režimu, že se nám i církvi bude lépe dýchat. Máme opět svého kazatele, kterého máme rádi. Účast na biblických hodinách se velmi zvýšila. Od počátku roku byly 2 křty, bylo zahájeno vyučování náboženství...“

Nová doba s sebou přinesla také některé nové otázky a obavy, zejména o dalším vztahu církve a státu, některé z nich se při dnešním zpětném pohledu nepotvrdily. Ve zprávě z roku 1990 se kromě výčtu pozitiv objevuje také toto: „Obětavost je dobrá, zatím spíše stoupající... Dnes se však dá ne-

*snadno odhadnout, jak obětavost ovlivní inflace, případně nezaměstnanost... Myslíme si, že by stát měl církev stále podporovat... Obstarávat například čermenský sbor a lanškrounský jedním kazatelem bychom viděli jako nedosta-
tečné... Podobné by to bylo asi s kazatelem s vedlejším zaměstnáním...“*

Již zmíněné změny znamenaly nový impuls pro sborový život v Horní Čermné. Začali se ho účastnit také lidé, kteří dříve neměli odvahu přicházet, nebo chodili jen nepravidelně. Průměrná účast na shromážděních stoupla z 51 (1989) nejprve na 64 (1990) a později dokonce na 73 (1991). Také do nedělní školy začalo chodit více dětí (1989 byla průměrná účast 11, 1990 již 15 dětí). Obnoveno bylo také sdružení mládeže, tomu se však příliš nedařilo. Konfirmace se stávají pravidelnými (přibližně každé 2 roky). Každoročně bylo pokřtěno několik dětí či dospělých. Masový nárůst církevních sňatků se ale nekonal. Přes veškerou možnost svobodného setkávání nebylo revolucí 1989 nijak výrazně ovlivněno dlouhodobé ubývání počtu členů sboru. Je totiž způsobeno vymíráním starší generace. Ta mladší se v této době ale více zapojuje do života sboru. Sbor se nyní může lépe zapojovat do života celé obce. Není problém organizovat přednášky, zájezdy do zahraničí a podobně.

Br. farář Hejl na čermenskou faru dojížděl. Obvykle přijel v neděli ráno na bohoslužby a po nich se vracel zpět do Kostelce. V týdnu zde pobýval nejčastěji od středy do pátku. Instalační slavnost se konala 8. dubna 1990. Kromě seniora Gregora se jí účastnila řada farářů ze sousedních sborů i dva římskokatoličtí duchovní. Nový kazatel, který vždy rád poukazoval na své čermenské kořeny, se se sborem dobře sžil. Ukázal se být také dobrým organizátorem sborových zájezdů a výborným průvodcem, kdy využíval své znalosti němčiny. Už roku 1990 se jelo do Berlína – Rixdorfu, kam se nyní konečně mohlo podívat více členů sboru. Další ze zájezdů byl do Rakouska. Zájezdy byly populární i v dalších letech působení faráře Miroslava Hejla. Roku 1990 byla za účasti početné skupiny z Rixdorfu v budově Dětského domova v Horní Čermné odhalena pamětní deska manželů Hartwigových, zakladatelů sirotčince.

Roku 1992 ukončil své dlouholeté působení ve funkci kurátora sboru br. František Šilar. Jeho služby byly oceněny udělením funkce čestného kurátora. Na první schůzi nového staršovstva byl jeho nástupcem zvolen br. Miroslav Šilar (z HČ 191).

Často diskutovaným tématem na schůzích staršovstva se stala budova bývalé německé evangelické fary v Čenkovicích. V červnu roku 1991 byla

sboru vrácena do vlastnictví. Budova využitelná jako rekreační objekt až pro 25 osob však vyžadovala alespoň základní rekonstrukci. Největším problémem byla propojenost této dřevěné stavby s rekreačním areálem Tesly Lanškroun, především pak její závislost na vytápění ze sousedního objektu. Mezi budovami se dá procházet proskleným tunelem. Staršovstvo se rozhodlo, že budovu bývalé fary bude po nejnnutnějších úpravách pronajímat k rekreaci. Úpravy se týkaly zejména střechy, která byla poškozena při odstřelování skály v souvislosti se stavbou tesláckého areálu, zabudování střešních oken a výměny bojleru. Po těchto úspěšně provedených opravách (v ceně 118 000 Kč) mohl objekt sloužit k rekreaci. Kromě „cizích“ rekreatů byl objekt využíván také členy sboru. Příjemná byla například zimní rekreace nedělní školy. Od 1.1. 1995 byla budova pronajata cestovní kanceláří Atlas-Moravia, Blansko za 25 000 ročně s tím, že budou provádět běžnou údržbu.

Další již roku 1992 diskutovanou otázkou bylo případné navrácení zvonu z Čenkovic, který byl zapůjčen do sboru v Semtěši. Ve sboru se totiž začaly objevovat hlasy, že by bylo vhodné doplnit stávající 1 zvon na věži hornočermenského kostela dalšíma dvěma. Pozapomnělo se však na to, že zvon ze Semtěše by se však k tomuto účelu nehodil, protože jeho ladění je zcela jiné. Na návrh br. Františka Duška (HČ 45) byl zřízen fond na zvony, na kterém koncem roku 1991 bylo 7 072 Kč. Tyto úvahy pěkně dokreslují opět získanou svobodu a vůli podnikat nové akce. Sbor se tedy již neomezuje pouze na nejnnutnější údržbu svého majetku! Pořízení zvonů je spíše záležitostí prestiže a není to věc nijak levná. Fond na zvony byl tedy zřízen, ale objevovaly se také hlasy, že by sbor měl věnovat více pozornosti spíše generální rekonstrukci fary. Předběhneme – li sled událostí, můžeme konstatovat, že nakonec byly úspěšně zrealizovány obě akce a to v poměrně krátké době.

V létě roku 1993 měli v Tiscích u Čermné tábor evangeličtí skauti z Brna. Od té doby sem brněňští skauti jezdí každoročně, přičemž se účastní nedělních bohoslužeb. Někdy, zejména v zimních měsících, přijíždějí také na faru.

Od začátku roku 1994 mají účastníci nedělních bohoslužeb po jejich skončení možnost posedět a pobesedovat při kávě, čaji a pečivu. „Kafárna“ se brzy stala velmi populární. Využívá se přitom prostor presbyterny. Sestry mají rozděleny služby, které spočívají v zajištění pečiva a obsluhy. Z peněz, které se vyberou – tzv. kafefond – jsou financovány nákupy do sborové ku-

chyňky, později také odměna mládeži za úklid sborových prostor.

Od roku 1994 je obnovena činnost chrámového pěveckého sboru. Dirigentem je Daniel Dušek. Pěvecký sbor je smíšený, zpívá a spolutvoří liturgii při bohoslužbách o hlavních svátcích, již tradičně při velkopátečních a adventních nešporách. Dále vystupuje během roku při pohřebních shromážděních, takže k nám už nemusí pro tyto účely přijíždět zpěváci z Lanškrouna. Repertoár našeho pěveckého sboru zahrnuje skladby ze všech historických údobí - od středověkých gregoriánských chorálů až po soudobé skladby.

Br. farář Hejl navázal vztahy s novým katolickým farářem Pavlem Seidlem z Dolní Čermné. V neděli 21.1. 1996 se v evangelickém kostele konaly historicky první ekumenické bohoslužby. Po nich následoval rozhovor a pohoštění na faře. Již 24. 1. téhož roku se konaly druhé ekumenické bohoslužby – ve farním kostele sv. Jiří v Dolní Čermné, po nich bylo opět sejítí na faře. Od toho roku se ekumenické bohoslužby konají obvykle dvakrát ročně až do současnosti – jednou v katolickém, jednou v evangelickém kostele. Káže obvykle hostující farář. Účast na nich v současnosti není tak velká, jako při těch prvních, ale jsou to příjemná setkání. Tradice pokračovala i v době administrace sboru Pavlem Rumlem. Dříve nepředstavitelná komunikace a spolupráce vedle sebe žijících církví tak byla zahájena. Za působení br. fr. Jakuba Kellera se několikrát sešly mládeže z Horní a Dolní Čermné. Setkání, rozhovor a diskuse s katolickým duchovním pak Jakub Keller zařazuje jako součást přípravy konfirmandů.

Úprava fary

Od roku 1994 začínají jednání ohledně velké opravy budovy fary. Fara byla postavená před sto lety a poslední stavební úpravy uvnitř objektu byly provedeny před 50 lety. Bylo tedy jasné, že rekonstrukce je nutná a že to bude velká akce. Staršovstvo (i sborová shromáždění) trávilo mnoho času diskusí na téma, jak nejlépe do budovy, jejíž rozměr je dán, umístit dispozici bytu kazatele a sborových prostor. Problémem samozřejmě byly také finance na plánovanou rekonstrukci. Diskuse se brzy stala poměrně dramatickou. Předmětem sporu bylo, zda ponechat bohoslužebnou místnost v patře nebo zda ji přemístit do přízemí, kde by ale musela být menších rozměrů. Farář Miroslav Hejl prosazoval koncepci bytu v patře a sborových prostor

v přízemí. Argumentoval především obvyklostí takového uspořádání na jiných farách. Část staršovstva vytýkala kazateli, že prosazuje své názory proti rozhodnutí většiny, která vzhledem k finanční situaci sboru považovala jeho návrh za nevhodný. Diskuse na téma přestavby fary proběhla také na výročním sborovém shromáždění 24. března 1996. Ve své zprávě za rok 1995 se br. farář Miroslav Hejl vyjadřuje následovně: „*Když část staršovstva nepřijala tyto argumenty přijímané jinde v církvi, tak to pokládám za svůj neúspěch... Když někdo někde neuspěje, bývá zvykem, že resignuje, což jsem také staršovstvu a sboru oznámil. Je to ovšem také z důvodů zdravotních.*“

Později (18. 10. 1996) ale Miroslav Hejl navrhl staršovstvu, že by ve sboru nadále pracoval na částečný úvazek, dokud by se nenašel nový duchovní ochotný nastoupit na jeho místo, nejdéle však do 31. 12. 1997. Staršovstvo se rozhodlo s touto otázkou obrátit na celý sbor. Při sborovém shromáždění konaném 8. prosince 1996 se konala opakovaná volba faráře, která byla podle nové úpravy církevního zřízení pro faráře-důchodce každoroční. Členové sboru mohli zvolit a) variantu - souhlasím s návrhem, aby bratr farář Hejl byl ve sboru ČCE v Horní Čermné kazatelem na 1/2 úvazku. Nebo b) variantu - nesouhlasím s návrhem, aby bratr farář Hejl byl ve sboru kazatelem na 1/2 prac. úvazku, jsem pro uprázdněný sbor. Těsná většina se rozhodla pro variantu b a Miroslav Hejl nebyl zvolen.

Sbor se tedy rozhodl zůstat po dobu rekonstrukce fary uprázdněný. Ke konci roku 1996 ukončil br. farář Hejl službu. Od 1. 1. byl sbor administrován br. farářem Pavlem Rumlem z Letohradu. V prosinci 1996 podal br. kurátor Miroslav Šilar rezignaci na svou funkci. Novým kurátorem byl zvolen br. Jiří Marek (z HČ 168).

Působení br. faráře Hejla v Čermné tedy neskončilo právě idylicky. Jak už ale bylo napsáno, doba, kdy zde sloužil, byla v souvislosti s pádem komunistického režimu charakteristická rozvojem některých nových sborových aktivit. Br. farář hrál také významnou roli při pořádání přednášek a jiných akcí ve sboru i v obci. Také kontakty s rixdorfskými byly v této době - i kazatelovým přičiněním - intenzivní. Svůj neúspěch v otázce přestavby fary však bral br. farář velmi osobně, což negativně ovlivňovalo ostatní sborový život a vedlo až k jeho nezdání. Vypjaté vztahy mezi (nyní již bývalým) kazatelem a částí sboru přetrvávaly ještě nějakou dobu po jeho odchodu. Ve zprávě administrátora za rok 1997 je konstatováno: „*Několik velice trpkých zážitků připravil administrátorovi bývalý farář sboru.*“ Později vášně přirozeně vyprchaly a br. farář Hejl Čermnou několikrát příležitostně

navštívil. V říjnu 2003 proběhla při schůzi staršovstva diskuse nad dopisem br. faráře Miroslava Hejla. Bývalý kazatel zpracoval své osobní zápisky z doby svého působení v Čermné. Prezentoval je jako kroniku sboru a žádal za ni odměnu. Staršovstvo k této práci přiložilo a do archivu Synodní rady zaslalo následující stanovisko: „*Staršovstvo FS ČCE v Horní Čermné nepovažuje tento spis za kroniku sboru, nýbrž za subjektivní pohled autora. Kronika sboru by vyžadovala přehlednější členění, které by odlišilo život sboru od osobních iniciativ a rodinných vztahů kazatele. Kronika by měla být prosta jednostrannosti pohledu autora zvláště v případě neshod mezi farářem a staršovstvem.*“

V roce 1996 do Čermné zavítala jáhenka Renata Šilarová z Plzně. Nějakou dobu pobývala na faře a třikrát také kázala. Čestný kurátor br. František Šilar ji oslovil, zda by nechtěla v Čermné působit. 6.9. staršovstvo souhlasilo s její případnou kandidaturou na místo kazatele. Současně také podalo inzerát do Českého bratra, že hornočermenský sbor po přestavbě fary během dvou let hledá kazatele. V říjnu 1996 poslala jáhenka Šilarová dopis, že ze zdravotních důvodů nemůže kandidovat na místo kazatelky v Čermné. Po dobu rekonstrukce fary byl tedy sbor administrován br. farářem Rumlem ze sousedního Letohradu. Velkou odpovědnost na sebe vzalo staršovstvo.

Po určité době se změnila finanční situace sboru, což umožnilo rozhodnutí o velkorysejší rekonstrukci fary s bytem nahoře a sborovými prostory v přízemí. S rekonstrukcí fary se započalo koncem října roku 1997. Projekt vypracovala projektová kancelář ing. Němce. Rozpočet stavby byl 3, 200 000 Kč. V době zadávání stavby měl sbor na kontě necelý milion korun. Proto se zpočátku počítalo pouze s výstavbou bytu pro kazatele v poschodí. Nakonec se však podařilo shromáždit dostatek financí, aby fara mohla být přestavěna celá. Staršovstvo ve výběrovém řízení vybralo firmu Stavební podnik Lanškroun. Dohled nad stavbou nabídla zdarma sponzorským způsobem firma Stapos Lanškroun. Bylo také rozhodnuto, že péči o lesy v Čenkovicích, které byly sboru vráceny, bude obstarávat firma Optima Lanškroun. Navíc byla podepsána Smlouva o smlouvě budoucí v záležitosti prodeje čenkovické fary. Obě posledně zmíněná rozhodnutí byla důležitá z hlediska financování nákladné rekonstrukce fary. Část lesa v Čenkovicích byla firmou Optima vytěžena. Čistý výtěžek z této akce byl 570 000 Kč. Pálení větví po těžbě a výsadbu nových stromků vykonali členové sboru při několika brigádách. Fara v Čenkovicích, dosud pronajímaná za 25 000 Kč ročně, byla nakonec prodána za 630 000 Kč. Ne příliš vysoká prodejní cena bývalé fary byla ovlivněna jednak stářím a stavem objektu,

jednak jeho úzkou provázaností se sousedním rekreačním areálem Tesly Lanškroun (voda, topení, odpady). Z celocírkevních prostředků dostal náš sbor dar 200 000 Kč, z Tolerančního fondu pak půjčku 400 000 Kč.

Sbírka na opravu fary byla vyhlášena od roku 1995. Celkem se při ní vybralo 1 031 338 Kč. Z toho 706 768 Kč věnovali členové sboru. Ze zahraničí jsme obdrželi dary 108 424 z Rixdorfu, 35 219 Kč ze Schweinfurtu a 3 229 Kč od návštěvy z USA. Lanškrounský sbor věnoval 35 000 Kč a Obecní úřad Horní Čermná 30 000 Kč. Na opravu přispěli také čermenští spoluobčané či rodáci, kteří, ač se sami sborového života aktivně neúčastní, chtěli přispět na opravu díla svých předků. Mimo sbor bylo vybráno (včetně zahraničních darů) 324 552 Kč.

V prvním patře byl vybudován byt kazatele o dispozici 3 + 1 a dva hostinské pokoje se sociálním zařízením. V přízemí vznikl prostorný vestibul, bohoslužebná místnost, presbyterna, kancelář a sociální zařízení. Celá budova byla opatřena novými rozvody elektřiny, vody i odpadů. Objekt byl zateplen a dostal novou fasádu. V době, kdy byla fara slavnostně otevřena, činil dluh sboru necelých 500 000 Kč. Díky obětavosti členů sboru byl však poměrně brzy umořen a sbor mohl začít pomýšlet na další úpravy na půdě fary, v jejím okolí, nebo v interiéru kostela.¹⁸⁹

Během realizace přestavby fary se většina bohoslužeb konala i v zimním období v kostele. Pouze při největších mrazech sbor využíval prostory obřadní síně na Obecním úřadě v Horní Čermné, které bezplatně umožnilo užívat zastupitelstvo obce. Nedělní škola se konala v obecních prostorách pravidelně. Veškeré zařízení a vybavení fary bylo před zahájením stavebních prací vystěhováno na farskou půdu. Provizorní kancelář vznikla ve stavební buňce umístěné nad silnicí vedle kostela. Zde se také scházeli konfirmandi a mládež.

Sbor byl administrován až do konce srpna 1998. Br. farář Ruml pokračoval i ve výuce náboženství ve škole, ke konfirmaci připravil skupinku konfirmandů, vedl také biblické hodiny. Staršovstvu navrhl možnost kandidovat na volbu nového kazatele vikáře Jakuba Kellera. V této době staršovstvo nechalo vypracovat odbornou restaurátorskou zprávu o varhanách a jejich barevném zpracování, od které se později odvíjela jejich úprava.

189 Většina uvedených dat o opravě fary byla přejata z proslovu sestry Hany Šílarové, předneseném při slavnostním otevření fary 29. 11. 1998. Hana Šílarová se jako členka staršovstva i prostřednictvím firmy Stapos na rekonstrukci významně podílela.

Současný život sboru

S příchodem nového kazatele Jakuba Kellera a jeho rodiny na oprave- nou faru začalo pro sbor nové období. Mladý duchovní sebou přinesl řadu nových impulsů. Po delší době se fara stala skutečně živou budovou i přes týden. Jakub a Tereza Kellerovi měli v době svého příchodu do Čermné syny Matyáše a Mikuláše, později se jim narodily dcery Dorothea a Ester. Zrekonstruovaná fara navíc umožňuje ubytování hostů, ať už jednotlivců, rodin či skupin mládeže.

Jakub Keller s rodinou se nastěhoval na nově zrekonstruovanou faru 24.srpna 1998. První adventní neděli 29.listopadu 1998 se dopoledne za účasti synodního seniora Pavla Smetany konaly slavnostní bohoslužby s vysluhováním svatě večeře Páně a následně otevření fary s připomenutím 160. výročí postavení kostela, při kterém promluvila s. Hana Šilarová a br. Jan Carda. Při odpoledních bohoslužbách byl farář Jakub Keller synodním seniorem ordinován k službě Slova a Svátostí a uveden do služby sboru seniorem Milošem Hübnerem.

V souvislosti se sbírkou na pořízení nových zvonů rozhodlo staršovstvo na jaře 2001 zahájit přípravy k doplnění dvou zvonů k 220. výročí vydání tolerančního patentu. Zvony odlila zvonářská dílna Marie Tomáškové- -Dytrychové z Brodku u Přerova, výtvarnou výzdobu navrhl ak. arch. Jan Trubač, zavěšení a technické vybavení provedla firma Baroko Rostislava Bouchala z Brodku u Přerova, elektrický pohon namontoval J. Kopečný z Olomouce, přívod elektrického proudu zajistil Ladislav Marek ml. z Horní Čermné 242. První zvonění a slavnostní bohoslužby se konaly 13. a 14. října 2001. O obnovení bití hodin se při té příležitosti postaral Miloš Dušek z Horní Čermné 14.

Současný stav zvonů je tedy následující:

zvon	ladění	průměr (cm)	hmotnost (kg)	texty a výzdoba
velký nový	A1	94,5	490	Chválu vzdejte Hospodinu. Ž107,1 K 220. výročí vydání Tolerančního Patentu.
malý nový	D2	70,0	220	Hlahol Bohu celá země. Ž 66,1 Z daru Karen a Raymonda Duškových z Texasu.
střední starší	C2	80,2	325	Tento zvon pořízen byl Léta páně 1924 dobrovolnými dary údů sboru tohoto. Oslavujte Hospodina. Žalm 106,1 (reliéf kalicha a bible)

Od roku 2001 začíná být aktuální otázka úpravy interiéru kostela. Ukazuje se, že zelená výmalba nebyla úplně nejšťastnější. Zejména apsida s prosvítajícími staršími malbami vypadala nevzhledně. Motiv bible a kalicha se přes opakované pokusy o jeho zvýraznění „ztrácel“ v okolních plamenech. Jeden z pokusů o zvýraznění motivu skončil nešťastným zamalováním okna v apsidě. To vypadalo tak nevzhledně, že muselo být po nějaké době vyměněno.

Paní restaurátorka a akademická malířka Veronika Balcarová byla požádána o provedení restaurátorských sond v kostele. Později byly vypracovány dva návrhy na možné restaurování přední části apsidy. 1. 9. 2002 po bohoslužbách proběhlo hlasování, při kterém bylo rozhodnuto 45 hlasy pro původní - starší variantu výzdoby. Proti bylo 6 hlasů, 3 členové se zdrželi hlasování. Znak bible a plamenů Ducha byl tedy odstraněn a první etapa restaurátorských prací v apsidě byla zahájena. V roce 2005 se začalo s úpravou interiéru kostela, byla brigádně otlučena vlhká omítka. Odborné firmy následně provedly odvětrání zdiva, obnovení omítek a nové elektrické rozvody. Všechny tyto práce vyústily v roce 2006 ve výmalbu celého kostela podle návrhu Veroniky Balcarové. S výmalbou byly sladěny i lavice, okna a dveře, které jsou nyní tmavě hnědé. Do lavic bylo nainstalováno 130 kusů topných těles ECOSUN. Několik lavic umístěných pod kruchtou bylo odstraněno, čímž v zadní části kostela vznikl příjemný volný prostor. V roce 2007 pak byly dokončeny restaurátorské práce v apsidě. Následujícího roku restauroval Hynek Merta nátěr kazatelny a lavic v kulatině. V roce 2006 byly zbourány již delší dobu nepoužívané záchodky přistavěné ke kostelu.

Ještě než se začalo pracovat na výmalbě kostela, byla zrestaurována skříň varhan a opraven varhanní stroj.¹⁹⁰ Samotný varhanní stroj pocházel z roku 1915. Byl vyroben firmou Tuček z Kutné Hory. „*Je známo, že varhanářská firma Tuček často zachovávala starší varhanní skříně a do nich osazovala nové varhanní stroje. Příkladem jsou právě varhany v Horní Čermné.*“¹⁹¹ Skříň byla postavena pro dřívější varhany z roku 1858 firmou Hanisch.

Vůbec prvním krokem k restaurování varhanní skříně bylo odstranění dekorativních ozdob napadených červotočem koncem 80. let. Restaurátorskou prací byl pověřen Hynek Merta. První průzkum provedl v roce 1999. Vlastní restaurátorské práce pak proběhly v následujících dvou letech. Již v této době se počítalo s novou výmalbou celého kostela, proto byla skříň s interiérem citlivě sladěna. Dostala podobu z roku 1858. Současně s restaurátorskými pracemi probíhala oprava varhanního stroje. Prováděla ji firma Ivana Červenky z Jakubovic a byla dokončena roku 2002.

Již koncem roku 2001 byla vystěhována část půdy, kde bylo naplánováno vybudovat prostory pro NŠ a mládež. Vestavba byla realizována firmou STAPOS Lanškroun. Prostory v podkroví byly otevřeny 2. 12. 2002. Vznikla zde velká místnost, kde je umístěn ping – pongový stůl, dvě menší místnosti sloužící jako klubovny a sociální zařízení. Místnosti byly vybaveny novým nábytkem dobře vyhovujícím potřebám nedělní školy i mládeže. Tyto prostory se dají využít také k ubytování skupin mládeže, které na faru čas od času zavítají.

Roku 2004 proběhly oslavy 700 let od první písemné zmínky o existenci obce Čermná. Také sbor se na těchto oslavách podílel. V kostele byla měsíc vystavena výtvarná díla Milivoje Husáka. 23.5.2004 zde při bohoslužbách kázal a odpoledne přednášel synodní senior Joel Ruml a čermenský rodák Petr Šilar. V kostele také proběhl varhanní koncert Dagmar Kolářové a Pavla Hamříka.

190 Informace čerpány ze studie Dušek, D. Varhany v evangelickém kostele v Horní Čermné a jejich restaurování. Rukopis 2002. Práce současného varhaníka kromě restaurování skříně popisuje nástroj i po technické stránce. Společně s dalšími dokumenty byla tato práce v roce 2007 vložena do bání kostelní věže.

191 Dušek, D. Varhany v evangelickém kostele v Horní Čermné a jejich restaurování. Rukopis 2002, s. 7.

Roku 2005 staršovstvo sboru jednalo o situaci na hornočermenském hřbitově. Hřbitov, který byl ve vlastnictví sboru, by potřeboval rozsáhlejší úpravu a údržbu. Obec Horní Čermná, která od roku 1956 zajišťovala základní údržbu hřbitova, navrhla, že by na ni mohl být hřbitov převeden, aby bylo možné na úpravu získat státní dotace. O návrhu se mluvilo na staršovstvu, které se rozhodlo problém předložit celému sboru. O situaci se diskutovalo po jednáních bohoslužbách v lednu 2006. Členové sboru se shodli na závěru, který byl při výročním sborovém shromáždění 5. března 2006 schválen. Pozemek evangelického hřbitova byl tedy převeden do vlastnictví obce s tím, že je smluvně zajištěno zachování hřbitova jako místa konání bohoslužeb a převádějící má předkupní právo na tento pozemek.

V chronologickém výkladu jsme se tedy dostali až do doby zpracovávání tohoto textu. V současnosti ve sboru existují tyto formy práce: Stejně jako dříve se bohoslužby konají v letním období v kostele, v zimě potom na faře. Bohoslužebná místnost na faře je menších rozměrů, ale pro běžná shromáždění dostačuje. Problém s její kapacitou nastává snad jen při tradiční dětské vánoční besídce. Průměrná účast na bohoslužbách byla roku 1998 67 lidí, v roce 2000 dokonce 77 bratří a sester, poté účast mírně klesá, v roce 2005 je průměrná účast 64 lidí. Důvodem je přirozené vymírání starší generace, která chodila na bohoslužby pravidelně. V roce 2000 byl do sborové místnosti pořízen nový stůl Páně, který lépe ladí k interiéru. Zhotovil ho Ladislav Faltejsek podle návrhu výtvarnice Barbory Veselé. V tomto roce se také při bohoslužbách začal používat nově vydaný Dodatek k evangelickému zpěvníku. V kazatelské stanici v Horním Třešňovci se bohoslužby konají dvakrát měsíčně, s průměrnou účastí kolem deseti.

Nedělní škola je velmi dobře zaběhnutá. Probíhá během bohoslužeb, děti na ni odcházejí po druhé písni. Vede ji tým učitelek. Ke zkušeným sestřám Martě Brábníkové, Martě Jindrové, Haně Markové a Haně Šilarové se postupně přidávali další mladší. V současné době učí v nedělní škole ještě Hana Cardová, Martina Johanová, Monika Polanská, Lenka Šilarová a jeden učitel – David Brábník. V roce 2002 byla upravena část prostor půdy pro potřeby nedělní školy. Děti se zde rády zdržují i ve svém volném čase. V poslední době mají děti k dispozici pracovní listy k jednotlivým probíraným tématům. Průměrně se nedělní školy účastní 15 dětí. S drobnými výkyvy je tento počet stále stejný od roku 1990. Děti jsou rozděleny do dvou věkových skupin, z nichž každá má k dispozici vlastní místnost a vybavení.

Na 4. neděli adventní děti každoročně připravují svou besídku. Zpočátku to byla pouze čtená pásma, ta ale byla brzy nahrazena skutečnými divadelními hrami. Jejich součástí jsou také písničky, které děti zpívají a hrají k nim na hudební nástroje. V rámci projektu Adopce na dálku, který organizuje Česká katolická charita, se děti z nedělní školy podílí od roku 2003 na financování studia indické dívky Anushe. Část finančních prostředků vyberou děti v průběhu roku mezi sebou do krabičky, zbývající obnos je doplněn sbírkou učitelů nedělní školy.

Od roku 1999 připravuje br. farář s mládeží každoročně pro děti letní pobyt (celkem 40-50 účastníků). První se konal v areálu YMCA na Pastvinách, další pak na Zbytově nedaleko Jimramova. Ti, kteří se prvních letních táborů účastnili jako děti, jezdí na ně teď nadále jako vedoucí.

Náboženství vyučuje br. farář Keller v Základní škole v Horní Čermné jako nepovinný předmět. Je sympatické, že na náboženství nechodí pouze děti z „tradičních evangelických rodin“, ale také jejich kamarádi z „nevěřících“ rodin. Některé z těchto dětí pak přicházejí také na nedělní školu, jezdí na tábory, absolvují přípravu ke konfirmaci, chodí na mládež a přirozeně se zapojují do sborového života.

Také teprve nedávno – v říjnu 2005 - vzniklý dětský klub je velmi populární. Děti s rodiči se schází v pátek v podvečer na faře a věnují se tvůrčím aktivitám pod vedením Terezy a Jakuba Kellerových, Veroniky Balcarové, Petry Jiráskové, Lucie Bartůňkové a dalších. Také dětský klub je otevřen pro všechny příchozí z obce. Navštěvují ho pravidelně i děti z místního dětského domova.

Mládež se schází každý pátek a je aktivní. Také ona využívá půdních prostor fary. Jezdí na seniorátní a celocírkevní setkání. Připravuje vánoční dětské bohoslužby, připravuje program na tábor. Jednou za měsíc je možné navštívit její čajovnu v půdních prostorách. Již čtyři roky se stýká se skupinou švýcarské mládeže z reformovaného sboru z Corcelles-Peseux.

V několika posledních letech organizuje Tereza Kellerová Tříkrálovou sbírku. Jedná se o akci České katolické charity, která probíhá každoročně v lednu na území celé republiky. Skupinky dětí – tři králů - obcházejí pod dohledem dospělého vesnici, zpívají tradiční koledu a vybírají do zapečetěné kasičky. Sbírkou se setkává s dobrým ohlasem.

Biblické hodiny pro dospělé se konají již jen na jednom místě v Horní Čermné na faře pravidelně každý týden od října do velikonoce. Účast na nich však není příliš vysoká. Nově se rozběhla tzv. otevřená setkání na

evangelické faře. Jsou to besedy s pozvanými hosty na nejrůznější témata. Přicházejí na ně také lidé z obce a sousedních obcí a farních sborů.

Celkově lze současný život sboru hodnotit jako rozmanitý a živý. Nově vznikla tradice zářijového sborového nedělního dne s obědem, přednáškami, koncerty či divadlem. V kostele se občas kromě varhanních koncertů pořádají i „větší“ koncerty: Spirituál kvintet (r. 1999), Linha singers, Kantyléna (2001), Pražské violoncellové trio (2005), Lee Andrew Davison (2006). V zápisu z vizitace v roce 2006 píše senior Miloš Hübner, že „*Horní Čermná je příkladem sboru, který si je vědom svých kořenů hluboko do minulosti a zároveň v sobě rozvíjí otevřenost vůči soudobému theologickému myšlení a formám sborové práce.*“ Je zde celá řada možností aktivit pro všechny generace. Velkou zásluhu na tom má současný kazatel. Zde je také možná dobré začít s hledáním našich nedostatků a slabin. Není velká část sborových podniků příliš závislá na aktivitě a úsilí br. faráře? Tradiční bolestí je malá podpora kazatelské stanice v Horním Třešňovci ze strany mateřského sboru. Kontakty se sousedními sbory také nejsou příliš časté, přestože sbory v Lanškrouně i Letohradě vznikly v minulosti oddělením od sboru čermenského! Letohradský sbor byl jeden rok po odchodu zdejší farářky Jany Rumlové administrován naším farářem Jakubem Kellerem a nyní již má novou kazatelku Jiřinu Kačenovou.

18. ledna roku 2007 se nad naší zemí přehnala silná vichřice, dosahující až síly orkánu. Na Sněžce byla naměřena rychlost větru 216 km/h. Vichřice napáchala po celé zemi řadu škod na lesních porostech, elektrickém vedení i budovách. V našem regionu nebyly škody příliš rozsáhlé. Z věže hornočermenského kostela však spadla bán umístěná na jejím vrcholu.

Oprava věže probíhala takto: bratři Václav Brábník a Ladislav Šilar srovnali poškozený kovový kříž („slunce“), ten byl následně opískován a nově natřen. Zdeformovanou bán již nebylo možné opravit, novou vyrobil pan Oldřich Jirásek z Dolní Čermné. O způsob usazení báně a kříže na špici věže se postaral David Slánský a horolezec pan Kalvoda z Poličky. Na úterý 5.6. 2007 byl k osazení báně objednan velký jeřáb od firmy Hanyš z Hradce Králové a zajištěna uzavírka silnice.

Při této příležitosti byly z báně vyjmuty pamětní listiny o historii sboru, které byly do báně vloženy v letech 1884 a 1984. Staršovstvo se dohodlo, že by bylo vhodné doplnit listiny zprávou o životě sboru v letech 1984 – 2007. Zprávu sepsal Radomil Jindra. Na svém výjezdním zasedání v Javorníku ji do definitivní podoby doplnilo a schválilo staršovstvo. Kapitolu o životě

kazatelské stanice v Horním Třešňovci zpracoval Miloš Martínek. Zpráva byla, společně s prací Daniela Duška o varhanách a několika fotografiemi, přiložena ke starším textům a vložena do bání.

Srovnání sboru na konci komunistické totality se současností může vypadat i takto: Průměrná účast v roce 1985 byla 50 lidí, o dvacet let později 64. Také děti dnes chodí více. V roce 1985 čítal sbor 589 duší. O dvacet let později 455. Sester a bratří, kteří se aktivně účastní sborového života však přibýlo. Zmizely dvě bolesti, na které si stěžoval br. farář Carda – malá účast při vysluhování večere Páně a neúčast mladých lidí na sborovém životě. Občas se na shromážděních objeví nová tvář, sbor se aktivně podílí na životě obce a celé společnosti. Dnešní doba s sebou přináší některé nové možnosti i povinnosti. Při procházení dobových materiálů o životě sboru na první pohled upoutá nástup výpočetní techniky zhruba v polovině devadesátých let. Nahradila psací stroje, s její pomocí je vedeno sborové účetnictví.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ

A LITERATURY

Prameny:

Archiv českobratrského evangelického sboru v Horní Čermné (AČES HČ).

Literatura vydaná tiskem:

Bednár, F. Památník Českobratrské církve evangelické. Praha 1924.

Církev v proměnách času 1918–1968. Praha 1969.

Církev v proměnách času 1969–1999. Praha 2002.

Čeští evangelíci a toleranční patent. Praha 1982.

Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě, 2. díl. Praha 1995.

Pavelková, Š. Čermná v proměnách staletí. Horní Čermná 2004.

Šilar, F. Náš rod. Ústí nad Orlicí 1993

Šilar, F. Náš rod II. Ústí nad Orlicí 2001.

Šilar, J. Čermná naučnými stezkami. Dolní Čermná 1999.

700 let obce Čermná. Dolní Čermná 2004.

Rukopisy:

Dušek, D. Varhany v evangelickém kostele v Horní Čermné a jejich restaurování. 2002

Šilar, F. Štěpán Szeremley, toleranční kazatel ve Velimi, Krabčicích a Čermné a jeho pamětní knihy. 1956.

Vašíček, V. Místopis obce Horní Čermné. Přepis J. Duška, 1964.

Internetové zdroje:

<http://letohrad.evangnet.cz>

<http://holcovice.wz.cz>

poznámka: O jednotlivých pramenech v AČES HČ viz. úvod práce. V seznamu pramenů a literatury nejsou uváděny jednotlivé archiválie zde obsažené, ani drobnější rukopisy dějinné povahy. Představu o těchto pramenech si lze udělat z Inventárního soupisu fondů reformovaného sboru v Horní Čermné (1782–1918) zpracovaného Čestmírem a Miloslavou Rychetských 1984 a Inventárního soupisu archivních fondů českobratrského evangelického sboru v Horní Čermné (1918–1985) zpracovaného Miloslavou Rychetskou 1988.

HISTORIE EVANGELICKÉHO SBORU V ČERMNÉ

Radomil Jindra

Vydal: Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Horní Čermné

Grafická úprava a tisk: TG TISK s.r.o., Lanškroun

Vazba: Knihařství Hác Česká Třebová

2008

Interiér kostela v podobě z let 1909–1981

Odvoz zvonů zrekvírovaných pro válečné účely v lednu 1942

Bývalá čenkovická evangelická fara

Účastníci zájezdu organizovaného farářem Miroslavem Hejlem – Holandsko 1993

Skupina konfirmandů z roku 1925 s farářem Karlem Balcarem

(Skupina konfirmandů z období působení faráře Karla Balcara (1922–1936))

*Diakonka Dagmar Ondříčková při bohoslužbách na starém sále na faře –
pravděpodobně konfirmace 23. 4. 1989*

Současná podoba varhan po rekonstrukci

Interiér kostela v podobě z let 1909–1981

Snímání zvonů zrekvírovaných pro válečné účely v lednu 1942

Členové kazatelské stanice v Horním Třešňovci před tamní modlitebnou (foto z 50. let 20. století)

Staršovstvo s farářem Miroslavem Hejlem (1989–1996)

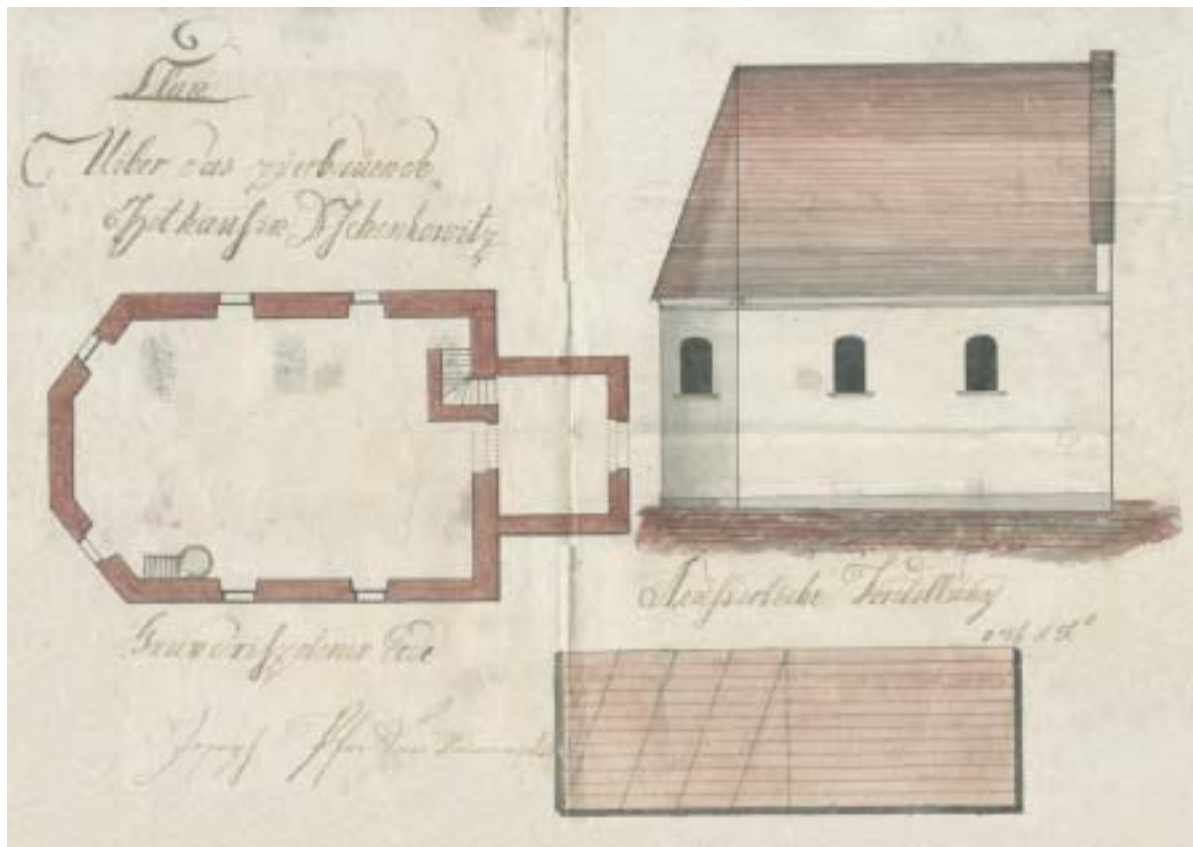
Pokryvání špice kostelní věže měděným plechem v roce 1984

Nedělní škola v 50. letech 20. století

Zvony připravené k vyzdvihnutí na věž – 2002

Plán čenkovického kostela v podobě z roku 1828 – tedy bez věže

Plan Sch. A

Wider: das von zu erbauende adeliche Schulgebäude auf der Meereschiff Landung
im Dorf Badewinkelbanger oberer Meeres
Eckelungers Ländchen

1. Eingang
 2. Lehrer Zimmer
 3. Küche
 4. Wappstein
 5. Schulstube
 6. Schulzimmer
 7. Schulstube
 8. Schulstube

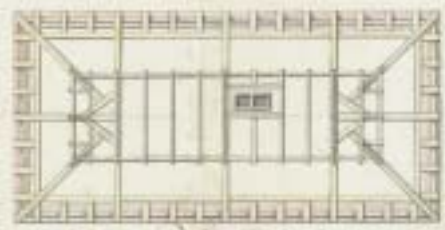
Front

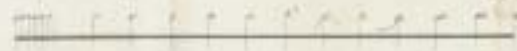
Seite

Grundriß

Rohbau

Plán evangelické školy

Jedna z ozdob na zrekonstruované skříní varhan

Pohled z kazatelny do apsidy

Chrámová loď

Zrekonstruovaná kazateľna